

Tetszetek volna forradalmat csinálni

Horváth Viktor ▶ Ellenforradalmi kiáltvány	5
Kukorelly Endre ▶ Hüje aki elolvasa	8
Nagy Gergely ▶ Válasz a Prae körkérdésére	10
Fekete J. József ▶ Súlyos vonulás	12
Rentz Mátyás ▶ Volt/nem volt	16
Kürti László ▶ a behugyozás meg a forralt borom az iroda lomban	21
Szőcs Attila ▶ Szénsavmentes irodalom	22
Aletta Vid ▶ Áthúzásokkal zárójelekkel	23
Pollágh Péter ▶ Írókonfekció	24
Deák-Sárosi László ▶ Hát tessenek forradalmat csinálni...	33
Marczinka Csaba ▶ A mai magyar irodalom helyzetéről	36
Csaplár Vilmos ▶ Tíz irodalomtörténész	38
Balázs Imre József ▶ Profik, halottak, olvasók	39
Bán Olivér ▶ A forralás a költészetben	44
Tatár Sándor ▶ Perpetuált/-állandó tűzijáték (nagy pukkanások)? Langy belterj? Vagy?...	45
Tábor Ádám ▶ Irodalom és forradalom	48
Halmai Tamás ▶ Jólesően átláthatatlan	50
Márfai Molnár László ▶ Revolúció van, forradalom nincs	51
Golden Dániel ▶ A virtuális olvasók forradalma	57
Szalay Milós ▶ (forradalom)	59
Prae Szerk ▶ Agyhúgykő ellen	61

Permutáció

- Jiran Morrica ▶ Deathfucking 65
Pintér-Bába Tibor ▶ A parancsolaton túl 67
Czapáry Veronika ▶ Jézus toborzása 68
Anakron ▶ A láthatatlan ébredése 72
Sütő Csaba András ▶ Me, mankind and the amazing
tropical dreamcoat 73
K. Tóth László ▶ Csillagváros 77
Batári Gábor ▶ Az előhang előhangja 78
Középkor – reneszánsz – kora újkor ▶ Obszcén galego versek 80

Moduláció

- Borbély András ▶ „Altáji zajok” a humanista
költészetben 85
H. Nagy Péter ▶ Számokba fojtva 90

Coda

- H. Nagy Péter ▶ Poétagépek 99

Tetszetek volna
forradalmat
csinálni

Ellenforradalmi kiáltvány ◀

1. Fostok, mi?

2. Ami ez után következik, az már nem is kellene, magam is elítélem, amit mostantól irkállok, de mit lehet tenni, gyenge vagyok – hát magyarázkodom. Mert úgy lett volna elegáns, ha csak 1 .ja van a manifesztumnak, és a forradalmak és ellenforradalmak kemencéjének gyilkos szén-monoxidot lehelő üszkös zsarátnokát különben is az érzelmek őrzöngve duhogó fűjtatója izzítja, akkor meg minek összezavarni a forradalmi és ellenforradalmi tömegeket újabb .okkal, bonyolult okfejtéssel, lábujzetekkel, zárójelekkel, kifinomult rendezéssel?! Hát nem ellensége-e az érvelés minden forrongásnak? Nem a hit, a szenvedély, a lobogó lelkesedés és a karizma lendíti a(z ellen)forradalmi erőket a küzdelem jégveréses forgószelével, a diadal vulkánjának kráteréből kilövellő sziporkák zuhatagával a kozmosz csillagragyogású harmóniájába?!

De. De akkor is.

3. Hogy volt-e forradalom? Egy nagy lófaszt volt forradalom, lébként mindegy, hogy volt-e vagy nem, mert ha netán lett volna, az olyan lett volna, mint buborék a pöcegödörben, mint Kossuth-díj osztás a Végítéletkor. Vicc.

4. Az irodalom elbukott.

5. De nem halt +! Még él!

6. De tényleg + fog halni, ha azok a szálnalmas alakok, akik jelenleg +élnek belőle és azok a senkiháziak, akik nem élnek + belőle, továbbra is azt hiszik, hogy az irodalom a király, hogy az irodalom 1általán! Le az irodalommal! Le az irodalmi étellel! Le a(z irodalmi) forradalmakkal! Éljen az ellenforradalom!

7. Ti pedig, forradalmárok és irodalmárok, ti reszkessetek! Szarok vagytok, unalmasak, nárcisztikusak és sznobok, én pedig féltékeny vagyok rátok és idegesítetek, mint Ady Endrét a Disznófejű. Miből éltek, hitvány népség?! Szubvenciókból, basszátok +! Avagy nem az adózó nép pénzét veszitek-e fel olvasóatlan irományaitokért, amiről csak a haverjaitok tudnak?! Nem mintha nem érdemelnék +, de akkor is az ő vérüket szívjátok, akik szántanak, tanítanak, menedzselnek, kalapálnak, pornóregényt írnak, kereskednek, gyógyítanak, tőzsdéznek, tehát olyasmivel foglalkoznak, aminek épp úgy semmi értelme, mint amit ti csináltok, mégis van különbség: a többiek tudomást vesznek 1más dolgáról, és néha igénybe is veszik 1más munkáját. De veletek nem foglalkozik senki, csak a sznobok és a pályatársaitok. És a többieknek gőzük sincs arról, amit ti a folyóirataitokba firkáltok, mert a sorozatokat nézik, a tóksókat nézik, az akciót, a horrort, a Rambó n-et, a Rocky n-et, a Terminátor n-et, mert csetelnek, stratégiai játékokat játszanak, mind, mind csak monitorokat néznek, és nem azt nézik, amit ti csináltok az ő pénzükből, és nem is

tudják, hogy ti pénzt kaptok az övékből, azért, amit összehordotok. Másnak, és ezért nem is beszélnek erről az egészből, csak ti beszéltek arról, amit ti csináltok, mert a kritikusok is ti vagytok, a szerkesztők is, a tanárok is és az olvasók is.

Hiszen monitoron dolgoztok, faszfejek (a kivétel se számítson tiszteletre)! Vlétek észre, hogy csak qllancs vagytok az elefánton! Győzött az új kód: a mozgóképi elektronika. A monitor. A KÉPernyő. A 2- és többdimenziós érzékelés. A betűk lineáris rendje, a haladás, a fejlődés, a történet és az 1dimenziós terror véget ért.

8. És ezért harcoljunk a betűkért még 1 kicsit! A fejlődésért és a haladásért ne harcoljunk, csak a betűkért és ő, a történetért, csak még 1 kicsit az édes, a szent, a szépséges történetért, mert a történet az illúzió, az idő +értésének kísérlete, sajnos a remény is a történet, tehát a reményért se harcoljunk már, de a történetért mégis, mert annyira fáj-na elveszíteni ezt a terhet, az idő terhét – én nem is tudom, hogyan lehet ezt +csinálni, kedves barátaim, lehet, hogy + sem lehet csinálni, de mit ér a harc, ha nem reménytelen?! Éljen a reménytelenség! Csakis veszett ügyekért érdemes feláldoznunk magunkat!

9. Az irodalom skanzen. És vidámpark. Viselkedjünk benne ehhez méltóan: tisztelettel, távolságtartással, felszabadultan, tudásvágygal, és használjuk arra, amire való: merítsünk a régiékből! Mászunk fel a faszindelyes házikók tetejére, és csúszunk le marhára, költözünk be a romos katedrálisba, t1ünk parabolaantennát a toronyba és guminőt az oltárra, de naponta csókoljuk fényesre minden öreg követ!

10. A +tiport szaktudásért harcoljunk! Mi a vért képzel az a nyomorult, aki írni merészel anélkül, hogy keserves gyötrelmek és örömek árán +tanult és gyakorolt volna mindent, amiért az elmúlt néhány ezer év mesterei alázatosan dolgoztak, és amit ránk hagytak?! A történetmesélés önmegtartóztató fortélyjaiból támadó örvényt, ami magába ránt, elragad hallgatót és olvasót! A prozódia és a verstani szerkezetek kombinatorikájának mágikus élményét! Hogyan merészeltek versnek nevezni mindenféle írást csak azért, mert a betűk nem tartanak a margóig, fajankók? Azt hiszitek, attól van sor vége, hogy entert üttök, szerencsétlenek? Nem attól van. Tessék megtanulni, mi a Sor!

Teremtsük meg és társítsuk a játékkal a szaktudás, érzékenység és mikrofilológiai alaposág qltuszát! Le a lila gözt pőfékelő művészlelkek onanizálásával! A művészet nem szent, hanem azért van, hogy használjuk. Nem arra, hogy kitaláljuk, mire használta művét a xző, hanem arra, hogy az alkotótól függetlenül arra tudjuk alkalmazni, amire nekünk jó. Kedves xző! Csak úgy maszturbálj, hogy az olvasónak is jó l1en! De ahhoz előbb sokat kell tanulnod, mert az olvasó sokféle. Alázatosnak kell lenned és önfeláldozónak. Szart sem érdekel a te lelkivilágod!

Emeljük hát fel újra a szaktudás vihartépte zászlaját, és összehúzott szemmel, szélfúttá hajjal szegezzük szembe a jégveréssel! És kiáltunk a golyólyuggatta, sárral, tintával és testnedvekkkel szennyes lobogóra míves hozzáértés aranyfonalával himzett jelszavainkat a fergetegbe: Mesterség! Alázat! Élvezet! RadAr*!

11. Harcoljunk az 5letes és 6ékony alfanumerikus karakterhasználat (nem) 1séges bevezetéséért! A becsületért, a túlélésért! 1általán, van még olyan j5t-ment, aki azt képzei, hogy az elektronikus közegben keletkező írásnak . olyannak kell lennie, mint amikor a szemünk láttára hagyott nyomot a tinta a +fogó papíron? Mi értelme a játéknak és a harcnak, ha a szabályokban 1etértünk, és ha nem lehet őket csörte közben változtatni?

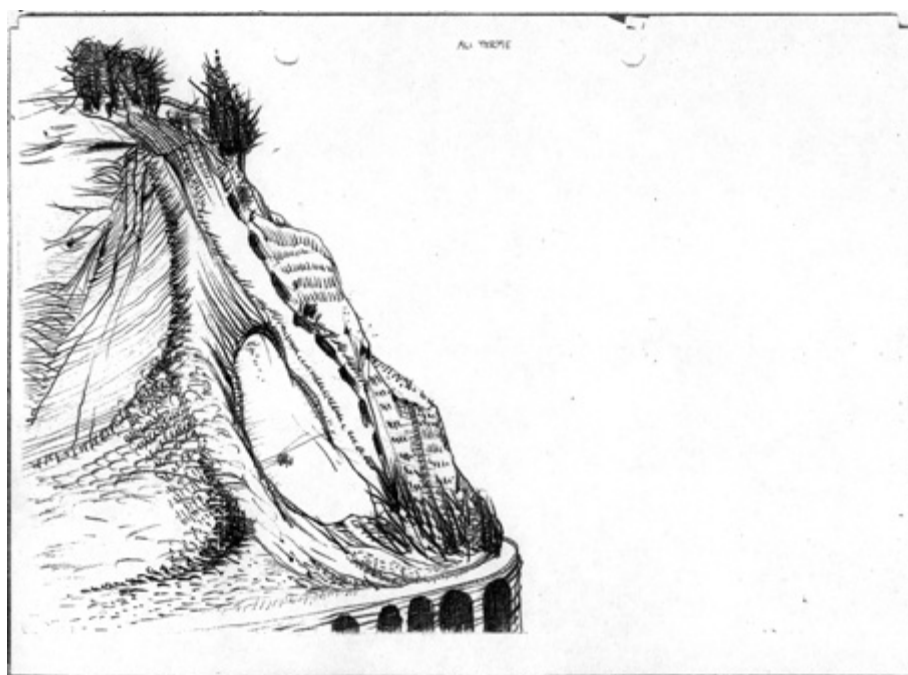
* A RadAr (radikális archaizmus) Szigeti Csaba terminusa – ez úton kérjük elnézését, ha nem erre a zászlóra szánta volna.

12. Éljen a kettős kő heroizmusa! Avagy létezik-e igazi hős anélkül, hogy 2frontos harcot vívna? Ahogy Achilles harcolt a trójaiakkal, de fasírtban volt saját fővezérével, Bruce Willis Az 5. elemben a Nagy Gonosszal, de úgy, hogy közben a sajátjai, a földi karóalom elől is menekülnie kellett, ahogy Jézus a római +szállókkal és saját főpapjaival, és ahogy Rákosi Mátyás a nyugati imperialistákkal, amíg a belső felforgatók és árulók is a haza ellen törtek, és ahogy minden bűnöző, aki 1maga száll szembe az áldozatával, miközben sarkában a rendőrség és az egész társadalom. Ahogy ezeket a hősoket, úgy minket sem ért + senki, és mi is 2felé harcolunk: A külső ellenség a fiatal óriás, a győztes új kód, a vad, primitív és friss qltura, az elektronikus mozgóképek és a vizualitás, a belső pedig az irodalom, amely nem mer szembenézni bukásával, a győzteseknek már közelébe sem ér, hát ellenünk fenekedik.

13. De 1 biztos: én ugyan nem állok ennek az ellenforradalmi mozgalomnak az élére. Énmögém ne tolakodjon senki felajzottan lihegve! Én irtózom a szövetkezéstől. ledül dülleszttem szembe tépett ingemből szőrös mellkasom boltozatát az elemek tomboló orkánjával, és ordítom jelszavam a hitvány irodalmi forradalmárok hájas pofájába: Éljen az esélytelenség! Éljen a harc! Vesszen a remény!

14. A klasszikus forradalomnak 12 .ja van. Az ellennek is.

15. A 13.-nak a létén fáradtan vitázik saját ingatag belátásunk és a túlfinomult, szépségesen árnyalt hagyomány.

► Hüje aki elolvasa

Nem föltétlen van érkezésem (idő, energiák) a dolgot 1×smindenkorra megoldani. Ahhoz vonzóan sokat kéne fizetnetek, és az is még mindig riasztóan kevés volna. Akit érdekel a véleményem, olvassa el idevágó 999666 c. dolgozatom a 2000 c. lap 2000/4-es számában¹, ott sincs +oldva. Max. oldogatva. Pár szót mégis, mintegy ismétlésképpen. A „forradalom” elnevezésű programot (lásd még paradigmaváltás) – ezt valahogy túl sokaknak kéne lenyelniük – nem a hetvenes évek 2. fele/80-as évek „új prózája”, hanem a hatvanas évtized/hetvenes évek közepe neoavantgarde (főleg) költői (Erdély Miklóstól Tandoriig, Balaskó Jenőtől Hajas Tiborig, Molnár Gergelytől Oraveczig, Szentjóbý Tamástól Bálint Istvánig²) és Mészöly Miklós *Filmje* futtatta végig a „magyar irodalom” című rendszeren. Amit az természeténél fogva nem ve(hete)tt be. Az úgynevezett új magyar próza elhivatott/hivatásos receptorai (no. 1. Balassa Péter) pedig – a hetvenes évek végétől –, épp ezt látták be: elsősorban kultúrpolitikai (kevessé ízlésbeli³) okokból tekintettek el ettől az *egész*től, nyilván – joggal – túl bajosnak találván a magy. irod. szent műfajában, a költészetben kimutatni az egyébként szinte beláthatatlan jelentőségű változást. Ehhez jött kapóra *pár*, azóta nagy életművel bizonyító (Nádas, Esterházy) kitűnő tehetségű prózaíró, akik e kritikusok munkásságában – egyébként más, azóta nagy életművel bizonyító (Csaplár, Spiró, Hajnóczy, Bereményi, Dobai satöbbi) kitűnő tehetségű prózaíró „rovására” –, mint Pallas Athéné Zeusz fejéből, teljes fegyverzetben pattantak elő. A hatástörténet ebben az elbeszélésben – amúgy korántsem alap nélkül – az Újhold-tradícióra (Ottlik, Mándy, Pilinszky, Nemes Nagy, *Alakulások* előtti Mészöly) helyeződött, a szubverzívek közül inkább Weöresre, mint Kassákra vagy Szentkuthyra: a neoavantgarde viszont alaposan kimaradt. Szisztematikusan. Szó sem esik róla, hermetice lezárva. Ne zavarjon be. Lehagyták, mint József Attilát a Párt. Erdély nevét le nem írják, a Tandori-recepció – paradox: Farkas Zsolt nem épp afirmatív(nak olvasott) tanulmányát levonva – alig értékelhető, ugyanez vonatkozik a határon túliakra, a párizsi Magyar Műhely (Nagy Pál, Papp Tibor, Bujdosó Alpár), az amerikai Arkánium (Bakucz József, András Sándor, Kemenes Géfin László) és a vajdasági Symposion (Tolnai Ottó, Domonkos István, Koncz István) költőire. Az „új magyar prózával” párhuzamba állítható, az irodalom terébe azokkal párhuzamosan belépő költők Marno Jánostól Tasnády Attiláig,

¹ Plusz még: Né / ma. Tanulmányok a magyar neoavantgárd köréből. Szerk. Deréky Pál és Müllner András. Bp. Ráció Kiadó 2004

² Ld. Szógetető = JELENLÉT. Az ELTE/BT irodalmi-művészeti folyóirata 1989/1-2 (14-15) Az anyagot gyűjtötte Papp Tamás. Szerk. Császár László, K. E.

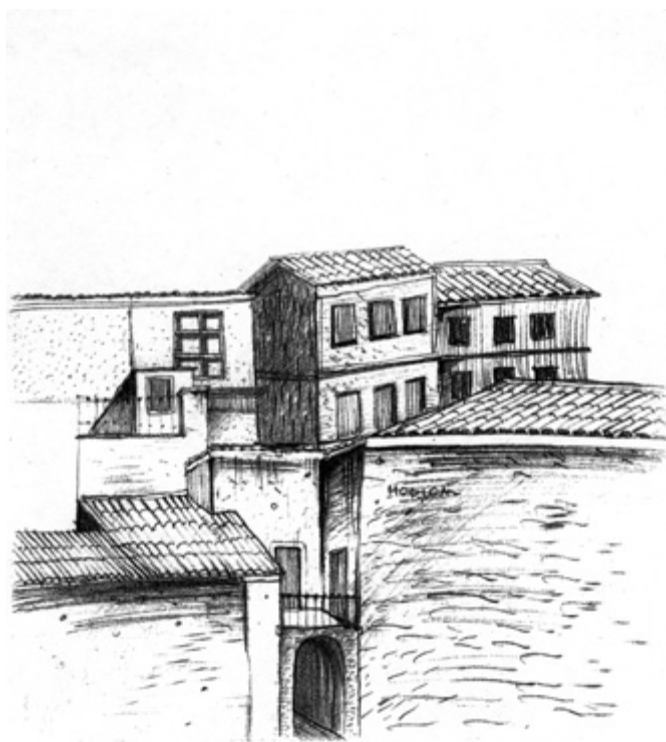
³ Egy másik (no. 2?) receptor, Radnóti Sándor mondta nekem jópár éve: (leg)nagy(obb) tévedésének tartja, hogy Erdély Miklós jelentőségét nem ismerte föl. Egyébként jóval később (értsd: kanonizációs szempontból későn) Balassa is szépen írt Erdélyről. Jójó. A kánonképzésben/átírásban legerősebb Kulcsár Szabó Ernő (és iskolája) szigorúan eltekint ettől az *egész*től: a legfurább azonban, hogy irodalmárok újabb s újabb raja spórolja meg magának, hogy végigolvassa ezt a volumenében nem oly nagy szövegkorpuszt.

Szőcs Géztől Sziveri Jánosig „lirához nem értek” alapon gyakorlatilag kimaradtak a befogadásból. Satöbbi. A „forradalmi változások” mintegy 2. lépcsőjét, a neoavantgarde önfelszámolását és a posztmodern (ne má’ röstelljük ezt a terminust) fordulatot szintén a fönt említettek hajtották át: Erdély *kollapszus orv.* c. kötete (1975) után teoretikus szövegeivel, Tandori első két kötete után elhallgatás felé mutató irányának ad abszurdum vite-lével (ugyanis a totális hallgatás utáni totális beszéddel), Mészöly pedig azzal, hogy a *Film* szikár analitikus anti-története után habzó, szintetizáló mesélésbe fogott. Mindez forradalmi. Élő magyar irodalom, sok-sok veszteséggel: a beszédmód-átalakítók közül többen már *nem élnek*, többen már *nem írnak*, többen már *nem magyarok*. Az utánuk következők *nem paradigmaváltók*. Nem minősítek, hanem leírok: „forradalmi szemlélet” a poétikában nem minőségi kérdés, a beszédmódváltás nem garanciája az értéknek. Noha kérdéseitek mintha az ellenkezőjét implikálnák. A legjelentősebbek nem (mindig) változtatnak, a változtatók nem (mindig) a legjelentősebbek. Már jól „belátható”, igen pregnáns poétikák (Petritől Bodorig, Parti Nagytól Mártonig, Némethől Garacziig, Borbélytól Szijjig, Keménytől Kovács András Ferencig, Téreyig stb.) bőven elvannak forradalom ne’kül. A *Vissza A Meséhez* című mesét a posztmodern meséli: ez *maga a p.m.*, minden (ellen)forradalmi (magamtól ilyeneket nem írnék, ezt szintűgy a kérdés implikálta) handabanda-forrongás a „mesélés” „jogának” „rehabilitálásáért” alapvetően félreérti a (már említettem: Mészöly *Filmje* után bekövetkezett) fejleményeket. Naiv, tehát premodern, pl. az avantgarde konzekvenciáiról tudomást sem vevő mese viszont *nincs* (értsd: dilettánsok és/vagy akar-nokok terepe, tehát *van*). Nincs mese, mese van: jó és pocskék is. Ez, úgy olvasd,

Ha már, h.

Vers, költői munkás

Ságom őszinte része.

► Válasz a Prae körkérdésére

„Le az utcára, ki a térre,
Senki se lökhet félre”

Tankcsapda

„Mindegy, hogy hogy, csak nehogy sehogy”

Ludditák

Tervezi-e Ön vagy ismerőse(i) az irodalmi forradalmat... (?)

Igen. Helyesebben, a tervezni szó itt mégsem megfelelő, hiszen lehet-e egy forradalmat tervezni? Nem nagyon. Ha tervezett, az már nem forradalom. Tervezni tehát nem tervezem, de áhítom, sőt előmozdítani igyekszem.

... s ha igen, megosztja-e lehetséges harcostársaival a terveket?

Meg. Helyesebben, egzakt tervek itt nem lehetségesek – mint a fenti válaszból kitűnik –, de megosztani attól meg lehet valamiket, és ezek a valamik a szövegek. Ha egy szöveg *terv* lehet, *plán*um, egy lehetséges forradalom szószerkezete, akkor ezeket mindenképpen megosztom velük, megosztjuk egymással. Asztalra kerülnek. Megbeszéljük őket, elfogadjuk vagy elvetjük.

(...) volt-e bármiféle (...)?

Volt. Nem is egy. Ha irodalmi forradalom a nyelvi alapú fordulat, akkor ilyen mindenképpen volt 1989 óta. Az más kérdés, hogy maga az irodalom mit vesz ebből észre; mert ugye, az irodalom nem azonos a szövegek összességével. Sokkal kevésbé látható az ilyesféle változás, fordulat, mint 1989 előtt, sok minden beáll a látvány elé. A költészetben egyértelműen történt ilyen, Kemény, majd Térey, s velük a magyar költészet *új hulláma*. Prózában is volt ilyen, de ezek nagyrészt elbukott forradalmak voltak, a prózát még nehezebb fenekestül felfordítani.

Valamit tisztáznék: nézetem szerint forradalom nem csak akkor van, ha az közvetlenül hat. Azonnal és mindenki számára láthatóan. Akkor is lehetséges, ha ez a hatás nem jut érvényre, abba nem remeg bele az irodalom és egész felépítménye. Forradalom az is, amely csak egy kis közösség számára jelent fordulatot, és ez a *kis*, ez lehet egészen kicsi, jelenthet egyetlen embert is.

Ha gyorsan végigfuttatom, voltak-vannak könyvek, amelyek prózanyelvi fordulatot céloztak, olykor telibe is találtak – de legalábbis a tízes mellé kicsivel –, s ha mást nem, legalább perszonális forradalmat idéztek elő, hogy csak kapásból soroljak műveket, Oravecz *Halászemberétől* (agrárforradalom), Hazai *Budapesti skizójától* (pop-forradalom), Tar *A mi utcánkjáig* (proletárforradalom) és Kukorelly *TündérVölgyéig* (polgári forradalom), Trenka *Galaktikus pornográfijától* (tudományos-technikai forradalom) Jake Smiles *1 linkjéig* (cyberforradalom), Térey *A Niebelung-lakóparkjáig* (intellektuális forradalom), és ettől teljességgel eltérő kérdés, hogy hol lett végül e művek, meg még sok egyéb mű helye a magyar irodalomban, pláne a közfelfogásban. Beállt valami a látvány elé. Ne tévesszük össze a forradalmat a forradalom hatásával, utóéletével, visszhangjával. Recepciójával. Minálunk a közegellenállás amúgy is olyan, mintha mézbe dobánk pezsgőtablettát (Röhrig Géza szíves hasonlata). Az irodalmi élet sem kivétel. (Ha ez *élet* egyáltalán.

Mutatja ugyan az élet jeleit, sípoló tüdejével még lélegzik.) Kulturális nosztalgiák vannak, múltba révedés, ressentiment, és ilyesféle hősi múlt a *Prae* által hivatkozott hetvenes-nyolcvanas évek. Mintha elmúltukkal véget ért volna bármi is...

Nincs olyan „egy irány”, amelybe húzni lehetne, mert csak a „széttartás alakzatai” (powered by Zoltán Németh) vannak...

Persze, hogy nincs. Széttartás van. De én ezt úgy képzelem, mint egy robbanás után a szétfröccsenő, szétrepülő darabok kirajzolta irányokat. És robbanáson én itt most a *Prae* által is emlegetett hetvenes-nyolcvanas évek szövegrobbanását értem. Ősrobbanás nincs mindig, ahhoz kell valami együttállás (!), de kis, akár elszigetelt, lokális detonációk ettől még lehetségesek. Még mindig a hetvenes-nyolcvanas évek fordulatára tekintünk vissza? Semmi sem áll távolabb a forradalomtól, mint a nosztalgia, vége, nincs tovább, olyan életek, szövegek és életművek nem lesznek többé, mert semmi sem azonos. Más életek, más szövegek, más életművek. De hát a felrobbant régi építmény törmelékei az új épületek első kövei. S most, minthogy nincs többé „egy nagy” épület, aláaknázni sincs mit. Ami itt épületnek látszik az egyébként is csak az intézményrendszer Patyomkin-háza, egy málló vakolatú, összeomló homlokzat, aminek már nekimenni sincs értelme, összedől és maga alá temeti végre az intézményes irodalmat.

Forradalmi stratégia? Nem tudom. Ha az irodalomból nem látunk ki, ha sok minden beáll a látvány elé, egy lehetséges stratégia a nyitás. A művészet egyéb területein változás zajlik. Nem mindenhol egyforma mértékben és tempóban, de zajlik. A fiatal magyar képzőművészet technológiai és gondolkodásbeli váltást él át, új alkotók, új fogalmak a posztkonceptualizmustól a street artig, csoportok és helyszínek a Kis Varsótól a Dinamón át a Gerilla Propagandáig. A színház ugyan nem él át ilyesmit (pedig *átélős* amúgy), de egyre több és több olyan alkotó mozog benne: a Krétakör, az Újvidékről és Marosvásárhelyről elvándorlóktól Pintér Béláig, Tasnádi Istvánig, Kovalik Balázsig, akik torkig vannak azzal, ami itt van. Javaslom, egyesítsük erőinket. Ez még nem az a bizonyos „egy irány”, amelybe húznánk, ez csak az egymásról való tudomásszerzés, egymás figyelemmel kísérése, a *plánumok* megosztása.

Most, hogy a posztmodern halott, és lassacskán elföldeljük, valami ismeretlen kezd meggyökerezni a kulturális képzetben. Az új alkotók az információs szupersztrádához éppúgy kötődnek, mint az Egyetemi Könyvtárhoz, a magyar századfordulóhoz éppúgy, mint a drum and basshez, kávéházi törzsasztalokhoz éppúgy, mint a *Budapest retró*hoz, nevelődésükből nem hiányzik a Csiky Gergely Színház és a partykultúra sem, szókinsük-ből Pilinszky, de az IMMC sem. Piócák a kulturális érhálózaton. Magukba sűrítik mindazt a feszültséget, ami a kulturális tér és a médiatér mágneses mezőiben vibrál, unásig ismerik az ásatag hivatalos kultúrát, az elszigetelt kortárs gettót és a hiperidióta közkultúrát, és nem kérnek egyikből sem. Tapasztalattá és nyelvvé fordítják mindazt, amiben élünk, a West Balkánt, a retardált, beteg, korrupt és szexi magyar évezredfordulót. Értjük el most már a kritikus tömeget. A tömeg kritikust. A tömeget.

► **Súlyos vonulás**

A hozzám hasonló mamutoknak nem kellene belepofázniuk az olyan kérdésekbe, hogy csináltak-e (ők maguk, vagy egyáltalán valaki) forradalmat 1989 után, hiszen ha addig nem csináltak, utána már nem nekik kell csinálniuk. Ha pedig csináltak volna, akkor az ilyen kérdés föl sem merülhetne, maradna csak a kijelentő mód, ennek híján azonban bizonyos, hogy nem csináltak forradalmat. A masztodonok immár csak súlyosan vonulnak, törnek, tarolnak minden eléjük kerülőt, de nem azok ellenében, hanem mert egyszerűen arra vezet útjuk, vagy csak állnak, talajba süppedt csülkökkel, homlokukat a szélnek feszítve, s derűjük dacára mégis valahogy nehéz a szavuk, meg súlyosan csüngenek a tökeik (Copyright: Samu János Vilmos). Hogy most mégsem az enyves égerfához dörzsölöm agyaram, hanem bődülésre tátom szám, csupán az indokolja, hogy, a havasok magasából rálátok a forradalmár fiatalok egyik csoportjára, amit mások talán nem vesznek észre, vagy talán a forradalmi készülődés csendessége félelmet ültetett csontjaikba és megdermesztette hangjukat, mert eleve a revolúció áldozatának képzelik magukat. Paradigmaváltó (a masztodonok kiváltképp utálják ezt a szót) törekvés tanúi lehetünk ugyanis, a Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium DNS című kulturális folyóirata minden eddig hagyományosnak tekintett kulturális percepciótól eltérő kulturális kommunikációmodell kialakításának egyik lehetőségére irányítja a figyelmet szerzőinek kép-szöveg-fúzióival, és elméleti írásaik sorával. Ez a neoanalfabétizmus vízióját felvető vizuális-szellemi kultúra meghirdetése természetesen a paradigmaváltás szükségességének bejelentése, az iránta megnyilvánuló igény megfogalmazása, de mégsem követelőzés vagy kirekesztés. A DNS két évfolyamának ismeretében elmondhatom, ez a kulturális térkeresés anélkül zajlik, hogy bárhol is területsértést követne el. Nem támadó, nem agresszív, nem szegül szembe a hagyományokkal (a masztodonok bölcsességét hordozza a DNS kulturális kódja), ami tulajdonképpen minden forradalom velejárója, a Vajdaságban pedig a Symposion-kör éppen ebből a hagyománytörésből teremtett hagyományt, ennek ellenére mégis némi feszültség veszi körül a DNS-t, hiszen az újszerűséggel szemben mindig felvetődik a gyanú és az ellenállás, vagy a sündisznóállásba való visszahúzódásként is értelmezhető kivárás. A DNS úgy keres teret a maga kultúrakonceptiójának, hogy egyetlen irányba se puffogtat patronokat. A DNS nem szekértábor, hanem tehetséges fiatalok találkozóhelye és műhelye. Az a stratégiája, hogy nincsen másokkal szembeni stratégiája.

A DNS egy hosszú, nukleotidok alkotta láncból álló polimer, amely a legtöbb élőlényben az elsődleges genetikai információt hordozza, több millió éves képződmény, így idősebb az emberiségnél; egy kettős spirál, amit négy különböző bázis tart össze, az adenin, a citozin, a guanin és a timin. Ennyi bázissal lehet a bolygónkon a legkevesebb genetikai sérülést elszenvedni. Azt is tudjuk, hogy tulajdonképpen nem a DNS, hanem az RNS volt az első genetikai szervező erő. Most azonban csak az a fontos, hogy a DNS megelőzte az emberiség születését, és ezt az ősiséget a Vajdaságban megjelenő lap első számának előállítói vastag, zöld színű viaszborítással igyekeztek szemléltetni, az olvasó tulajdonképpen egy egyszerre kemény, de mégis puha tapintású viasztáblát kapott kézhez, a tábla egyik oldalán a folyóirat elnevezése három betűjének lenyomatával, aminek folytán azonnal

a Gilgames történetét megörökítő agyagtáblákra asszociál, s ezzel egyetemben a kifejezésnek képi jelet kereső tevékenységre, a viasztábla arra hívogat ugyanis, hogy valamit beleskarcoljunk, hogy nyomot hagyjunk rajta.

Gilgames az özönvíz utáni ember, lényegében Nanna (sumér nevén), vagyis Nannar (mezopotámiai elnevezése szerint) gyermeke, és mint olyan, már elvesztette származásának és öröklétének tudását. Nem véletlen tehát a DNS Gilgames-utalása: „A vízözön utáni kor emberének sorsa sokat veszített korábbi korszakok szellemiségéből, fontosabbak számukra az anyagi mivoltukban is érzékelhető tartalmak, erősebb benne a birtoklási vágy, s ezért élete gyorsabb és mulandóbb.”¹ A folyóiratot jegyző kör számára a posztalfabetikus és neoanalfabetikus világra kivetített szemléletben az írásbeliségből kifelé vezető úton a grafémák anyagi tapinthatósága, és a gyorsulás helyébe lépő sebesség iránti szerelem lobog. Gilgames Utnapistimmal ellentétben nem lett beavatott, nem ismerhette meg az élet és a halál végső titkait, márpedig azért nem léphetett a Hetedik Házba, mert képtelen volt a látott és tapasztalt dolgokat káprázatnak tekinteni, miként a DNS („az éppen történő beszéd teljes információja”) elmélet-kovácsai is anyagi valóságukban tapasztalják a jellé formálható világot. S még csak egy öspárhuzamot említenék. Rákos Sándor fordításában a Gilgames-eposz egyik sora a fluxus-elméleten hizlalt dromolízis archetipikus megnyilatkozásának is tűnhet: „Csakhogy engem *eleven mozgás tölt színtültig* és ki-kicsordul /pezsgő leve:...” [Kiemelés: F. J. J.]

Visszatérvén a folyóirat külleméhez: fél napon át tapogattam a viasztestet, nem volt lelkem megtörni a zöld téglatest által sugárzott, a manufaktúrális előállítás higgadt dinamizmusát is idéző harmóniáját, végül azonban mégis a kíváncsiság győzött, de mégsem tett azonnal rombolóvá. Úgy hittem, hogy kellő furfanggal felvértezve szikével körbemeteszem a viasztáblát, kiemelem belőle a folyóiratot, majd elolvasása után visszateszem bölcsőjéből lett koporsójába. A képlékenynek tűnő anyag azonban szilárdabb volt annál, hogy a szike áthatoljon rajta, inkább morzsolódott, repedt, ellenállt, mire a forgatónyomaték erőteljes alkalmazása nyomán darabjaira hullva végre szabaddá tette a folyóirat korpuszát. Igazuk van a DNS-íróknak, amikor úgy gondolták, hogy a lap belső, új közegéhez, csak a régi, a külső közeg elhullása után lehet hozzáférni, mert különben is, az új közeg megjelenése a régi előbb vagy utóbb várható elhullását okozza, amennyiben az új életképesebb a réginél, amennyiben az új jelentősebb potenciál-tartalékot hordoz magában. S mi egyéb ez, ha nem forradalmi evolúció?

Hozzáfértem végre tehát a folyóirat szokatlan formájú, megközelítőleg 24 × 17 centiméteres, a félkör-kivágással jelölt rövidebb oldalon ragasztott testéhez, amelynek aztán nem találtam az elejét. Bármelyik oldalon is nyitottam ki a lapot, a szöveg minduntalan fejtetővel állt. így legésszerűbbnek az tűnt, hogy középről a kezdetek felé haladva értem meg, ha a sebességnek – amire a DNS esküszik –, tulajdonképpen nincsen kezdete, csak folyamatossága, állandósága, akkor miért lenne kezdete egy, a dromolízisből építkező lapnak. Haladjon csak szépen, kifelé az irodalomelméletből a valahonnét valahová alakulása – lendülete nyomán, Gilgames agyagtábláitól a számítógép képernyőjéig.

Az olvasó csak azután döbben rá, hogy mennyire ki is van találva ez a DNS az oldalszámozástól kezdve a digitális képek és szövegek fúzióját megJELenítő alkotásokban, hogy végigjárja a kifelé vezető utakat. A játékelméleten túlmutatóan magára a játékre összpontosító szerzők alkotásaikkal és teoretikus leírásaikkal arra esküsznek, hogy az információs forradalom a látványt hozta előbbre a szöveg háttérbeszorulása árán, egy új analfabetizmust generálva, amelyben kezdetét veszi a posztalfabetikus kor, fölöslegessé válik a papír és a festék, a grafémák immár a képernyőkre telepedtek át, ahol a digitális kép és szöveg fúziójában a textus nem a verbális jelentés, hanem az alfabetikus közeg anyagságának

¹ Horányi Károly: Vízöntő küszöbén II. Magyar Szemle. 2004/április. 72. o.

szintjén van jelen, és inkább a képi esztétikumot erősíti, mint az egyszeri értelmezés biztonságát, ehelyett inkább a palimpszeszt ősi rétegeinek föltárásához hasonlatos módon jár el, „... a rendszerrel való érintkezés felületeként egy olyan (aktív) felejtést, amnéziát (valami elhagyott tartalom kirekesztése) használ föl, ami az alakuló jelentés időfoglalásával egyenlő. A felejtés affirmative íródik mint az elfelejtetthez képest valami Másnak az írása, mint ráíródó, kizorító állító értelem, mint el-felejtés, a távolodás szemantikai lendülete, a születő-működő új jelentés, mint két ellentétes irányú egyszerre történő mozgás: egyfelé a kiképződő értelem, és másfelé, mintegy eme értelem alatt, de annak mozgásától megvalósulva a felejtődő törlése. Éppen eme felejtődő a másik, az a felejtődő, amely »szívódik föl«, »íródik vissza« az új előrehaladásban, egy a régi idejébe betöltődő állításban (és nem tagadásban).” A létrejött jel már nem szignifikátum, nincs magával hordozott konnotációs értelmezési lehetősége, így lételeme nem a temporalitás, hanem az anyagság, tehát nem szignumként, hanem materiális tárgyisággként ragadható meg. A visszaírhatatlan, visszafordíthatatlan szövegírás jelentésकिनézise sem témaként, sem tárgyként nem *ana*-lizálható, tapasztalásához más módszertani eljárásra, a *dromo*-lízisre van szükség. Amíg Berszán István tanításában² az írás és az olvasás rituális gyakorlatai kifelé vezetnek a kortárs hermeneutikából, a dekonstrukcióból és az ideológiakritikai irányzatoknak az „értelmezés horizontfúziójának, a disszeminatív szövegszerűsödésnek, a befogadásfolyamat szöveg-olvasó interakcióinak és az irodalomban ható hatalmi aspirációk” történeti diskurzusában megnyilvánuló elhatalmasodásából és eluralkodásából, a DNS teoretikusai a szövegképződésnek nem csupán azt a tulajdonságát szemlélik, hogy *tart*, hanem azt is, hogy *előre tart*. A dromolízis „az a szubkonceptuális pozitív [...] dimenziókat föltáró előretartó írásfolyamat, amely a szignifikáció kifejezési oldalának anyagi aspektusát is kezelni tudja, a visszatérés nélküli fogalmi, amint tulajdon közegének tapinthatóságába rohan. Kilen-díti a kogníciót a *hiányzó* (nyom, differencia) üresjáratának általánosított formáiból, az önazonos stabil értelmet tulajdon (jeltest)tömegéhez ragadva átvezet (az identikus stabilitás önnön összetevőit homologizálja, a jelentést a közegtesthez rendeli), de nem (csak) azért mert ez az átvezetés (egyszeri aktusa) dinamizál, hanem mert a kép, a heterotóp, de az írás közegének *anyagiságával* mégis egyhelyű *vizuális* csábítja.” A vizualitás immár nem agyagtáblákon, hanem a monitoron képződik, anyaga az agyagtól a fotonig alakult. A digitális, a sohasem objektív technikai kép a szövegek metakódjaként manifesztálódik, ugyanis a kép nem a külső világ jele, hanem a szövegek fogalmait kódolja át, és ebben az aktusban a képet létrehozó imagináció és a szöveget alkotó imagináció egy újszerű rejtjelezés mechanizmusában egyesül. Mindez együttesen a képernyőn – mint médiumon – megjelenést nyerő sebesség-képzet és áradó sodrás folyamatába vetett befogadótól a megjelenő képiség értelmezésében az aktivitás magasabb fokát követeli meg a dekódolás érzékenységének fokozása és összpontosítása terén. A monitor minden korábbi médiummal szemben más médium, mert nem elbeszél, hanem megmutat, így nem valami eleve tökéletlen jelrendszer közbeiktatásával számol be valami jelenlétéről, hanem jelenlétében, valóságában ábrázolja azt, láthatóvá teszi a realitást. A képek ugyanis természetes valóságukban mutatják meg a dolgokat, vagyis a jelekkel szemben nem kódolják a hagyományos értelemben a jelöltet, így a forradalomként megélt, eleve új alapokra helyezkedő kommunikációs-művészetelmélet alapkérdése az lesz, hogy „megvalósítható-e a nyelviségtől, mint a valóság megjelölésének mind ez ideig legfontosabb szemiotikai rendszerétől való elrugaszkodás egy hatékonyabb, már nem verbális, hanem teljességgel vizuális elemekből építkező jelrendszer kedvéért. Kiteljesíthető-e a fejlődési irány, mely a megismerést és a gondolkodást igyekszik a szó büvköréből kiszabadítani, hogy az a »referencialitás szabad levegőjére«, illetve az ezt megjelenítő képernyő vibráló igazságának színe elé kerül-

² Berszán István: Kivezetés az irodalomelméletből. Mentor Kiadó. Marosvásárhely. 2002

jön.” A vértelen forradalom abból a felismerésből kiindulva, hogy az írás képtelen lépést tartani az elektronikus társadalom³ sebességével, és annak a valóságából kiindulva, hogy a digitális valóság eredendően poszt-alfabetikus, egy új korszakhatárt, egy új időszámítás kezdetét jelzi, amelyben véget ér a Gutenberg-galaxis és kezdetét veszi a Kép-millennium. „Pixel-események, fény-képernyő nyelv és hangszövet” lesz a neoanalfabetikus világban az elektronikus barlanglakó új kézírása, a képernyőben visszatükröződő én is új megnevezést nyer: Monitor-én, vagyis Egonitor.

Visszatérvén a DNS első számához, amelynek központi témája az önmagát jelölő, tehát konnotációs kontextusától megfosztott jel, és némi fogódzót ad a második szám alaptematikájához, a sebességelmélethez, szembetűnő, hogy a folyóírat test szinte egyneműsítve adja közre a kép + szöveg = fúziókat és az elméleti jellegű írásokat, mintegy igazolva, hogy a lap köré csoportosulók azonos szótárt használnak és egy nyelvet beszélnek. Egyetlen kép vagy szöveg fölött/alatt sem szerepel a szerző neve, kivéve az e-mail-formában írottakat, ahol azonban a cybertérben használatos, a valódi identitást eltakaró, választott önmegnevezés szerepel meghatározóként: Cyberalice, Fazer Replika, London Fly, Prince Michael Jackson III., Textualips, Fazer Speed. Nagyon átgondolt felépítésű lap a DNS, a szerzők és szövegek, illetve képek közötti kapcsolatot illetően egy középben kilyukasztott, az egykori képeslap-hanglemezre hasonlító, a folyóíratától idegenül fekete-fehérben nyomtatott és tetszőlegesen bárhová helyezhető kartonlap igazít el, természetesen a megnyilatkozás jellegétől függően a valós, vagy a választott szerzői név föltüntetésével. S ha már a neveknél tartunk, jegyezzük meg a DNS szerzői gárdájából a kemény maghoz tartozókat: Samu János Vilmos főszerkesztő, Deissinger Ákos felelős szerkesztő, Sutus Áron, Vanger László, Török Arnold, Beke Ottó.

Olyan fiatal forradalmárok, akiknek nem kell a hónuk alá nyúltni, nagyon szilárd talajon állnak, és várhatóan a feltételezhető gáncsoskodásokkal szemben is kitartanak a művészetet, pontosabban az emberi cselekvést fölvilványozó szemléletükben a képernyőn villózó kurzor, és a mögüle szürkén-kékesen örvénylő cyberzaj iránti szerelmükben, miközben a hozzám hasonló mamutok és masztodonok ráncos homlokát hűti a havasi hegyekből a tavasz illatát hozó bódító szél.

³ „Információink csillagászati dimenziókat öltöttek, és már régóta nem tárolhatók az emberi emlékezetben. Ámbár növelhetjük emlékezetünk kapacitását és az információknak egyre nagyobb töredékét tárolhatjuk benne – az átlagember többet tud ma, mint amennyit a reneszánsz univerzális zsenije tudott –, mégis ésszerűbb az információkat mesterséges emlékezetben tárolni. Ráadásul az emberi emlékezet túlságosan lassú ahhoz, hogy nagy mennyiségű információt tudjon új információvá komputálni. A »data processing« gyorsabb a mesterséges tárolóból. Tehát a »belső« dialógusok imperatívává váltak. A »nagyemberek« nem tudnak már funkcionálni. Nemhogy nem szükségeselek már nekünk az autorok, de nem is lehetségesek már. Ehelyett azonban létre tudunk hozni »külső« dialógusokat, interszubjektív beszélgetéseket, melyek összehasonlíthatatlanul alkotóbbak, mint amilyenek a »nagyemberek« bármikor is lehettek.” (Samu János Vilmos. Kilátó, 2004. június 5.,6.)

► Volt/nem volt

A magyarországi termelőszövetkezetek (rövid) történeteinek szerzősége:
mint az okos lány ajándéka, volt/nem volt
Válogatta és szerkesztette Alessandro Ragozzi

Amint az asztalt körbeülénk a föladatak témában, már be kellett látnunk: ezzel nem a Sz'nak adnánk egy nagypofont. Hanem inkább valami turha-hab, mi kocsónyás pudingként remeg. (Alessandro Ragozzi)

„E témában is, aligha lehet a [Hamvas Béla:] *Direkt morál és rossz lelkiismeretben megmutatott ingoványt szárazan meglábalni.*” (DJ Thewkewly elutasító @je)

Volt valami – mint látható, legalábbis e *maikocsmáig* eljutottak főradaalmárjaink. Amikor a bablevessel tele lett a tányér és a harmadik kör sört is kihozták, még volt szó **csúcsokról**, **völgyekről**, **feladatokról**. Aztán egyre inkább a lé, a lé, csak a lé már, ami szó – (Szerzőségünk)

Ki kell jelölni egy túl-ig határt? Nekem a főradaalom, ha, az is onnan van meg, amikor a Nappali Ház megalapítását a tévéhíradóban bemondták, és én a fürdőből ugyan nedvesen berohantam, Károlyi nyálas rizsáig (miről rádiótelefonon BP Nyugati értesített) a Nappali Ház fölhagyásáról. Och, társnőim árván hagyott hónaljai! (Fiora Ragozzi)

„Nem tudom, mennyire művészet az, amit csinálok, de az emberek boldogok tőle, és nekem, asszem, ennyi elég.” (Monique Cuvée in: Carla Bezzereddi: *Pornó – mottó*)

Amint Garibaldi ezer-je. Hatszázhatvanötven voltak, kik testöket odatevék, aztán majd *utána* már tízezen, kik meghaltak *érte* (haza, Garibaldi, szabadság, etc.) tízezen pedig a *veteranok*, kik időarányosan egyre fiatalabban *vettek részt*, végül már négy s három esztendősen rohantak. (Gyenes D. István)

„Nem gondoltam volna, hogy ugyanazokat a pofákat kell nézmem tíz év múltán, mint aki orczákat kellett elviselnem a hallgatóságból a jakok elnökségi asztalnál 1982-ben.” (Korunk Szerb Antala, 1993.)

Az irodalom nem vág vissza. (Ó, bárcsak!) Ha valaki a bedöglött főradaalom 1849. júliusi kánikulájának degletenessét érezni óhajtja, szagoljon a „Csipesszel a lángot” lapjai közé. S csodálkozunk, hogy nagyszájú Petrovicsunkat a Hungária krt.-nál látták eltűnni? (BP Nyugati)

Az irodalomért kivont szablyáról csak beszél, ám a zsoldot szépen elteszi. Ő maga hamburgert zabál, ám szádból a pirítóst kiirigyeli. A hatalmat kaparintván, a' miként Báthory Esvány a Hatvani Országgyűlésében szemforgatván rí, vennék el tőle, nem is kéne neki, szaggajtván mellén az egyszerű farmerdzsekit –, de próbállanál csak ránézni is, te cica! Vagy mintha Victoria Princeps, munkájával ha kegyet gyakorolna, *namileszmá*-pofácskával, ím-ám, kelletlenül, ámha egy Pamela Anderson, akkora kebelre való önérzettel. (Carla Bezzereddi: *Pornó – kézirat*)

Jó, nem sikerült csak elérni sem dr. Erdős [Aczél Gy.] esztétikájának még azt a sekélységét sem, hogy: *Ha a zene jó, de nekem nem tetszik, ám a táncdalbizottság átengedi, lehet lemez.* Rendben. A fórumon a zene jó, ha a haveromé, holnap pedig ő lesz benne a táncdalbizottságban, akkor meg az én zeném lesz jó. (BP Nyugati) Várjunk! – és ezt még meg is spékeli azzal, hogy „Az Üzleti Élet Farkas (külön!) Törvényének” mondják ezt. Annyi igaz, hogy az Üzleti Élet az irodalomba is belelógatta a farkát. A magyar író azonban vállalkozó nyilván nem lehet, és bár a legügyesebben cserélgetheti két évente a cégpapírokat, most mégis színelő kell adnia a cégét ahhoz, hogy „rendes” tarhálós magyar író is lehessen. (DJ Keleti)

Egy forradalom fő baja szokott lenni, hogy már első igyekezetből is túlrohan mindenben. Szerencsénkre itt el se indult. (BP Nyugati) Ennyi diplomája van, doctor, ennyire (mutatjuk) ókoss, de ajakát pittyeszti, hogy mi döntenénk el akkor, hogy forradalom vagy forradalom. Tehát. A forradalom akkor rohad le forradalommá, mikoron deklarálhatik, személyikultuszossá lesz, munkás-parasztta. Fűrészelnék, de mégis, mintha gyalulnának, mert forgács (!) hullik, a szörszalakat hasajtják, de rönkfáik bárdolatlanul. Más szeméből a szálkát a magukéból csüngő gerennákkal verék. Felsőbb vezetés lesz, ami egyrészt jajdeszvened a hatalomban, már nagyon únja szegény, a hatalommal törököt is fog, ámde mégse engedi, jajdeegyszerű ő, de próbálnál csak a kutyája kölykének körmére lépni! Feszt ottlikoz, közben pedig azt is mondja, lehessen ő író, ha nem is ír semmit. És lőn! (Szerzőségünk megj.)

„Ha Berlinről akarsz valamit, olvasd a magyart. Ha Budapestről akarsz valamit, nézz meg pár könnyűköltésgetést, C kategóriás amerikai [Menahem Golan] kalandfilmet. Vagy az Evitát Madonnával.” (Sam Foreign)

Amint az Ötvenes Évek ormányán gyakori lehetett, hogy bármiről, akár egy galambkiállításról szóló kis színes beszámolócskában egyszerre csak A Láncos Kutyáról esik szó, ugyan a mai stréber egy prototípjének mezőgazdasági témájú írásában a nagytólba belehelyezve egy tilosrággyózás. (dr. F. Gy. középiskolai tanár)

Az ún. „bal” meg a „jobb” (inkább kétbalkéz) is a Hótirencer Motyorországon című kis huszonhét kötetes összefoglaló margóján hegyezé a ceruzáit –, csak valahogy az előfizetési gyűjtőívekkel való rohangászás nem akar divatba jönni. (Gianni Botthiagni, 1995.)

A Fórumi Rencer támogatván fórumalmarai élvezének. Azt még szívesen részletezi, hogy szopás közben trükközött-e kézimunkával, de hogy mennyiért, az a (!) pornó. (Carla Bezzereddi: Pornó – kézirat)

Sokféleképpen tört már ki forradalom – de szelvényvagdosásban [itt: megtérülése befektetéseknél] nem. Forradalom és irigység, az kettő. (Alessandro Ragozzi)

Valóban Haynau ment át először hiv. a Lánchídon – de legalább nem mondta fórumalminak magát. (Gianni Botthiagni, 1959.)

Bach miniszterelnök arra hivalgott, hogy a rózarovat az ő ideje alatt telt meg az elismert nevekkal. Icc. 2 db. új jelentősnévvél. Széchenyi erre mondá: „A rózarovat újulását az idő [itt: a pénz egyre kényszerítőbb hiánya] hozta!” (Gyenes D. István stílvicce, 1996.)

Fütyülök arra, hogy nem vagyok pesti, itten Pest nélkül nem megyen semmi, nézd meg Temesit, ennyi k'ra ókossember hat nagyobb irodalomnak is sok, de senki nem jött még rá, hogy a Por nem Szeged-regény, hanem nagymagyar (ami, ugye, a kismagyar és provinciális pestiből nehezen kivehető). A Por alakjai soproniak, nagyváradiak és kassaiak. S ilyen tehát pezsztenterzsébetiek is. (DJ Thewkewly mástárgyú leveléből)

Ha öldökölte valami a magyar irodalmat az elmúlt tizenöt évben, az az ún. Ámogatási Rencer volt. Ehhez már a mostani Nagy Pé'z Deal csak a kegyelemdöfés. A Sziklát A Pocsolyába-program. (DJ Keleti)

A Fleetwood Mac-nek is a sok pé'z tette be. Meg az, hogy Peter Green leugrott cigiért, és soha már nem tért vissza. (dr. Koós Tibor)

„A Peter Green kifejezetten gyöngé képességű gitáros volt.” (Bodnár Attila gitáros)

Buday Péter főszakácsnak beadják a kékdobozt: a *Söpredék*, a *Szarajevói Telefonkönyv* és a *Vörös Köröm Pipellők* című pisikakipornó álriportregény van benne. Mára könnyű lesz – mondja a Buday. És tényleg, fél kéz összeüti, mintha két tojást, meghinti a Kosztolányival, mert az mindig van kéznél (icc. az *Esti Kornél*), ízlés szerint *Hrabalván*, és már kész is a Magyar Róza Megújódása, avagy a történetmondás új határainak feszgettetése. Amint azt *Sam Foreign* írta: Angyalkaka, vérhab, nyál, ondó, Mirulka Vojković – de Budapesten? (Vagyis idegen szemmel nemcsak a *Balkáni Kisirodalmak* elkülönbőztetése nehéz, de a balkáni kistróké is.)

Ezen a kisíráson szupergyorsolvasóként elgondolkodni: Kik sírnak ki? Mit? (Pj Tyukodi: *Miért kis a magyar? – kézirat [szerencsénkre!]*)

„A Quentin Tarantino ábrázolja a balhét. A magyartarantinó viszont csinálja. A műűvészek oly műűvészek az elszámolásokban.” (Gyenes D. a [XXX]-alapítvány ügyre)

A fóradalmárok forradalmat is akarván módjával, de ugyan, hogy a fáradalmakat ugyanúgy Szigligeten meg Nagymaroson megérdemelten kipihenni. (BP Nyugati)

Korunk Osváthja egyszer felveté: Azt várták volna, hogy Kis Zoltán könyve akkorát szól, mint szólt a [...] 1979-ben. „Mért, Kis könyve borítékjának színe milyen volt?” – kérdezém epével. (Gyenes D. István közlése. – Dr. Kis Zoltán, legutolsó tudomásunk szerint, bíró Bicskén)

„Még mit nem! Nem akarom én elrontani a karrieremet!” (Korunk Szerb Antala, 1995. – arra a felvetésre, hogy ha még mindig nincsen meg az újabb magyar irodalom története, csak valami szcientolingvisztikai stílbravja az addigi dogmaticusnak, akkor írta ő egyet. Na, aztán Korunk Szerbjének karrierjét megnézhetni! Fonalszösszszakértő egy Konfekciómérnöki Kft.-nél!)

Lehetne másképpen is ezt, egyben megfogni: „Tetszettek volna nagykoalíciót [Communio] csinálni!” Avagy: Ahogy az ún. Politikai Életben az osztozkodó fóradalmároknak sikerülven visszapasszolni a retrográdoknak *mindenhatalmat*, most még annak kell kiderülnie, hogy eme retrográdok a legfóradalmibb haladóerők. (BP Nyugati)

„Megpillantván Németh Gábort, amint egyszerű-egyszál fecskegatyában guggol a lambériázott falnál, eszembe jutott ÁFÉSz-ünk ált. eln. helyettese, aki viszont rézcipzáras mackóban forgatá magát tüntető egyszerűséggel a közgyűlés előtt, mint *eccerühétköznapiember*.” (Fiora Ragozzi, vö. még: Szécsi Noémi kifakadása a félmeztelen rohángászó Kukorellyről.)

„Érdekes lett volna látni, miként reagál a még valamennyivel *keskenyebb* orca Kukorelly, ha 1976-ban megpillantja a folyosón félmeztelen rohangászó Juhász Ferencet.” (Anna Botthiagni Szécsi Noémi *'fakadására'*)

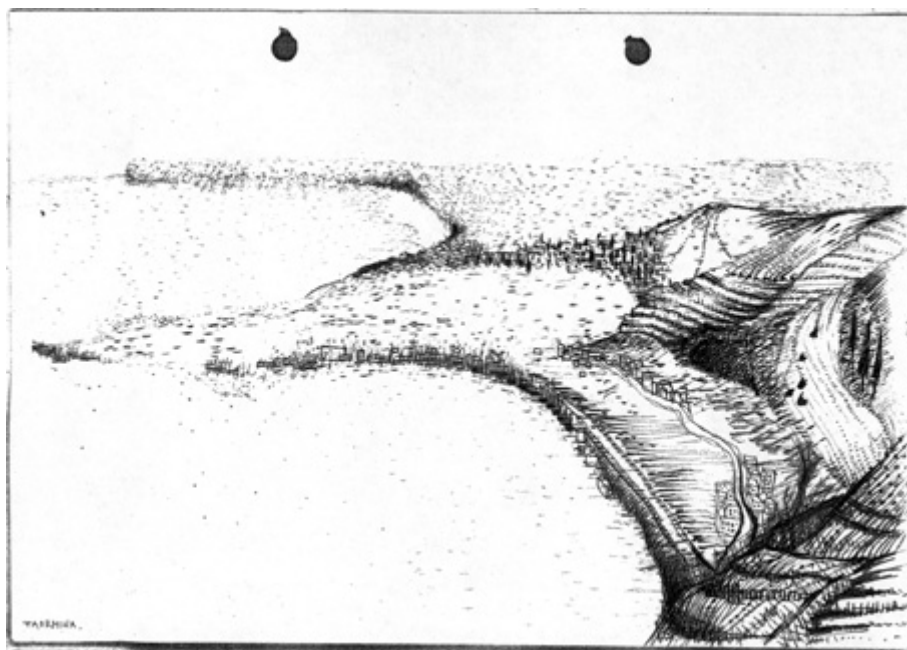
A fóradalom akkor döglik be végképpen, amikor A Személy kultusza föltámad mit *Kamarilla u. etw. Zubehören*. Tessen ezen szépen csendben elgondolkodnunk, *ludasok!* („Szeretünk nádmézével mérgeznénk...” – Gyenes D. István)

Tessenek elképzelni egy lábtartás-, csuka-, tizenegyesrúgás-szakértőkkel teli pályát, hordszékeken cipelvén a megfáradott nagyságokat, rohangálnak a legnagyobb góllövőekkel, kiknek góljait nem lövik, hanem tudósítják, hat kapu van, de hogy mik azok, hol és mi a gól, azt majd egy külön testület határozza meg a meccs után. Vagy előre. (Gianni Botthiagni *a Fóradalmi Focihasonlat-ról*)

[A személyi kultusz működéséről:] Amikor A Személyt rávezeték a Magyar Irodalomra, attól egy író se veté a szaxofonját [eszközét] a Dunába. Még a Rákospatakba se. Hanem vennél csak elő mostan egy szaxofont (valamely eszközét Neki), rögtön le leszel Az Ő Nevével aprehendálva. (Hogy ti. te [A Személy neve]ző vagy, vagy peniglen [A Személy neve]zol. (Sárlipékör Budapesten – vázlat, A Feőd szerzősége)

A bedöglött fóradalom lecsengésében a legszebb, hogy most már közepesnél gyengébb írók is igen panaszlják tökeiket – ha! ha! lányok is lennének! –, mely mennyire is telve vannak már az irodalommal. Jeles szerkesztő kéziratot azzal vág, ki belőle az „irodalmi vonatkozásokat”, hogy az, ti. az irodalom, senkit se érdekel má'. (DJ Keleti)

Miként egy szalonautóba, Kosztolányi stílusába bárki bevághatja magát. Még vummoghat is hozzá, mint holmi Sumáker. Csakhogy Schumacher pályáján nincsen szembeforgalom és jobbkezes utcák. Valamint az életnek úgy utána menni, cselédlyánykák nyakára

hajolni, s kurvák valagába is belenézni, annyi cipősarkat koptatván az élet után? Az már, piha, bides! Kosztolányi azért annyira nem volt egyrészt művész külsője, másrészt nem glosszintotta volna meg, ha leányázza a kor egy fiakkerese. Hanem fôradalmárinknak panaszlani tehát, hogy a reál, az ismert, lapos és unalmas, és minden történetet megírtak már, az igen: könnyûen! (Gyenes D. István: *Stílushoz A Forma, Amfóra! – tanári jegyzet, 1995.*)

„Nem tudom, mennyire irodalom az, amit csinálok, de az emberek boldogok tőle, és nekem ennyi elég.” (Rácz Zsuzsa, In.: *Carla Bezzereddi: Pornográfia – mottó*)

„Valahová fölírtam, mit írt a Babarczy Eszter a Terézanyuról. Hogy az a '90-es évek nagy magyar regénye, vagy mi? – de nem találok seholt!” (Anna Botthiagni az apjától örökölt vasutastáskában túrván – @je e kézirat lezárásáig nem érkezett meg.)

Mondani Communio, s csinálni Dividio – ez a mindenkori magyar fôradalom. S megosztván enndugába dölni. (Alessandro Ragozzi)

Írásodat látták, koncertedről beszéltek, kiállításodról olvastak valahol – és egyre inkább! (Pj Tyukodi)

Panaszlanák Fôradalmi Uraimék ezen kis dolgozatotska dúrva hangvételt? – ha Fáy Miklós panaszláná, hogy egy, a Fáy-szerű sókriticmus idôszerű kérdéseit taglaló munka Fáy orcaszalonnájának dagadozását venné élre! Avagyis: Az ôsz kurucok, megpihenvén rákôczizásaikban, igen fôlszólalának, ha a fakupát eléjök a kortsmárosné nem gyengéden tenné oda! (Kivehetetlen társunk viccelne távollétében Gyenes D. stílusával)

A rákôczizás az az, amit viszont a labancok a kûtúrált éjrôpai magatartás kereteiben (requiratio, quartteil, égetés, felebarátunk feleségének partibavágása, taperolás, icc. kortsmárosnének ennen árokzsírjából bajusz rajzolása, más kupájába beleivás etc.) tanúsítanak. (Erdélyben a garázdálkodás megfelelôje a XVIII. sz. végéig) (Gyenes D. szöszedetéből)

„Hát, nem fogadtam szót a tanítóimnak, hanem feszt, amit a zsûri mondott, táncoljak, ne táncoljak, egy oktávval mélyebben, mért ezt a dalt választám (holott a kôtát ô adá kezembe!), fölbotlottam a saját lábomban, feszt a Nappali Házat meg a fôradalmárok szöveg-s regényelméleti ôkoskodásait bújám, ahelyt, hogy Krúdyt s Hamvast céduláztam volna a közöttük feszülô téphetetlen organicus szálak eránt. Jégkorongozó – de balerina akartam annyira lenni!” (Pj Tyukodi – kérdésünkre, miszerint, ha ekkora a pofája, mért nem írt ô egy, legalább Sam Foreign által is észrevehető regényt.) (Nappali Ház – a '90-es évek vumen-sztyudijainak tüntető hónaljdisze bölcsészkar folyosókon, fôradalmi folyóirat – Újabb Irodalmi Lexikon. Szoba Van Kiadó, 2004.)

Mit mondanak Wittinek az ácsok, amikor az fôlszól, hogy mi a F lesz má' a nagymarosi nyaralója tetejével? „A jelen eseményeiből nem lehet következtetni az eljövendôekre!” – s napoznak tovább a váz alatt. (Alessandro Ragozzi) Így legyen! – fôradalmáraink is csak heverjenek... (szerzőségünk)

a behugyozás meg a forralt borom ◀ az iroda lomban

szlengetem' meg itt-ott erőltetem
a vizes nyolcast a porba
talán kitelik belőle írott betűvel
egy forradalom is
tavasz van hangyák menekülnek
a mérgezett oldattól
másutt még sárgult a fű
a parki lócák roskadásig tele napfénnel
a bennem reszkető túlnyomás apad
sliccembe gombolom túsarkakon
közelgő sikolyát a tájnak
néhány csepp a csőből kizárva
hoggyatya anyagába szívódik
de mégis
ahogy vagyok lúd bőrben szaladgáltan már
tollkabátom mellett a misem történt padon ülök
lázasan markolom a karfát
nők férfiak virulva haladnak előttem
úgy tűnik beleborzongok a napba
és úgy is van ha nem is a napba
de már időre befelé korzózok a város közepébe
tíz óra kinyitottak a fák
közt a butikos árulók
wc-k monoton öblítő csészéjétől ellépve
próbálnak eladni ezt-azt
transzparenszek előtt a mátészalkai egyirányún
gyalog tüntetek föl néhány leszakított wc lehúzó kart
így több irányból ér az inger
hajtom mint anyám a varrógépet
e fölszáradó elillanó láz adást
a vízfoltos nadrágú transzba esendők
már tévesen a brüsszeli pisilő kisiúrról beszélnek
egy kocsmás irodás ház előtt
ott bent
forrongok gorombán forralt boromban
de e sivatagban már szavam nekem nincs
tollak papírok fecnik közt émelygek
egy asztal fölötti iroda lomban

► Szénsavmentes irodalom

Valóban úgy gondolom, hogy itt valami elmaradt. Olyannak képzelem el a jelenlegi irodalomfogyasztást, akár a pezsgőtabletták intravénás adagolását. A fogyasztás az adott, mármint az irodalomfogyasztás ténye. Élmény mindenképpen származik belőle, a pezsgés azonban elmarad. Vagyis nem marad el, hanem az olvasón belül, fogyasztás után nyilvánul meg, az irodalom hadszínterén pedig továbbra is nagy csönd honol. Megkockáztatom kijelenteni, hogy hadszíntér már nem is létezik, mégis a fantomfrontvonalak mögül, virtuális harc jeleiről értesülünk. Az irodalom szénsavhiányban szenved. Leghelyesebb, ha elfogadjuk a szöveg alapú városállamok létezését, az együttműködésre való hajlam gyöngécske jeleivel.

Édesanyám azt mondta, hogy az irodalmi törekvéseket irányító és szemlélő személyek, vektorbetegségben szenvednek. A jelenleg írott szöveg olyan mértékben eltávolodott ötöle (édesanyámtól), hogy egy forradalmi átalakuláshoz szükséges az irodalomnak elindulnia visszafele. Ez pedig már nem forradalom. (Különben, ő, már izületeiben megérzi a készülődő forradalmakat.)

A forradalom bekövetkezését egyértelműen anyám késlelteti, tehát elmaradásának is ő az oka. Mindig mondta, fiam vigyázz, mit beszélsz, mit írsz. A számítástechnika pedig, csirájában elfojtotta a forradalomcsinálást. (Kerülendő szó vagy kifejezés. Javaslatok: tesz, készít vagy formál.)

Az emberek nem beszélnek egymáshoz. Mindenki egymagában harcol, küzd és szenved. Ideális esetben panaszkodik. Kivel tegyük (formáljunk?, alakítsunk?) forradalmat?

Áthúzásokkal zárójelekkel ◀

Hozzászólás a Prae folyóirat körkérdése kapcsán
az irodalmi forradalom témájához

a felelősség egyre súlyosabb / uram adj egy húszast / jó lesz ezrekben /
minden egyfelé mutat
a labdák a játszótéren / pincében félbevágottan / egy verébpárnak ott-
hont / zenévé hangolnak végem
innentől könnyebb és / esküszöm próza lettem / rózsá segítség de megint /
megmaradok amputál a kés

feldördül a vihar csak zúgj / ázzon verjen nekem üvöltsön / miért csak egy
másik / lehet a következő hazug
ha akaratom áttépi meg / ölöm bizonyosan ha nem / előz meg beletapos-
tam / sikítja szentimentál-ideg
mondjam a szemébe / nem akadály mit gondol rólam / bocsássam meg
amit fog / mondani fog vége

sosem talál bele a ritmusba / azt hiszi kiszámítható / ahogyan most a be-
szédem / amikor ő én vagyok durva
még hallgathatnánk néhány év / de nevetgetnékem tűrhetetlen / visszafoj-
tottan ő nem ő / folytatja mélyül szegény
gonosz érzéketlen vádol / sosem használlok idéző / jeleket dehogynem csak
nem / veszi észre magától

a felelősség egyre súlyosabb / válogatás feladva fáraszt / a megszólaló Isten
rózsá rózsá / az áthúzás pedig marad

► Írókonfekció

(Gögös és normakövető irodalmi kisiparunkról)

Franz Kafkának, gyógyíthatatlan rokonszenvel

„A számtalan kis, egyéni tévedésből
létrejön a nagy, közös tévedés.
És ez a tévedés az egyetlen igazságunk.”

Kertész Imre

Az „irodalom” komolyan veszi önmagát. Gögös és normakövető irodalmi diskurzusunk beláthatatlan (azaz nagyon is könnyen belátható) energiát fordít határai kijelölésére, óvására. *Előre* inszinuál, előre próbál nevetségessé tenni minden falbontó experimentációt, minden fogalom-átrendező truvájt, legyen az bármennyire is pontos és reflektív. Az „irodalom” nem tanul. Az irodalom szikrázik, a nyár kíméletlen, fullasztó szikrázásával. Szikrázó egyértelműség, semmi kétely, *semmi büntudat*.

Hagyományosan sérült vitakultúrával bíró drága kis *irodalmi* hazánkban a félreértés a legfontosabb közös tapasztalat. Igen, a félrehallás itt a közös ihlet. Szerelmetesebben: közkincs. Egyesek gyorsan túladszák rajta, mások vitrinbe, üveg alá tennék. Én azt mondom: fogdossuk meg bátran! Ragyogjon csak nekünk. Végre egy *közös* kincs!

A PRAXIS

(Bevezetés a szép alomba)

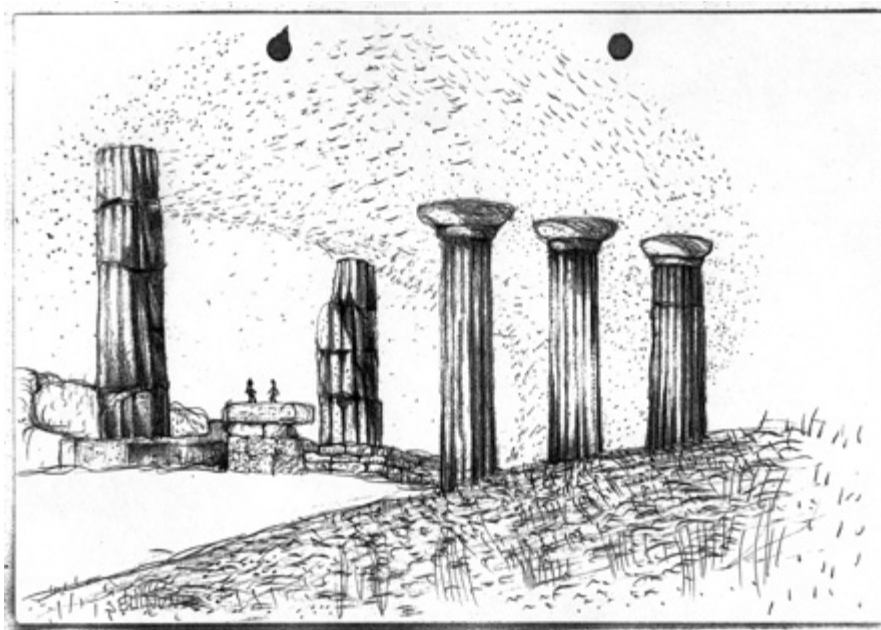
„hol a normakövetést úgy hívják: / »tehetség« – hibázni ott kitüntetés”

Normális országban büntetőeljárások indulhatnak olyan ügyekből, melyekről itt unott pofácskával veszünk tudomást. Lenyeljük a kígyót, lenyeljük a békát. Pedig két lábon járó lexikonnak sem kell lennünk, hogy sorolni tudjuk a bájos példákat. A honorárium-elmaradásokat, a kései kifizetéseket, a kiadói szerződésszegéseket, díjak és kiadók, kiadók és folyóiratok, folyóiratok és tanszékek etc. bárgyún, erőtlenül álcázott, vagy épp büszkén, beavatottan hirdetett kapcsolatait. Ideológiát mindenre találunk. Ha egy pályázat aspiránsa egyben zsűri is, azt mondjuk: micsoda egy élelmes figura. Ha a kurátorok a beérkezett anyagok megtekintése előtt hozzák autós táskájukban, retiküljükben a maguk kis VIP-listáját; hát nyugtázzuk: ez egy ilyen ország. „Portásország” (Peer Krisztián), listás ország, uram-bátyám ország. Koldusok, szakértők és váteszek számában is verhetetlen, könnyen keresztül köphető, kis ország. Az átlagnál mindenhez picit jobban értő taxisok, pincérek, politikusok és irodalmárok országa. „Az a baj veled, hogy mindenből szellemi ügyet csinálsz” – szegezték nekem annyian, utánozhatatlan mosollyal. „Beszélj már úgy, ahogy mi” – gondolták közben. (Az elmúlt tíz évben minimum másfél tucat fáradt irodalmár próbálta – különféle pseudo-bölcs regiszterekben – szemtelen személyemnek elmagyarázni, hogy nem érdemes ugrálni, különben a fejemről fogják megenni a kását. Ilyenkor mindig fékevesztett jókedvem lett: a *Polip* című sorozat jutott eszembe, melyet bátran ajánlok bárkinek, ki meg szeretné érteni cicomás kis irodalmi hierarchiánkat.)

Íme, a további cicomák. Nálunk a szerző „önként” lemondhat a honoráriumról, majd vásárolhat saját kötetéből saját kiadójától, s megtisztelve érezheti magát, hogy a MÉH előtt neki ajánlották fel a felbecsülhetetlen értékű papíryanagot. Akadozik a terjesztés, elmarad a reklám (az mi?), a könyvbemutató. Dunát, Tiszát lehetne rekeszteni mind a kézirat- és számla-eltűnési, eltüntetősi „legendákkal”, mind a kisstílű plágiumkákkal. Egyébként se szeri, se száma a legkülönfélébb reminiscenciáknak. Fordítva ülünk a lovon: nem elég epigonnak lenni, annak is kell látszani! Új fogalmakat kell tanulnunk, olyanokat mint a „normakövető dilettantizmus”. Hiszen mellényül az, ki mostanság a dilettánsokat hónalj-szagú művházak ingfeltépő Petőfi-epigonjai közt keresgéli. Mint annyi minden, ez is professzionalizálódott. Leggyengébb céhtársaink tudják a legjobban: ha szorgalmasak és keneteljesen alázatosak vagyunk; mintaként márkás alanyt választunk: a siker közelebb kúszhat-mászhat hozzánk.

A kimosakodott dilettáns (díjlettáns?) definíciós kényszere nem túl erős, magát szakemberként vagy épp az értékek „utolsó őrzőjeként” határozza meg. Nem kell neki elmesélni: ki kinek a kije, s mitől döglök a légy. Magát dörzsöltnek, vájt fülűnek véli; olyanak, ki „már látott ezt-azt”. Ösztönből önmenedzsel, rendszeresen (s hangosan) leltározza értékeit: mit tett a cégért, a céhért, a szakmáért. *Imád találkozni*: ismer, ismerkedik, társaságba jár. Éjjel azt álmodja: Kossuth-díjat kap. Ha iszik is: semmiképp „nem úgy”. Szakszervezetbe, mozgalomba, (bájos) művészeti csoportba – azaz ugyanabba a folyóba – szívesen lép. Mindenről van véleménye, és *kikéri magának*. Ő valaki, s persze spontán is – mint egy abortusz. Kiállításokon, fogadásokon otthonosan forog. Gondolatait meg-megfürdeti a hasonszőrűekében, s édesen borzong meg a nagy egyetértésben. Egyetértő cimborákra lelnie igazán nem nehéz, hiszen a legtöbb írószervezetet gyakorlatilag fél tucat szervezeti arc működteti. Szervezeti értelmiségiek, kik egymást szavazzák meg tisztségviselőnek. Fiktív, bájos rangok, titulusok és nagyon is valós gög. Permanens házibuli – örök suhancoknak. (Négy-öt irodalmár ha összehajol...) A legszebb (értsd: legmenőbb) alakzat a hatalom alakzata. Represszió alatt az ész: a hatalom beszél.

Habkönnyű fiúk-lányok szaladgálnak mázsás szívvel. Az ambíció súlya ez. Karriert csinálni: örök vágy, mint bármikor. Diplomáciásdit játszanak hát, és nem szakad meg a szívük.

Irodalmi diplomáciának csúfolt könyök-ölés, könyökvédő-koptatás. A Másik megismerésének szándéka zavarba ejtően hiányzik. Demokratikus kommunikáció helyett csendőrpertu, alakoskodás, fontoskodás, s keveseknek: akolmeleg. Az eltusolás kultúrája. Az esetleges abszolutizálása. Múlt-jelen-jövő, ok és okozat összekeverése. Kollektív vakítás.

Metafizikai értelemben persze a valódi ellenség nem az a néhány tehetséges deviáns, ki hangot ad fenntartásainak – hanem a tükör. Az a bizonyos (*elméletileg* minden háztartásban elérhető) *önreflexív* tükör, melyben a nyers emberi látszik csak, a *túlontúl* emberi. Igen, a nyers ember, a maga obligát félelmeivel, esetlegességeivel, kinek a világhoz kapcsolódni nem is olyan könnyű. Nem tanítják sehol, az is biztos, s talán nem is tanulható; „papírt” nem szerezhetünk róla, de papír kell. Hát marad a (*bárhol, bárhogyan* megszerzett) diploma (doktori fokozat, állami díj) mint lobogtatni való – *válasz*, mely a remények szerint kizár minden további kérdést, kételyt. Csak a kompetenciákra ne kérdezzen rá senki. „Csak a kétely, csak az ne érjen el” – mormoljuk, félrefordítva tekintetünk; hisz nem látni, minden pénzt megér.

HOGY KERÜL A CSIZMA AZ ASZTALRA?

„Úr a szakmájába, és / társalgási téma. Volt már egy rejtvényben / a neve megfejtendő, és volt egy keresztelőn / a legelső részeg. Szókinsét őrizi, miként a / szeme világát. Becsvágja a lepkék lámpaláza.”

Peer Krisztián: *Név a szakmában*

Megboldogult Kafkánkat idézik a kézirat-elbírálás kurrens szempontjai is: annak esetlegessége, az előítéletek, a *név szerinti* olvasás. Fehér holló az a szerkesztő, ki (öt sornál hosszabban) elemez egy „kéretlen” (micsoda nevetségesen beszédes kifejezés!) írást. Persze miért is tenné – külön díjazás nélkül? Nem nagyon van szándék, ambíció: beköltözni egy szövegbe. Pláne „ismeretlen” (Ez mit is jelent?) emberébe. Minek? Csak nem képzelik? Hogy kerül a csizma az asztalra? Inkább elő a (lehetőleg sajtónyilvánosság előtt elkövetett) nagymellényes mesékkal: Osváthról, Kormosról, a szerkesztői és tudósi lét ezer kínjáról és csudájáról. Le a fontoskodó szerzőkkel! Döglött szerző: jó szerző (vö. fékevesztett JA-emlékévé). Hogyan él a szerző elvtárs, mit érez két zártosztályi pihenő közt? Egyáltalán mit akar? Rapid visszajelzést, reflektált elemzést? Korrektúrát, tiszteletpéldányt? Korrektséget, demokráciát? Divatjamúltak az ilyen várakozások. Ha valaki szót kér, megkérjük kórusban: ki ő, illetve ki ez? Hiszen nem érünk rá: mi Platónnal, Shakespeare-rel, Derridával, Babitscsal stb. kelünk-fekszünk. Na jó, néha Machiavellivel, de hát istenem, az élet bonyolult. Mások kakiztak az oviban, mi meg hermeneutikai vizsgálódást végeztünk a fekáliával, mint olyannal.

Ízlésüket sajnos túl sokan kívánják objektivitásként értékesíteni. („Minden lap »minőséget« akar közölni és a »minőség« alapján akar kritizálni, ahelyett, hogy teoretikus vagy gyakorlatias formában megmutatná a preferenciáit, s nyíltan beszélne arról, mit szeret és miért.” – Babarczy Eszter) Nem is az a probléma, hogy szinte csak pozitív kritikák jelennek meg. Ez itt, a feljelentők országában (némi belátással, finom kérdőjel-kihelyezésekkel) a körkörös érzékenységek miatt még indokolható is volna. Inkább a gyávaság hálója az ijesztő. (Hálót fon az est, a nagy barna pók.) A szerkesztőknek nem jut eszükbe, hogy egy könyvről két radikálisan eltérő olvasatot közöljenek. Egyet, mely falhoz állítja a szöveget, s egyet, mely megünnepli. Jaj! Hú! Mit is szólának a többiek? Pedig milyen őszinte dolog lenne. Élhető, sőt akár normateremtő gesztus. Helyette elhallgatás és egyformaság. Írókonfekció.

A TEHETSÉG ALAKZATA

(Egy példa)

Jaj, az alakzatok! Kritikai bőbeszédünk nagy alakzat-örületében, ebben a (boldog) jelölőszaporításban (és jelölt-szegénységben) a leggyűlöltebb alakzat a tehetségé. Kedvenc állatorvosi lovamnak, Sziveri Jánosnak („Ő nincs is” – hallom gyakran) volt „szerencséje” megtapasztalnia a nem-értés összes alakzatát: többek közt nyelvrontással vádolták, mert *affirmatív* lírájában játékba merete hívni a legnagyobb téteket: mind istent, mind a nagyon is valóságos sötétet, szemetet. („Az éjben eső felesel, rólam locsog – / járdára zuhog, csattog a mocskok.”) Ráadásul okoskodni sem szeretett. („A verseim hangja is barbár egyféleképpen, s céloom szerint valami eredendőséget akar szembeállítani a burjánzó mai rokokóval, az ürességet hirdető cikornyával csakúgy, mint a szintén üresen kongó nemzetieskedő patetikával.”) Nem csoda hát, hogy az akadémikus és a helyi erő (vö. *A Couleur lokálban*) egyszerre szerették volna tízóraira elfogyasztani. „Mert ad a hely, de el is vesz a szellemtől” – írta Janus Pannonius – s ki tudná ezt jobban, mint ő, a szintűgy „száműzött”, másik barbár. „Ajaj! Sok lesz ez, János! Inkább igyál még. *Mi fizetjük*, csak igyál még.” – gondolták annyian. De egy alakzatot a szesz sem tudott kimosni belőle: a tehetségét. („SZIVERI JÁNOS VOLTAM / EZ VOLT BÜNTETÉSEM”)

Külön, forró szeretettel ajánlom hát azoknak Sziveri műveit, kik minden bekezdésükben szót ejtenek a nyelvkritikáról, kik a hasonló fogalmak „applikálásával” nagyon is megtalálták számításait.

Tudjuk: „A szöveg maga az a hely, ahol a szerző megtörténik.” Kérdés, hogy irodalmi kisiparunkban Sziveri János megtörténhetik-e valaha?

ÓVODÁS GONDOLATOK – FILOSZ DÍSZLETEK

„Gesztusok, mű helyett”
Farkas Zsolt

„Írónak mégiscsak attól kell leginkább tartania, hogy, a mondandója fogytán, egyszerre csak szellemes lesz.”

Kertész Imre

Tenger, hab, homok, fák, levelek, csillagok, fodrozódó tavacsok. Mindez megfejelve Caravaggióval, Michelangelóval, freskókkal és Firenzével, Berlinnel és Varsóval, Goethével, Rilkével, Junggal, Heideggerrel, Weöressel, Babitscal, tavasszal és ősszel, küklöpszokkal, kimérákkal, Aphroditével, Odüsszeusszal, (Thé)Zeusszal, Ádámmal, Évával, Jónással, Vénusszal, bögrékkel és azúrral, titánokkal, szfinxekkel, macskákkal, olajfákkal, Horatiusszal, Shakespeare-rel, Borgesszel, hommage-okkal, haikukkal, limerickekkel, (csonka) szonettekkel.

A nagyvárosi „háziasszonyoknak”, tanult, kétlábú szobakutyáknak szóló szentimentális, műveltségi panelekre bárgyú mód rájátszó szövegek soha nem látott áradásának lehetünk mosolygó tanúi. Barokk sírdogálás, a hagyomány talpának erőtlen nyalogatása. Látványos gesztusok, klasszikus és/vagy sikeres szerzők esetleges mondatainak kényszeres citálása. Közhelyes érzelmek, *emberismeret hiánya*, reflektálatlan tetszelgés. Óvodás versrovatok, versistállók. Nem lovak, csak lovacsok. Korrupt, alacsony zsokék, szépen záródó lakatok, magas karám. *Jól korlátolt* versenypálya, egyforma pejekkel. A kollektív kedvenc

állat a papagáj. Tessék, tessék! Közepes pénzért papagáj-bélyeget, papagáj-belépőt, papagáj-tagságit tessék! Az *érdekelteknek* (és élvezkedőknek) minden bizonnyal már az óvodában papagáj volt a jelük.

Ez a sírdogálás természetesen variálódhat még sokféleképp. Például az eleganciát csak igen távolról megcélzó macsós erő- és nyelvfittogtatással, olcsó, önleplező szexuális célozgatással, burkolt nőellenességgel. Bölcsészkar- és könyvtár-tematika, megspékelve néhány „rímhelyzetbe hozott”, keménynek képzelt trágársággal. Sajnos *kemény* – a gondolat lenne, a kockáz(t)at(ás). Meg persze bármiféle – természetéből következőleg *önvesztélyes* – felismerés. Helyette: frusztrációk szötte. Frusztrációkból szőtt ragacsos és végtelen háló.

Kedvenc hangom a pseudo-bölcsök hangja. Igazi, *kitartott* hang ez. „Én már láttam ezt-azt, túl vagyok jó pár dolgon, letisztultam, hisz mást sem olvastam az irodalomkönyvekben, mint hogy a szerző akkor válik igazán egyetemessé, mikor különféle görbe kanyarok után megérkezik a nagy egyszerűségbe, mikor is letisztul. Igen, bölcs ösvényen járok: nem kritizálok, építek.” De mit? Árnyékstruktúrát, mások formáit, mások mátrixait, melyben megtörténhetnek. De minek. (Was ist tét!) Középre beszélek, ott a legmélyebb a (dög)kút. A letisztultság giccse. Nincsenek tézisek, antitézisek, szinte mindenki (könnyen emészthető) szintéziseket próbál kreálni. Ám e bölcs beszédet sajnos könnyen összekeverhetjük a provinciális értelmiségek „morális pánik”-rohamaival. Hiszen ezen felebarátaink számára minden strukturált válasz, minden szétszalazandó komplexitás csak *porhintés*. Az ösztönből, olcsón mitizálható ún. régi értékek elkötelezettjei ők. Megkülönböztetik maguk a „tanulatlanoktól”. Klasszikus műveltségéről papolnak, s rendet keresnek – ha már teremteni saját rendet nem képesek. Nem önazonosak, hanem függők. Mástól várják a rendet, a gyógyító struktúrát, az *egyismeretlenes* (élet)programot, az ukázt. Mondjuk az államtól, az egyháztól; bölcs irodalmi alakmásuk pedig – Sopotnik Zoltán kifejezésével élve – a „kritikuspápáktól”. Például a kilencvenes évek legelején körbejárt az ukáz: már hivatalosan is lehet szlengben írni. További ukázok: Intertextust!, Travesztiákat!, Haikukat!, Limerickeket! Aztán később: Drámákat!, hisz „válságban a magyar dráma”! S a kiskatonák el is kezdtek „alkotni” – sajátos etikai lustasággal és érdekérvényesítő hiperaktivitással. Abszolválták a feladatot, s átjárta hatalmas piros szívüket a forradalmi nagyság boldogsága. Már csak a marketing-gesztusok vannak hátra. Egyik kedvenc ezek közül: a műalázat, melynek bajnokai valahol (egynél többször) hallották, hogy az alázat jó és főleg szimpatikus dolog. Hát megrebegtetik a hangjuk, s azt mondják: „Én csak porszem vagyok az idő örök gépezetében, ebben a csillagfényes, fantasztikus kozmoszban.” Ez rettentő nagy truvájnak tűnhet, pedig a középre mutató, fésült beszéd maga a magyar irodalmi valóság (vö. tahóság). Nem létesülnek valódi várak, bástyák, kastélyok, csak utalunk mások kastélyaira. Nincs *létesülés*, helyette: létfelejtés, létkóma.

AZ EMBERISMERET HIÁNYA

„Céltársaim közt hideg érintések bizonytalan élménye.
Mintha hullők surranását hallanám a hátam mögött,
de amint megfordulok, eltűnnek, vagy gyorsan mo-
solyra húzzák krokodilszájukat.”

Kertész Imre

Sokáig nem értettem, nem akartam érteni az irodalmon (művészen) kívüli tudás jelentőségét. Aztán fokozatosan elengedtem a szerepeket, s új látkép tárult fel előttem. Egészen máshogy mutatta magát a világ, miután elfelejtettem többé nagyon költő, nagyon szakmai, egyáltalán „irodalmi” lenni.

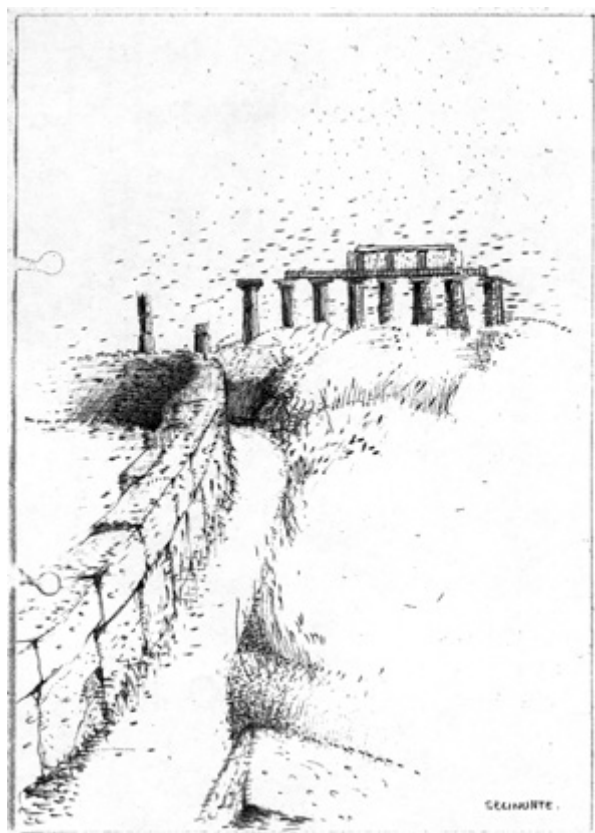
A jelen irodalmi közszereplői közül sokszor a legjobbak is óhatatlanul beleesnek a fontosember-komplexus csapdájába. A mindenkori elintéző, kijáróember mítoszáról beszélek. Politikacsínálásról, beavatottságról. Velük *szóba állnak*, mert ők vájt fülű valakik, nagyságok. (Úgy értik persze, hogy *etikai* nagyságok is.) Patetikusabban: a közösségért, a közjóért, horribile dictu: a hazáért élnek-halnak. Ilyenkor az én-védő mechanizmusok vírusként aktiválódnak.

A közösen, *téglánként* felépített rend(szer) védjen meg! Takarja el bűneim, melyeket elkövettem. Illetve nem követtem el – mert elkövetni a csúnya dolgokat szokták –, hanem: megtörtént. Csak úgy. Az élet amúgy is bonyolult. Ha egyszer bevettek, ne lehessen kritika tárgya, nevezsem a szó szerinti kritikát kiabálásnak, féltékeny dilettantizmusnak. Halálíg tartó tekintélyben tündököljek, tegezzek le mindenkit, várjam el: engem magázzanak. (Csendőrpertu.) Csak el-elakadó hangon merjenek megszólítani, ne kérdezzék milyen gyakran pisálok, fogyasztok-e csúnya (nyelv- és mondatmódosító) szereket, olvastam-e ezt meg azt, s ha igen: emlékszem-e egyáltalán egy sorra is. Természetesen mindenre emlékszem, kivéve, hogy – az ötszázadik kompromisszum környékén – pontosan hol vesztettem el kis (visszapillantó) tükrömet. Ez picit zavar, mert mindig hallom, hogy tükör az kell. De se baj, majd hoznak kölcsöntükröt a többiek! Bár anno úgy hittem, szolgában (festett vagy cukorporos tükörben) megbízni nem lehet. Mentségemre legyen mondva: akkor még nem is kapizsgáltam, mily nehéz az *irodalmi* nagyemberek élete.

Már azt is hallottam tudósszerepről fantáziáló irodalmi harcostól, hogy az emberismeret, a jellemfestés a mozgatórugók feltárása, egyáltalán a lelki kódolás és olvasás a pszichológusok (sic!) dolga. Próbáltam pókerarcot vágni, bár rég szórakoztam olyan jól, mint akkor. Persze argumentáltam néki egy jottányit, hiszen *argumentálni* azt nagyon szeretett.

Az volt a kedvenc szava. (Vagy apparátusának terminusa? – Isten tudja.) Egy pici részvét is átjárt, bár nem vittem el az érzést a sírásig.

Ami nem megy, azt szüntessük meg, küldjük kispadra. Ünneplésre méltó, büszke ötlet. Autokrata politikusok logikájára emlékeztető. Hisz az irodalomban ugye, soha nem volt lélek(tan), még tollat is csak azért fogtak nagy eleink, hogy adjanak egy kis löketet a retorikának, grammatikának stb. El kell takarni – ami nem megy. (Egyébként ez is vegytiszta pszichológia!) Ne legyen olyan szembeötlő a hozzáértés (érzelmi intelligencia, önismeret, emberismeret) hiánya. Hogy is lehetne lélekismeret nélkül szövegismeret? Az a kevés *lélek*, aki még lát, azt dehonesztáljuk. Hiszen mi is az, hogy

látás? Hagymázás, tudománytalan fikció! Bezzeg „az egyetemgépet működtető, közemberi fogyasztásra alkalmatlan pép, ami a tudományos kritika” (Babarczy Eszter), az kell nekünk! Veszélyes, aki lát: aki (mint Latinovits vagy Öze, Pilinszky vagy Petri, Sopotnik vagy Peer) hozza a figurát. Belelát a nyelvbe, óh igen, a tudományosba is. Kínos. Még azonosítaná itt nekünk a blöfföket, a hibákat és a frusztrációkat.

ISKOLÁSDI

(Nagy mellény, kis különbség)

Irodalmunk gögös, mert még a szűkülő piacból is csakis saját unikalitására, elitizmusára képes következtetni. Mi más is adhatná e hübrisz alapját, mint a műveltség, az a bizonyos (agyonszerepeltetett) „klasszikus”. Pedig nyilvánvalónak tűnik, hogy ekkora jelszóródásban már nem létezhet klasszikus műveltség. Szaporodó, hasadó, interdiszciplinák, információ-áradás: posztmodern hagymánk több millió héja nem megismerhető. Ennek ellenkezőjét hinni: szabályos istenkísértés. Egyébként is értelmes embernek arra való a műveltség, hogy eltakarja. Nincs is származásabb, mikor előtolakszik s önálló, torz életre kel.

Továbbá gögös, mert nem ismeri el önnön szubjektív jellegét, az ílések esetlegességét, kor-szellem-függőségét. Az irodalom *a kis különbségek műfaja*, játéktere. Az abszolút kanonizált, a világirodalmi játéktérben otthonosan, „visszajelzetten”, vigyázó szemektől kísérve mozgó szerző egy-egy átlagos *mondata* szinte semmiben nem különbözik egy provinciális, visszhangtalan, akár csupán a fióknak (családnak, iratmegsemmisítőnek etc.) író szerző legjobb mondatától. Ezért is vállalhatatlan a nagy szakmaiság, s annak kínos redundanciája: a gög.

Sokszor nem vonható valódi distancia az alkotók közt, de mégis sokan vannak. Még hozzá az életrajz felől olvasva húzzák meg a határt, pedig az életrajz felől való olvasás a szakmai diskurzusból rég kiüzetett; ám ilyenkor nagyon is kapóra jön. Ilyenkor nem drága, semmi sem drága. A persona non gratát a cselédlépcsőn csak becsempészik – a hagyomány és/vagy egy téveszme cselédjei!

A kritika túl gyakran kerül csendőrpertuba a gondolattal, a gondolkodás felszabadító divergenciájával. Nonstop lábjegyzetel és citál, hivatkozási hálót teremt, kerítést konstruál, cölöpöket („nyugatos” minták, posztmodern szövegszervező eljárások etc.) szúr le, s a cölöpöket fároszként *láttatja*, tükrözteti vissza. *Ki beszél?* – kérdezi papagájként újra és újra. Az, hogy *mit állít*, már fel sem merül. Az (újbeszélben) anakronisztikus, zavaró, delejes, felforgató: azaz szubverzív. E kérdés a sok „helyes verzió” közt maga a szubverzív. A *lira médiumát* a metrikára, a prózáét a beszélők, beszédmodok játékára szűkíti; kapaszkodik. Kapaszkodni pedig (sajnos) gyengeség, ha egy hős vagy egy macsó (lásd: hazai intellektuális macsó-kultúra, patriarchátus, feudális struktúrák etc.) kapaszkodik, akkor is.

Megmosolyogtató, ahogy csatáznak a kritika, az elmélet terepén a különféle „iskolák.” *Iskolás* (iskola)hűség. S nem szakad rájuk az ég, játszadoznak, tragikus, tragikomikus eltökéltséggel – megvadult óvodásként. Az iskolán kívüli aztán, ha nem viszi túlzásba az obli-gát óvatoskodást, könnyen megkapja legalábbis a szakmaiatlanság vádját: hivatalosan minimum ideologikus, korszerűtlen, avított stb. lesz. Az informális csevelyekben pedig mint dilettáns, felforgató, egyszerűen mint ellenség jelenik meg. („Négyszemközt szerettek, a nyilvánosság előtt elárultak, s ha szemlét tartottak a feláldozható bábuk fölött, mindenki sietve elhatárolta magát tőlem.” – *Kertész Imre*) Áruló! – mondják, s önnön nyelvjátékuk csapdjában nem is gondolnak rá, hogy *elárulni* csak létező dolgokat lehet. Valójában az „árulónak” egy a bűne. Ez a „bűn” pedig a hálátlanság. (vö. „úgy érezte, hogy a versek olvastán valahogy az a látszat, mintha olyasvalaki írta volna őket, aki alapján véve hálátlan” – *J. D. Salinger*)

Ezen jelenségek tagadása bűn. A hübrisz bűnéből etikai bűn lesz, s az irodalom újra besároztatik. Iskolák, iskolahűség. Istenem, iskolahűség! Pont itt! Hiszen az irodalom a kisszámú deviáns menedéke, vacka. Legalábbis kamaszként így hittük. Egy történő hely. Egy szép, téli hely, ahol végre nem kell megfelelni. Aztán rájöttünk: az író nem jelent semmit (maximum kollégáiról). Az író megfelel: „marketing” vagy csősz, csak ellenség ne legyen. Az író, akárha sör: felnyitható. Az író üveg alatt (idegenségben) élni mért nem akar? Húzni kéne, de *kihúzza*, díjjal, délibábbal, de *kihúzza*. Dominó-dicsérettel: körbe a formán, egyformán. Írók minden spájzban. Formairók. (Forma 1 helyett forma hány?) Tulajdon nyavalygásaik rajongói. A nyavalygás pedig nem mondat. Hogy jut eszükbe, hogy megfeleljenek? Az író *felel*, az rendben; de mi az a „meg”? Pedig az író megfelel. Az ész megáll, hogy az író megfelelhessen. És megfelel. Találjuk ki az író – kínosabb már nem lehet.

Egyébként semelyik irányzat nem lehet en bloc rossz. Például sokszor hallani, hogy a posztmodern üres. Ez sajnos nem így van: egyes szerzők üresek. Persze ezt már kockázatosabb beismerni. Spiró György szerint „az olvasónak mégis az az érzése, hogy az írók manapság nem vérszerződést kötnek az ördöggel, hanem csak úgy leülnek vele egy snóblira”. A valójában nagy írók ragacsos forgácsait, unalmas, téttől mentes szövegeit ugyanazzal a lázzal kellene bíráltni, ahogy például az irodalomtól távoli sajtóban bírálták sokan a botrányosan egyedi *Sorstalanság* botrányosan bárgyú, *többségi* filmváltozatát.

Persze autoritásokat bíráltni veszélyes, de legalább annyira „veszélyes, ha egy jó író (...) elkezd unalmasan beszélni, mert mindenki elkezd új és sosemvolt truvájokat gyanítani, és beveszi az esztétikai-filozófiai magyarázatkísérletek csábító megoldásait”. (Farkas Zsolt)

Szeretem a grammatikai és retorikai alakzatokat, hozzám is gyakran kopogtatnak, leültetem őket egy teára, durvább napokon: bélelt kávéra. De itt aludni nem szoktak, csak házalók ők. Alkalmi vendégek. Félek, még kifosztanának, elcsennének ezt-azt. De a szöveg, az irodalom (egyáltalán az írás[beliség], az írott kultúra) mégiscsak egészen másról szól. Kételyekről és állításokról, azaz a gondolatokról. (Gyengébbek kedvéért: „filozofikumról”). Igen, a gondolatról, melyet – mint medvét a nap – még a versek érzéki, látomásos jellege is képes előcsalogatni. Hiszen a jó szöveg gondolkodtat; mindig a periférián, kisebbségben pozicionálva magát. Olyan, mint a kristály, csak megkísért (át)láthatóságával. S van benne kés.

ÍRÓNIÁK

Roland Barthes-nak

Irodalmunk preferálja az íróniát, méghozzá egyfajta *foto-íróniát* (vö. „studium”), mely (csupán) előhív. Előhívja a befogadóban működő hagyományos mintákat, műveltségi paneleket, a (sznob) válaszok teljes készletét, s ezáltal „gyönyörködtet”, boldogít. Az azonnali visszacsatolás boldogsága, boldog bambasága ez, mely nyilvánvalóvá teszi, hogy az írónia intenciója nem mentesít az írónia elmaradásának traumája alól.

Az írónia egy radikálisan más formája a karkai tapasztalatok totális elsajátításán, interiorizációján alapuló *lét-írónia* (vö. „punctum”). Célja nem a bölcsész-nevettetés, azaz nem annak a demonstrációja, hogy ki ismer több klasszikus idézetet, s ki tudja azokat (Móricka szellemi horizontján) cukibban kicsavarni, „felülstilizálni”. A lét-írónia paralel módon működtet komoly kritikát és felszabadító malíciát. Van szelleme ugyanis. A magányról, az idegenségről beszél; nem kevesebbet, mint a *fennálló rendet* kérdőjelezve meg.

Drága literatúránk viszont a metairódomban, a metabeszédben már nem tűr semmilyen íróniát, nem tűri a kétely alakzatát. De még a (pl. az Odorics Ferenc által ajánlott)

regiszterkeverő beszédet sem. Mint minden tragikus alkat, komolyan veszi önmagát, következőképp óhatatlanul kínossá válik.

Itt jegyezném meg, hogy Paul de Man (stb.) ironia-felfogásával kelő-fekvő irodalmáraink nem kis része előszóban leblokkol az ironiától (egyáltalán a humortól), rosszabb esetben észre sem veszi, fel sem ismeri: *fogalma sincs* róla. Azonosítatlan repülő tárgyként repül át rajta. Az önironiáról, annak revelatív erejéről és felzaklató hiányáról ne is beszéljünk. Megdöbbenő, hogy evidenciává lett: önismerőket nem feltétlenül az irodalmi életben kell keresnünk. Ám az megnyugtató, hogy érzelmi és etikai analfabétából semmivel sem találunk kevesebbet itt, mint más társadalmi rétegekben, szubkultúrákban. Talán pont ez a demokrácia szépsége!

LEKTORI JELENTÉS

(Részletek)

- Ez az esszé nem esszé. (Ha vers: hol vannak a rímek?)
- A szerző (sok-sok év verejtékes munkájával) magasra emelt, ám mélyen *összeolvadt* esztétikai horizontunkat nem képes felérni. Szemlélete a posztmodern felől olvasva korszerűtlen, a késő modernitás felől pedig zavaros, modernkedő.
- A szövegben (hermeneutikai értelemben) sötét van: egyetlenegy *Újhold* sem világít.
- A beszélő képtelen az argumentációra, a kádári akolmelegről, a kánonképződésről, az irodalmi kultuszkutatásról és Derrida korai csehszlovák recepciójáról fogalma sincs. Állításai ködös vagdalkozások, a valósággal való bármiféle egyezés csupán (paranoiás) képzeletének szüleménye!
- Bár képes a relatíve színes fogalmazásra, s kis túlzással egy-két megjegyzésén el is mosolyodtunk, ez igazából kevés. Javasoljuk: olvasson sokat! (pl. Írók Nagykönyve; Bölcsész Hahota; Fél gondolat, félszáz lábjegyzet; Sikerkalauz I-III.; Szeressük egymást gyerekek!; Ötszáz tanács elnézést kéréshez stb.)
- Ki ez?

Írópompá, 2005. Megyünk a sárban – konfekcióöltönyben, gyerekcipőben.

Hát tessenek forradalmat csinálni... ◀

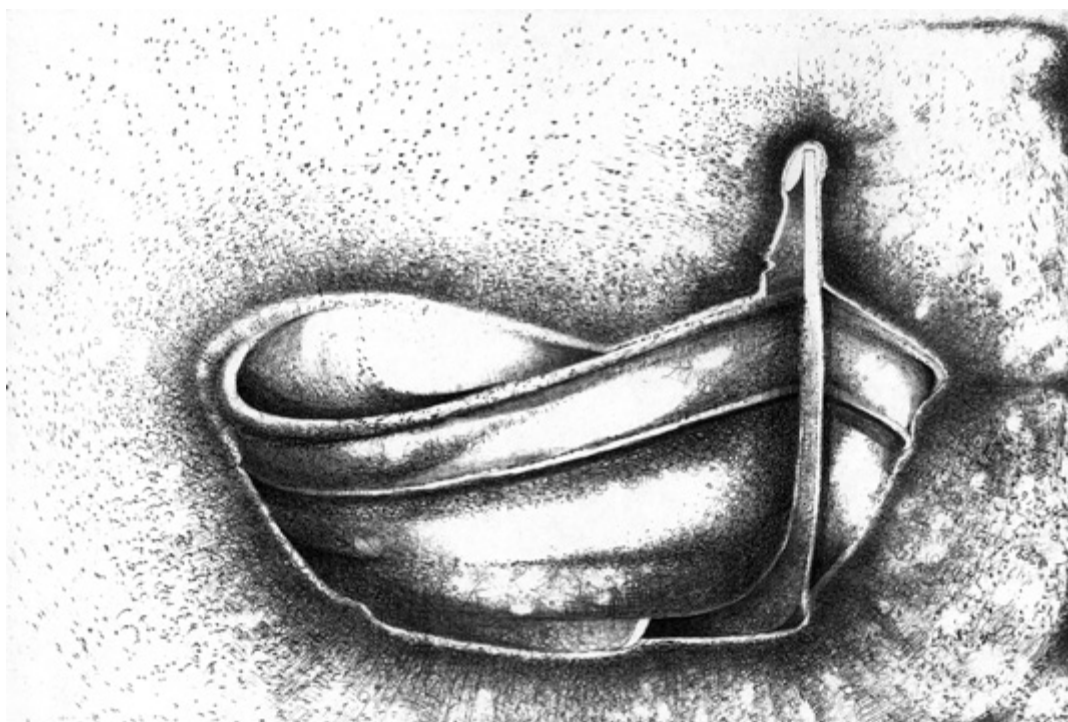
„Volt-e bármiféle forradalom a magyar irodalomban 1989 óta?” Már maga a kérdés kérdéses lehet, ha másért nem, azért, mert felmerül, hogy lehet-e, érdemes-e forradalomról beszélni a művészetben, az irodalomban, különösen a második modernista és avantgárd törekvések (1960-as évek) kifulladásá után? A kérdés felvetése nem tűnik igazán forradalminak, de lehet, hogy éppen anakronisztikus jellege miatt az, és pragmatikailag nem tény-megállapításra, hanem valamiféle közösségi tetterre kíván buzdítani. A fogalom átvitt értelemben 'mélyreható változást, megújulást' jelent, de éppen ez a kifejezés bevon több társadalmi, ideológiai kontextust, amitől az irodalom az 1989-et megelőző 15-20 évben igyekezett megszabadulni. És már ez a megszabadulás, eltávolodás sem annyira forradalom volt, hanem alkalmazkodás. Az írók egy része felismerte, hogy az irodalomnak a társadalmi párbeszédben betöltött funkcióit fokozatosan más médiumok veszik át: a film, a rádió, a televízió, a sajtó. Adekvát választ kellett tehát találni e funkcióvesztésre. Nem nehezült már nyomás az irodalomra, hogy súlyos, mindenkit érintő, alapvető társadalmi és ideológiai kérdésekre adjon lehetséges válaszokat, és a művek ezeknek a kérdéseknek a megvitatására alkalmas kiindulási pontot adjanak. Az írók egy része nem is akarta megtartani ideológiai befolyását, a közönséghez azonban ragaszkodott. Ezért nyúltak többen olyan eszközökhöz, mint a populáris kultúra beemelése, játékosság, irónia, szövegeköziség (intertextualitás) és egyebek. A szövegirodalom került a figyelem középpontjába, a szöveg-irodalom pedig leginkább belterjes esztétikai igényeket kívánt kielégíteni.

Én nem osztom azok véleményét, akik a hetvenes és nyolcvanas évek forradalmi vagy mélyreható változást előidéző íróiról beszélnek. Leginkább az „előidéző” jelzőt kérdőjelezném meg. Az irodalmi jelenségek egyébként is az írók meg a közönség kölcsönhatásában nyerik el helyüket, fontosságukat, egyáltalán nem könnyű eldönteni, hogy milyen mértékben újított egy adott író, és milyen mértékben érezte ő meg azt az olvasói igényt, amihez aztán alkalmazkodni tudott. Ez még nem von le az adott író tehetségéből, eredetiségéből, hiszen azok lehetnek a sikeresek, akiknek az alkata összhangban van a társadalmi, vagy szűkebb értelemben a közönség részéről induló elvárásokkal. Akinek a stílusa találkozik az elvárásokkal, divatba jön, és akár még maga is azt hiheti, hogy ő hajtott végre valami jelentős fordulatot, míg lehet, hogy csak olyan elemeket elevenített fel, amelyeket egyéniségéhez, ízléséhez közel állónak talált. Így gondolom például Esterházy Péter kapcsán is, hiszen az a szövegirodalom, amelynek befogadását a kritika, az elmélet is megerősítette, számos olyan előzményt tud maga mögött, amelyek nélkül nehezen vagy egyáltalán nem jött volna létre. A közelebbi előzmények közül a francia új regényt és Alain Robbe-Grillet műveit említeném meg, amelyekben több esetben maga a szerző is a szövegbe vonul; de a korai modern magyar irodalomban is szép számmal megtalálhatók az állítólagos forradalmáraink stílus- és eszköztárának kellékei. Például az intertextualitás meglehetősen hangsúlyossággal jelent már meg Asbóth János, Bródy Sándor, Krúdy Gyula, a Cholnokyak és mások műveiben is.

Szeretik hangoztatni a szakértők, hogy a posztmodern fordulat a prózában zajlott le, míg a költészet sokáig még megmaradt küldetésstudatának elefántcsonttoronyában.

Ez annyiban lehet jogos megállapítás, hogy a változás néhány prózaíró életének és pályájának kibontakozó és legtermékenyebb szakaszát érintette, így a művek és a befogadás szinkronitása szintén megerősítette azt a képzetet, hogy ezen a területen jelentős újítók léptek fel. De a költészetben ugyanúgy ott voltak a változást szépen illusztráló művek és szerzőik. Ha csak Weöres Sándorra gondolunk, akkor máris van legalább egy olyan jelentős költőnk, akinek versei már jóval a hetvenes évek előtt magukon viselték a posztmodern irodalom által is felkapott stílusjegyeket. Lehet, hogy épp az volt a gond, hogy jóval előtte. Így nem lehetett azt mondani, hogy változik az élet, és vele változik az irodalom. A programadók ilyen értelemben tehát Weöres verseit nem állították mintának. De akár állíthatták is volna, hiszen hosszú mellőzöttség után épp a hetvenes és nyolcvanas években rehabilitálták az életművét, és nem csak politikailag-ideológiailag, hanem esztétikai szempontból is.

De nem Weöres volt az egyetlen költő, akinek művei hivatkozást jelenthettek volna a posztmodern változást leíró elméletírók számára. Érdekes Orbán Ottó esete is. Ő már Esterházy és társai előtt 10-15 évvel alkalmazta költészetében a már említett stílusjegyeket: intertextualitás, töredékesség, szövegközpontúság stb. Csodagyerekként indult, publikálták, mégsem állították példa gyanánt mint stílus- és ízlésformálót. Az is igaz, hogy az ő stílusának eszközei elsősorban nem korának szelét megérző megfontolásból eredtek, hanem a habitusából. A fiatal, élményekben, ötletekben még nem túl gazdag, de tehetséges verselő természetszerűleg fordult a formai kísérletezgetés, a szövegirodalom eszközei felé, ami aztán mint stílus eszköz, megmaradt nála. Orbán aztán pályája egy bizonyos szakaszában szinkronba került a kritikusok és a befogadók ízlésével, és kikiáltották jelentős (posztmodern) költőnek. Érdekes, hogy amennyivel korábban jelentkezett verseivel, annyit késett recepciója is a főáramlathoz képest, hiszen őt a kilencvenes években emelték az irodalmi kánon magasabb helyeire.

Mi történt 1989 után? Ez leginkább az előzményekből érthető meg. A társadalom változott – egyre gyorsabban, az írók többsége ugyanaz maradt. Folytatódtak, beértek, kanonizálódtak a hetvenes és nyolcvanas években megkezdett változások. Közben még távolabb került az irodalom a hagyományos irodalmi funkciótól, a közéleti szereptől. Az írók és csoportosulások olvasót, terepet, legitimációt kerestek önmaguk számára. Már az örökség sem volt egységes, ami ellen ugyanúgy vagy akár megközelítően hasonlóan lehetett volna fellépni. Nem volt, nincs egységes világtkép, tágabb ízlésközösség; szekértáborok jöttek létre. A „szekértábor” gyakran használt fogalom volt. Utal arra, hogy tagjait nem valami mélyebb eszmei, világnézeti egyetértés tartja össze, hanem a gyakorlati önérvényesítés. Megszűnt a közös ellenség, a létező szocializmus ideológiája. Vannak ugyan a közeli és távolabbi múltból örökölt összetartó látszatideológiák, ideológiamaradványok, de ezek nagyon erőtlennek, mesterkéltnek tűnnek, mögöttük szinte mindig feltűnnek az egyéni érdekek. Ahol markánsak az ideológiai törekvések, ott az esztétikai jelleg kerül háttérbe.

Forradalom, vagyis 'mélyreható változás, megújulás' meglátásom szerint nem volt 1989 után. Nem arról van szó, hogy ne lennének tehetséges, újonnan fellépő írók, költők, és még egy szűkebb, belterjes olvasóközönség is megmaradt, amelyik befogadhatja, kanonizálhatja a megjelenő írásokat. Tényleges forradalmat az irodalom értelmezőinek, szervezőinek kellene végrehajtania (és így, felhívássá áértelmezve a *Prae* által feltett kérdés jogos), hogy most, legalábbis egy jó időre félre kellene tenniük azt az illúziót, hogy komolyabb ideológiai vagy ízlésbeli diktátumoknak van létjogosultságuk. Szervezési fogásokkal kell ellensúlyozniuk azt az ellentétet, ami a látszatideológiák és egyéni törekvések, a megírt mű és érvényre juttatásának kontextusa között feszül. A vers, a regény, az esszé mind az egyén (közvetlen vagy közvetett) tapasztalata, ami keresi azokat, akik osztolni szeretnének ebben az esztétikai dimenzióban megnyilvánuló tapasztalatban. Most jött el az idő arra, hogy ne forradalmárokat várjanak az írók közül, akik programadó írásaikkal a többi alkotó előtt világító fátylasként mutatják az utat, hanem hagyni kell, hogy mindenki kényszerítő ideológiák és előírások nélkül saját életkorának, tapasztalatainak és ízlésvilágának megfelelően ír hasson, publikálhasson. Ha már ragaszkodunk a terminushoz, azt javasolnám, minden szerző „csak” a maga forradalmát hajtsa végre, saját stílusát alakítsa ki. Az irodalmi fórumok ne tudják jobban, miről és hogyan lehet írni – azért még állíthatnak össze, írathatnak tematikus lapszámot is –, de lehetőleg egyetlen fő válogatási szempontot érvényesítsenek: az esztétikai értéket (a jó értelemben vett hatást), ami nem annyira szubjektíven, sőt önkényesen megítélhető, mint azt a gyakorlat mutatja.

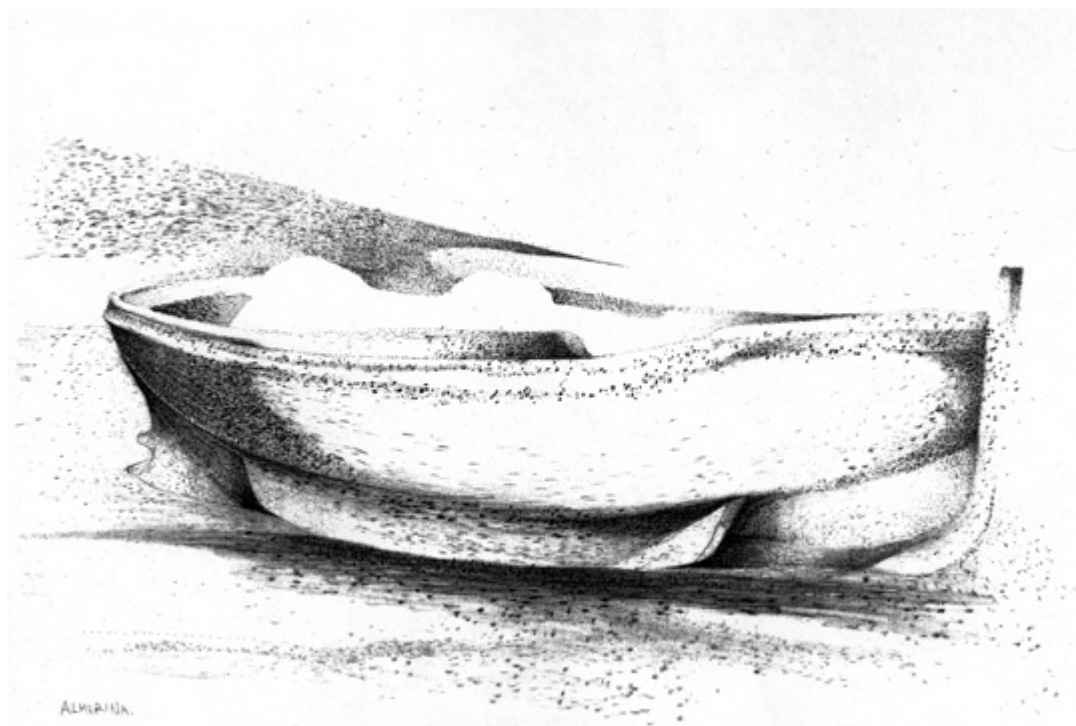
► A mai magyar irodalom helyzetéről

(Az (B)Irodalmi Unióról)

A tarantinói „langyos víznél” csak kissé rosszabb a helyzet... Van néhány felkapott név a különböző szekértáborokban, melyek termelik többé-kevésbé kiszámítható stílusú, közepes műveiket, miközben „csendben” zajlik az irodalmi polgárháború s vetélkedés a Bajza utcai székházért. Lassan 9 (azóta talán már 10) „országos”-nak nevezett irodalmi szervezet, egyesület és lobbizárcsoport harcol az egyre kevesebb pénzért (mindegyik – voltaképpen – egyedül szeretne a „kiemelten támogatott” lenni). A különböző szervezetek persze alkotnak a többiek ellen klikkszerű lobbicsoportokat, de ezek (félre rejtett) összefonódásai csak tovább rontják a helyzetet, az egymást fedező „összeborulásokkal” szinte parttalanra téve a kuratóriumokban e nélkül is viruló protekciót, nepotizmust és korrupciót!...

S ha te (mint „mai magyar költő” vagy „mai magyar író”) nem vagy se „népi”, se „urbánus”, se „posztmodern”, se „újavantgárd” (vagy egyik kör törzsasztalánál se iszol netán, hanem a „pronyók” asztalánál), akkor bizony megnézheted magad, hogy mikor kapsz ösztöndíjat vagy épp kitüntetést!...

Ugyanakkor „forradalom” nemcsak a neo-aczéli intézményrendszer miatt, hanem elsősorban a különböző irányzatok kiürülése és epigonosodása következtében nem volt, és valószínűleg nem is lesz.

A maradi és korrupt intézményrendszeren túl – sajnos – hiányoznak a valóban új gondolatok és a valóban egyéni, újszerű művészi akciók is!... Igaz persze az is, hogy az ösztöndíjrendszer és a kuratóriumok tevékenysége a legkevésbé sem ösztönöz valódi kreativitásra, még kevésbé egyéni gondolatokra...

Egyre inkább gyári tömegtermelés folyik, ráadásul – táncdalfesztiváli („ráncdalfesztiváli”) színvonalon – a „nagy nevekkal” és „ifjú titánokkal” az olvasói pénztárcák „sikerére” bázírozva!... Irányzatok szerint elemezve: az újavantgárd (amit sokan „neoavantgárd”-nak tituláltak) a nyolcvanas évek közepére (a posztmodern első hullámával párhuzamosan) kifulladás, majd elindult egy újklasszicizálás (a posztmodern második hullámával együtt), mely azonban a korábbi irányzatokhoz képest kevesebb újdonságot s értéket hozott. Pedig elvben az újabb klasszicizálási hullám, illetve az avantgárd és a klasszicitás elemeinek szintézise értékes dolgokat eredményezhet. Az avantgárd túlintézményesedett, a klasszicizálók pedig (konformista módon) a népi-urbánus „felemáskorlát” két oldalán csoportosulnak... S így a klasszicizálás is – a korábbi hasonló tendenciákhoz képest – fantáziátlan.

Pedig például a harmincas évek (XX. sz. harmincas éveinek) közepének-végének lírájában éppen az egyéni újklasszicizálás (Szabó Lőrinc és Sinka István például), illetve az avantgárd és a klasszicizálás szintézise (Kassák és különösen József Attila) hozott megújulást... Igaz, ez akkor volt, s itt nemcsak az a probléma, hogy nincsenek nemhogy József Attila-szintű költőink, de még Sinka Istvánhoz vagy Kassák Lajoshoz mérhető alkotóink sem!... A döntő probléma: a fantáziátlan konformizmus, a beszűkülés és az e légkör által „ihletett”, minden kockázatvállalástól való irtózás – alkotói és szerkesztői területen egyaránt! S mindaddig, míg mindkét területen ez az általános gyakorlat, kevés esély van valódi változásokra...

Még ha el is indulna valami függetlenebb (a honi irodalompolitikai és irodalmi intézményeknek kevésbé alávetett) irodalmi fórum vagy vállalkozás, az is csupán külföldről, esetleg egy „jó szándékú magánbefektetőtől” (azaz lényegében egy outsidertől) kaphatna támogatást!... S fentebb említett két tényező (jó szponzor vagy külföldi támogatás) bekapcsolódása a problémák megoldásába, a jelenlegi feltételek és intézményi keretek mellett, önmagában is igazi csoda lenne!...

Így a kivezető út (?) a jelenlegi válságos helyzetből talán egy „irodalmi szakmai közgyűlés” vagy valami hasonló érdekvédő szervezet létrehozása lenne, mely fel tudná váltani az elklíkkesedett, tagjaik többségével nemigen foglalkozó és átpolitizálódott jelenlegi írószervezeteket, melyek klubokként vagy körökként működhetnének az érdekvédelmi szervezet mellett, esetleg azon belül.

Bár természetesen, ez sem az egyedül üdvözítő megoldás, csupán egy kidolgozatlan javaslat. S ennek realizálására egyelőre amúgy sincs mód...

„Nagy a csend ma az irodalomban!...” – mondta egy közös barátnőnknek egy irodalomtörténész-költő-műfordító ismerősünk, nem túl biztató kicsengéssel.

Hát – sajnos – én sem tudtam biztatóbb kilátásokkal szolgálni, sőt...

► Tíz irodalomtörténész

„Forradalomra az irodalomban nincs szükség.”

„Nincs olyan »egy irány«, amelybe húzni lehetne, mert csak a »széttartás alakzatai« (powered by Zoltán Németh) vannak, az együvé tartozás kicsiny szigetekre korlátozódik.”

„A forradalom én vagyok (vagyis maga a szerző), valóságos inszeminátor, gyermekeket nemzek, de őket fel nem falom.”

Ez a három idézet az, amely legközelebb áll az én helyzetértékelésemhez. Úgy vélem, az egész kérdésfelvetés a szocializmus korszakának ideológiai utóhatása. Ennyire a politikai változásokhoz kapcsolni az irodalom jelenségeit, hogy egy (legyen az akár halott) miniszterelnök politikai fordulatára utaló (egyébként ironikus) mondatát vetíteni rá, számomra nem követhető. A művészet mint emberi tevékenység teljesen más igényt elégít ki az emberiség nevű szervezet számára, mint a politika, „ideje” sem a politika idősikjában zajlik, és bár vannak olykor egymásra hatások, találkozások, ezeknek a jelentését egy az egyben venni, nagy tévedésekhez vezetett már.

Ha a *Prae* komolyan gondolja a kérdéseit, akkor mondjuk tíz irodalomtörténésznek ki kellene adni száz művet elemzésre. És ezeknek az elemzéseknek az összegzéséből lehetne kiolvasni, mi zajlott le a látható napi idő jelenségei mögött. A megalkotott kép, bár megalkotása nem kis munka, időtállóbban (és a mai időt esetleg befolyásolóan) pontos volna.

Demokráciában az ember optimista: forradalmat csinálni nem kell, mert a demokrácia majd végrehajtja az önkorrekciókat. A hatalom megragadása átesztétizált és burkolt módon megy végbe. Működnek a lobbik, az utánpótláskitenyésztés, a türelmes várakozás vagy a meglepetésszerzés stratégiái, mikor melyik, – szavazati kisebbségből jól megdolgozottan vagy épp csak konjunkturálisan szavazati többség lesz, de sohasem végérvényesen.

Ha valaki ezek alapján azt gondolná, hogy a magyar irodalmi élet és irodalmi rendszer működését a kilencvenes évektől kezdve valamiféle rózsaszín demokratikus kód révén vélem leírhatónak, az egy kicsit téved. Elsősorban azért, mert a demokratikus rendszereket (és önkorrekciós képességeiket) korántsem látom hibátlannak, azzal együtt, hogy még mindig a legjobb (és a legeufemisztikusabb, tehát legkevésbé véres) játékszabályokat kínálják. És azzal együtt, hogy szépen kimutathatók e játékszabályokban az átjárások a különféle kasztrendszerek felé.

Szóval az egyetlen ok, amiért egyáltalán emlegetem ezt a demokrácia-dolgot, az, hogy valamiképpen magyarázza a Nagy Irodalmi Forradalom elmaradását. Hogy egészen pontos legyen: azt magyarázza, hogy az egyértelműen létrejött irodalmi változások a kilencvenes évektől kezdve miért nem forradalomszerűek voltak, – miért voltak inkább önkorrekciós jellegűek. Amíg az irodalmi élet szereplői azt érezhették, hogy gyakorlatilag korlátok nélkül kipróbálhatnak mindent anélkül, hogy falakba ütköznének, nem volt, ami érdekében és/vagy ami ellen forradalmat indíthattak volna.

A továbbiakban használok a „forradalom” szót, de csak a jó hangzás és a nyomaték kedvéért: így talán inkább kiemelhetők azok a változások, amelyekről beszélni szeretnék.

1. A PROFIVÁ VÁLÁS FORRADALMA

Az írók a kilencvenes évektől kezdve profikká váltak: a kicsit is tehetségesebbek előtt megnyílt ez az út. A profivá válás emblematikus figurája a Számlaképes Író. (Vagyis, amennyire meg tudom ítélni, gyakorlatilag mindenki, aki időnként pénzt is kap publikációért.) A választás lehetősége elvileg talán még megvan – mondhatja valaki: nem akarok profi író lenni! –, de valószínűleg mindenkit megkísért előbb-utóbb a profizmus gépezete, ha esetleg nemet is mond majd.

A profizmus a kilencvenes évektől kezdve leginkább az alkalmazkodás képességével függ össze. Példák: fokozatosan világossá vált, hogy az írástudó ember számára hozzáférhető pénz leginkább a média és a színház környékén mozog. Fontos szempont, hogy az ilyen jellegű „beépülés” egyáltalán nem lealacsonyító, erkölcsileg nem kétes, hiszen az író az írással kapcsolatos adottságait, képességeit használja akkor is, amikor történetesen a *Barátok közt* című sorozat párbeszédeit írja, faipari szaklapot szerkeszt, vagy egy alkalmi irodalmi show-hoz rögtönöz szövegeket némi fellépti díj ellenében. (Csak összevetésképpen: ehhez képest írhatna beszédek is valamelyik politikusnak – az már sötétebb ügy.)

Egyre több olyan interjút olvasni fiatal írókkal (is), hogy egymást érik esetükben a komoly felkérések: csupán azoknak eleget tenni is bőven elég munka.

A profivá váláshoz sorolnám tehát a felolvasóesteket is, amelyek egy sajátos – „felolvasott/felolvasásra írt irodalom” – műfajt termeltek ki. Az ilyen szövegekben gondosan el kell helyezni egy-két bekezdésenként egy poént, profi módon kell adagolni a feszültséget, különben megbukik a felolvasó. Ideális esetben a felolvasások résztvevői is Számlaképes Írók, akkor nincs velük gond.

A profivá válás kétségtelen jele a kilencvenes évektől kezdve az is, amikor egy költő hirtelen elkezd prózát vagy drámát írni. Az ösztöndíjrendszerek és a kiadók politikája (az olvasói igényekre is alapozva, persze) egyértelműen prózacentrikusak, a drámát pedig – pályaszélről nézve – inkább köztes megoldásnak gondolom: ha a filmipar a magyar nyelvterületen is jobban felfutna, azok, akik most drámákat írnak, valószínűleg előbb-utóbb átállnának filmforgatókönyv-írásra. A műfajváltások sokszor csak időlegesek, és kétes értékűek – például egy-egy ösztöndíj lejártáig tartanak –, de van, akiről valóban kiderül, hogy jó prózát vagy drámát tud írni.

A médiában való jelenlét problémája is másképpen merült fel az utóbbi években; ez talán nemzedéki kérdés elsősorban: különösen a fiatalabb szerzők esetében vehető észre olyasfajta törekvés, mintha eleve a médiaszerepléshez idomítanak saját imázsukat. Persze van, aki a médiától függetlenül is akkor érzi igazán jól magát, ha „autentikus” imázsa van. Ehhez adalékként lásd Király Levente Krasznahorkai-portréját az *Így irtok énben*: „Író, kalapot hord.”

2. AZ OLVASÁS FORRADALMA

Nevezhetnénk az olvasó forradalmának is azt, amit az alcímben „az olvasás forradalmá”-nak mondok, mégis az általánosabb megfogalmazás a jobb. Ha csak az olvasó szerepének a felértékelődéséről volna szó, akkor inkább egy átlagizlés hangsúlyos megjelenése és ennek jellemzése felé tolná el a probléma holdudvara. Ez is tendencia, és komoly műfaji következményei vannak, például a vers fentebb említett háttérbe szorulása a prózához képest –, de még valami más is. Vegyük például a legnagyobb nézettségű román kereskedelmi tévécsatorna egyik műsorát: a címében benne van a könyv („Parte de carte”, nyersfordításban kb. azt jelenti, hogy „Akinek könyve van... [az a nyerő]”). Az egyébként rendkívül szimpatikus és értelmes figura által vezetett heti rendszerességű műsorban egyetlen kortárs irodalmi kötetéről sem láttam eddig stúdióbeszélgetést: általában a tudományos ismeretterjesztő könyvek, esetleg a történelmi-szociológiai munkák tűnnek fel, a meghívottak ezek szerzői. Biztos vagyok benne, hogy ez teljesen jogos a tévécsatorna politikája szempontjából: többeket érdekel a szexológia, a nők jelleme vagy a második világ-háború története, illetve egy-egy ezzel kapcsolatos könyv, mint egy kortárs szépirodalmi mű.

A példa jó arra, hogy jelezze: amikor olvasásról és könyvről beszélnek, az irodalmároknak túl gyakran jut eszükbe saját „szakmájuk”, pedig az olvasás sokkal tágabb az irodalom olvasásánál. Amikor néhány kollégától azt hallom, hogy ma kevesebbet olvasnak az emberek, mert interneteznek, akkor azzal szoktam leállítani őket, hogy az emberek az interneten is olvasnak: kevés az olyan weboldal, ami csak képekből áll. Számomra világos az is, hogy vannak olyan műfajok, amelyeket sokkal jobb számítógépen olvasni, mint könyvből: ilyenek a szótárak vagy enciklopédiák, ahol a hiperlinkek mentén sokkal hatékonyabban lehet közlekedni a szócikkek között. Vagy a használati utasítások, ahol az ismeretlen alapfogalmak általában be vannak linkelve. (Irodalmat olvasni, jelentem, továbbra is könyvből a legkényelmesebb, és leginkább a dolog természetéhez tartozó változat.)

Hogy mit olvas az olvasó, arról most, 2005 tavaszán elég sokat meg lehet tudni a Nagy

Könyv program és kapcsolódó rendezvények alapján: bárki láthatja, mérlegelheti. Nem is a mit kérdéses annyira, inkább a *miért* és a *hogyan*. A populáris irodalom hangsúlyos jelenléte a listákon mindenesetre jelzi, hogy az olvasás a köztudatban szerencsére nem valamiféle „magaskultúra” elvárásainak való megfelelés igényéhez kapcsolódik, hanem valóban helye van a hétköznapiakban. Az amúgy is változó „esztétikai” szempontokon túl – amelyeket azért legalábbis évtizedes nagyságrendben tartósít a közmegegyezés – kiemelném az olvasás egyik jelenleg erőteljesen érvényesülő szempontját: azt, amit talán „visszahódító érdeklődés”-nek lehetne nevezni. A nagyközönség szempontjából ez főleg a „történelmi érdeklődés” sajátos változatát jelenti: nem az általában vett történelmi dimenzió érdekességét, hanem a *saját*, a magántörténelem fontosságát. Ezt középeurópai jelenségként érdemes leírni, hiszen amúgy az olvasáskultúra a nyugati típusú demokráciák viszonyrendszereihez kezd idomulni. A (magán)történelmi érdeklődés itt azért lehet erősebb, mert a negyvenes évektől kezdve a „hivatalos” történelmek nagyon hangsúlyosan szembementek a magán- és családi történelmekkel. A „szovjet felszabadítók bevonulása”, a téveszék létrejötte, az 1956-os forradalom, az etnikai konfliktusok stb. stb. a nyilvánosságban másképpen jelentek meg, mint a magánszférában. A kilencvenes évektől (Magyarországon talán néhány évvel korábban) elkezdődött ezeknek a történeteknek a „kiegyenlítődése”, ami persze nem történik meg egyik pillanatról a másikra. Sokan az irodalmat is „használják” a problematikus pontok kezelésére, leülepitésére, – érdeklődnek az ilyen típusú történetek iránt. Az 1989 előtt elsikkasztott értékjelentéseket újra lehet tanulni például olyan szerzőktől, mint Márai Sándor (aki a *polgár* fogalmának korábban tabuizált megközelítését adja), Wass Albert (aki könyveiben a nemzeti megalapozású éntudat felértékeléséhez vagy a kommunista rendszer démonizálásához szolgált esettanulmányokat, – ezek lehetősége is sokáig hiányzott a nyilvánosságból), s a holokauszt jelentésének kommunista máztól való megtisztítására is lehetőség nyílik talán Kertész Imre világsikere kapcsán. Nagyon különböző ügyek ezek, s különböző színvonalú szövegek által történik az „újraelsajátítás”, abban viszont hasonlítanak egymásra, hogy az „esztétikai” megközelítések túl valamiért fontosak az olvasók számára: sőt, az utóbbi években a szakma is erőteljesen reagálni kezdett ezekre a problémákra. Ha úgy tetszik, ez az irodalomtudomány professzionalizálódásának a jele: ezen a területen is ki kell elégíteni az olvasói igényt, magyarázatot kell nyújtani a sikerre, a korábbi marginalizáltságra stb.

Ide tartozhat, hogy az irodalomtörténet visszamenőleg új problémákat, szerzőket „fedez fel”: a szűkebb szakmai olvasásmódok is megváltoznak, következőképp új hierarchiák, új szempontok szerint alakulhat akár a 18–19. század irodalmának olvasása is. Arany János „szakmai sztárrá” változik például, egyértelműen feljövőben vannak a „századfordulós kódlovagok”, és még lehetne sorolni. De ez már átvezet egy másik jelenséghez, amely nem más, mint

3. A HALOTT SZERZŐK FORRADALMA

Ha az élők nem csinálnak forradalmat, jönnek a halottak. Ráadásul épp a nem is olyan régen halottak borították fel az olvasottsági és részben a szakmai hierarchiákat. Márai és Ottlik egyaránt tarolnak az olvasók és a szakma körében, Wass Albert (és fokozatosan Nyíró József) lassan Reményik Sándor és Tamási Áron primátusát is veszélyeztetik egy nem-szakmai, és a regionálisan rég túlnőtt értékrendben. (Korábban csak Tamási kapcsán volt konszenzus a szakma és az olvasóközönség közt félúton.)

De Szerb Antal prózaírói teljesítményét sem kísérte a kilencvenes évek előtt annyira egyértelmű elismerés, mint mostanában, ahogy Kosztolányi prózájából sem az *Esti Kornél*t adták ki, és kapkodták el legsűrűbben a hetvenes-nyolcvanas években. Csáth Géza

sokkoló novellái és pikáns *Naplója* ugyancsak feszegetik a szélesebb olvasóközönség felé vezető kapukat.

Bizonyos olvasói rétegek körében a „klasszikusok” mindig népszerűbbek voltak, mint a kortárs szerzők: nem meglepő tehát, hogy a kilencvenes évek „forradalmának” jelentős tényezői a klasszikusok. Az előző alfejezetben emlegetett „újraelsajátítás” igényét személyük révén is kielégítik az említett szerzők – akik korábban hátrább szerepeltek a ranglétrákon –, de az a kulturális minta, amelyet közvetítenek, egy-egy olvasói rétegben tematikusan is érvényesül: az életmód-minták és használható ideológiák, életfilozófiák keresése során inkább lehet kapaszkodni régebbi, kipróbált értékekbe, személyekbe, mint az aktuális, az idők és nemzedékek próbáját még ki nem állt kortársakba.

Másik tényezője a „halott szerzők forradalmának” a nemzetközi elismertség és visszhang: Márai, Szerb Antal és Kosztolányi esetében ez is megerősítést jelenthetett itthoni értékpozíciójuk megszilárdulásához. (Nem fordítanám azért meg teljesen a dolog logikáját: inkább arra gyanakszom, hogy az irodalmi élet profivá válása következtében volt, aki ráérezzen: Márai és Szerb „működni fognak” a nemzetközi piacon, és idejében léptek, azzal egy időben, ahogy az itthoni értékrendváltás az önkorrekción ráérős logikája mentén amúgy is beindult.)

Ezen kívül a szakmának is megvannak a saját preferált halott szerzői: Szabó Lőrinc és Pilinszky János nevét egyre többen emlegetik (persze nem mindig ugyanazok az irodalmárok), akárcsak a Weöres Sándorét. Mikszáth, Jókai, Bródy Sándor, Ambrus Zoltán, Petelei István, Gozdsu Elek, Asbóth János nevei egyre újabb és izgalmasabb szakmai kontextusokban tűnnek fel, s ez nyomokat hagy a kortárs irodalomban is. Érdeemes lenne egyszer összeszámolni, mely írók kerülnek szóba Závada Pál *Jadviga párnája* című regényében, mint akiket Osztatni András vagy Jadviga olvasnak.

4. A BARÁTSÁGOSSÁ VÁLÁS FORRADALMA

Az adott körülmények között a kortárs irodalomnak nem sok egyéb választási lehetősége maradt, mint „barátságossá” válni. Csakhogy barátságos forradalom nincs, a forradalom mindig agresszív, – ezért sem tűnik forradalminak az a folyamat, amelyet a kortárs irodalomban olyan nevekkel lehetne leginkább kapcsolatba hozni, mint Závada Pál, Varró Dániel, Darvasi László vagy részben Parti Nagy Lajos. Egy korábbi tanulmányomban (Egy fordulat két oldala. A fiatal irodalom olvasatai. *Bárka* 2001/3.) ezt a változást enyhe provokációval posztmodern/posztmodern fordulatnak neveztem, ami alatt – a posztmodern-terminus használhatóságának, funkcionalitásának kérdését akkor is, most is zárójellel egy kissé – valami olyasmit értettem, hogy a nemzetközi szakirodalomban korábban leírt posztmodernség fogalmát a magyar recepció leszűkítve, kissé „franciásan-németesen” értette, a nyelvdisszeminatív, történetekhez radikális székszissel viszonyuló irodalomra vonatkoztatva azt. Ehhez persze az is hozzájárult, hogy amikor a kilencvenes évek elején valamiféle posztmodernség-konszenzus körvonalazódott a magyar kritikában, akkor még egyszerűen nem voltak meg Závada, Varró vagy Darvasi fontosabb munkái, de Hazai Attila kezdeményező szerepét sem lehetett még előrevetíteni. Az említett szerzők teljesítményét – bár történtek kísérletek arra, hogy valamiféle „visszatérésként” értelmezzék őket – én egyértelműen egy reflektált „túljutás” állomásaiként olvasom. Ahogy az ebbe a konstrukcióba nehezebben beilleszthető Kemény István verseit is.

„Barátságossá válás” alatt itt azt értem, hogy az említett szerzők sokkal kevésbé radikálisan mutatnak rá műveik „csinált” voltára, vagyis arra, hogy amibe az olvasó olyannyira hajlamos egyébként beleveszni, voltaképpen (személyre szabott) illúzió. De azért rámutatnak, ki-kizökkentve az olvasót. A töredékes nyelvhasználat vagy történetkezelés koráb-

ban a nyelvre, narratívára, hagyományra való naiv ráhagyatkozás „veszélyeire” figyelmeztetett. Ilyen jeleket Závada is elhelyez a *Jadвига párnájában* (gondoljunk arra például, hogy két egészen konkrét olvasót is beleír a könyvbe, Jadvigát és Misót, akiknek az olvasataival helyenként érezhetően nehéz az azonosulás: Miso nem érzékel ironiát, hajlamos referenciálisan és normatívan olvasni stb.), és persze Varró Dániel is a *Túl a Maszat-hegyen* lapjain, amikor különböző műfajokat, versformákat kever, utalásként használva azokat, vagy beleírja az állampolgári értelemben vett szerzőt is a fiktív szereplők közé.

Mintha a kortárs irodalom egy része időlegesen letett volna arról, hogy mindenáron megváltoztassa az olvasót, és könyvről könyvre azt, amit az irodalomról gondol. Talán ezt a mindenáron megváltoztatást túl ideologikusnak gondolja. Elszongítani az olvasót, ez egy működő technika, és ha már a forradalom fogalmánál tartunk, idekiváncozik Kemény István egyik szövege: „Az »édes stílus« lényege a tökéletes felszínesség, a csillogó-villogó, majd váratlanul árnyékba kerülő Felszín leírása a tökéletes hanyagság stílusesszéje, ahogy egy fekvő szerelmes testének nyugodt felszínét cirógatjuk, és – pihentetésül – szerelmével homlokegyenest ellenkező témát mesélünk rajongva neki, és ő nem gondolkodik, mert érzi, hogy most mindenképpen édes dolgokkal táplálják.” (*A forradalommal egyenértékű »édes stílus«*). A felszínesség itt persze újabb félrevezetés: tágabb értelemben inkább azzal a kettős vagy többszörös kóddal lehetne összefüggésbe hozni a Kemény-mondatokat, amely különböző szinteken teszi olvashatóvá ugyanazokat a szövegeket. Ezekből a szintekből legalább az egyik „barátságos”: az otthonosság érzetét kelti. Závadánál, hogy családregejt olvasunk, Darvasinál, hogy történelmit. Vagy Varrónál és ugyancsak Darvasinál, hogy ifjúsági könyvet.

5. A FELÜLETEK FORRADALMA

Annyi minden egyéb robbant az irodalom körül – kommunikációs eszközök, nyomda-technika, média, szórakoztatóipar stb., hogy az irodalomban csak a változásokkal való lépéstartás is felér egy kisebbfajta forradalommal. Vannak szerzők, akik kimondottan az internetes felületen való állandó jelenlét révén váltak ismertté anélkül, hogy maguk a szövegek, amelyeket írnak, különösebben kiugranának az irodalmi mezőny átlagából. És lett hangoskönyv, regény hipertextes CD-ROM felületen (sűrű intertextuális utalásokkal dolgozó szövegeknél ez jó és releváns játék), SMS-novellapályázat, anonim verstopik és még néhány egyéb. Egyelőre nehéz felmérni, hogy ez mit jelent az irodalom nyelvének szempontjából, – inkább csak a promóciót segítő oldala az, ami konkrétan is érzékelhető a magyar nyelvterületen. Ha a vonatot annak idején azért ünnepelték, mert „csökkenti a távolságokat”, akkor azóta már többszörösen lecsökkentek a távolságok.

Az irodalom esélye az, ha birtokba veszi az új felületeket is, különben defenzívába szorul, és végképp frusztrálttá válik, a művészetek dzsungelében egyetlen előnye marad, olcsó előállíthatósága, ami, lássuk be, kevés.

Túl sok, mindenki által ismert dolgot írtam itt össze. Csak azért, mert szerintem olyan változások ezek, amelyek egyrészt felérnek egy forradalommal, másrészt pedig az adott médiumokhoz alkalmazkodó forradalmat jelentik. Vagy (optimistábban:) készítik elő. Az irodalom belopakodik az új médiumok, felületek, témák vidékére, s még a holtak közé is, a temetőkbe. Elhelyezi a dinamitrudakat. Aztán...

► *A forralás a költészetben*

„Híg tojás héjában (lágy tojás)

A tojást forró vízbe tesszük, 3-4 percig főzzük, a vízből azonnal kivesszük, tojástartóba tesszük, és szalvétával letakarjuk.

A lágy tojást úgy is készíthetjük, hogy a tojásokat hideg vízbe tesszük fel, és mire a víz felforr, a tojások lágyra főnek.

Télen a tojásokat főzés előtt egy órával tartsuk szobahőmérsékleten, mert a hideg tojások felmelegedéséhez több idő kell, és a percekre kiszámított főzési idő nem válik be.”

(Horváth Ilona: *Szakácskönyv*.

Magyar Nők Országos Tanácsa, 1979. 224.)

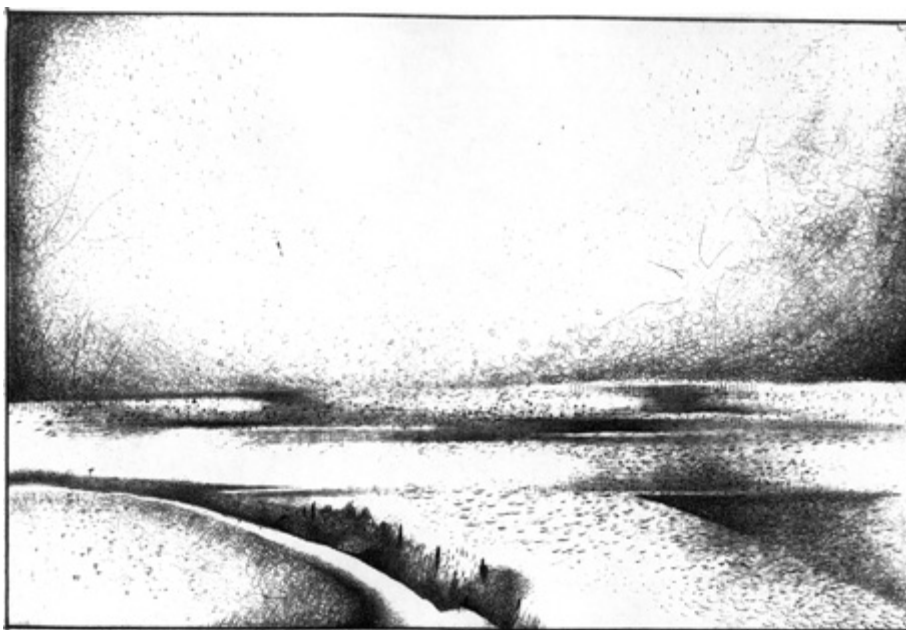
legyen adott
mondjuk a víz
tegyük fel
hogy néhány deci
langyos
épphogy ellepje
de előbb
a forralás
forró lábas
forró víz
tojás
három darab
közepes méretű
házi
tyúktojás
négy és fél perc
újraforrástól számított
lágy tojás
sok éves tapasztalat
négy és fél
hűtőből

Perpetuált/-állandó tűzijáték ◀ (nagy pukkanások)? Langy belterj? Vagy?...

... Az a helyzet, hogy egyrészt a Ti (leveletekben szereplő) lapzártatok *után* érkezett a felkérés, másrészt és főleg: nem tudom (még ha eltekintenénk is a „tájékozottságomon” tátongó óriás’ lyukaktól), hogy van-e nekem erről nyilvánosan mit mondanom. Vagy [a]morfondíroznom akár. A kérdés mindenesetre rokonszenvesen tétetett föl: nem kell hozzá különösebben érzékeny phül (interpretációs útmutatásként elég az Antall-Spruch is), hogy az ember kihallja azt az elő(?)feltevést: »Nem, az utóbbi bő 15 évben *nem* volt forradalom („forradalom”) a magyar irodalomban«, ám egyszersmind – az egyik lehetőség gyanánt – a prompt reakciót vagy replikát is erre a megállapításra avagy hipotézisre: *Mér’ kellett volna, hogy legyen?!*

Nos, vannak új nemzedékek (aki kiütést kap a szótól, annak: évjáratok), vannak magukat látványos sikerrel etablizált, többé-kevésbé már a kanonizáltatás kürtőjében le- vagy fölfelé sikló *fiatal* szerzők, de – engem legalábbis – meglepne, ha a hozzászólók vagy legalábbis ha több hozzászóló nagy vehemenciával s kivált súlyos érvekkel (ill. egyáltalában: nem ironikusan) bizonygatná(k), hogy: de még milyen forradalom volt!!! Persze a vélemények vására szabad; adott esetben próbáljuk majd lefejteti magunkról az észleleteinkből, benyomásainkból táplálkozó (azaz nem kimondottan vagy legalábbis nem csupán *elő*) feltevéseink Laokoón-kígyó-gyűrűit. Mindenesetre magam amondó volnék (belátott horizontjának behatároltságáról meg nem feledkező magánfecsegőként), hogy nem volt revolúciój a magyar nyelvű irodalomban, mindjárt hozzátéve, hogy igencsak rokonszenvezem azzal az állásponttal, hogy „Forradalomra az irodalomban nincsen szükség”. [Zitatend(r)e.] – Ami – amúgy – természetesen abszurdum, pontosabban a hozzá való viszonyulás (helyeslés ~ elvetés) nyilvánvalóan csakis a „forradalom” fogalma értelmezésének lehet a függvénye. (Még csak a politika fertezetes szférájába sem kell átsandítanunk [van szíves ő hívatlanul is benyomulni a mi „vizsgálati terepünkre”], hogy belássuk: nagyon is jámbor föltételezés volna azt gondolnunk, hogy márpedig az „irodalmi forradalom” mindenki számára ugyanazt jelenti, abban a mértékben/értelemben legalábbis okvetlenül, hogy ha forradalom van/volt/lett volna a mondott időszakban [inkl. jelen] a literatúrában, azt minden érdeklődő minden kétséget kizáróan észlelné/észlelte volna. [...Móricka...]) De abszurdum az (irodalmi) forradalom szükségtelen voltának tételezése azért is, mert: *’után miért pont az irodalomban ne lenne szükség forradalomra?’* Vagy legalábbis időnkénti forrongásra, kisebb-nagyobb tektonikus rengésekre, de minimum ezek (je nach dem: fenyegető vagy reményt keltő) morájára. (Bizonyos – bár gyakran nem éppen mondható – helyzetekben akár: moráljára[?].)

Mindenesetre az „időnkénti forrongás”-ra én nagy hangsúlyt vetnék. Mert abban azért talán egyet lehet érteni velem, hogy (a társadalmi élethez-léthez hasonlatosan) semmilyen művészeti ágba **nincs** szükség örökösén és/illetve *mindenáron* forradalomra. Tudjuk: éppenséggel öncélla is teheti magát a forradalom, gyanúba foghatja, kiátkozhatja a konszolidációt, de hát a társadalom (a művészet[ek] nemkülönben) minden régirend-felforgatás, minden kataklizma, minden konvenciórendszer-felrúgás (gyakran „csak” -átszabás) után akkor is, óhatatlanul, ebbe az irányba tart[anak] (Lásd a *Boldog, szomorú dal* ambi-

valenciáját. Avagy a barátot, Karinthyt.) Keseregni, sőt, akár átkozódni lehet, önironizálni lehet, akkor sem fogunk tudni¹ érvényesen, hitelesen, relevánsan belecsattogni az új héjaszárnyak „kórusába”, ha pedig az új nemzedék[ek]et vagy épp saját magunkat „lankadt szárnyúként”, lendület, hit, romboló-építő düh nélkülüként, invenciótlanlként vagyunk kénytelenek jellemezni, más szóval: ha nem hallani új héjaszárnyak csattogását, akkor ez ellen a szél (trend) ellen sem lehet vizelnünk; akkor valamiért (épp) ez van – az azért kevésbé valószínű, hogy az állóvíz-időszakokért (még most sem kizárólag, bár itt azért első-sorban mégis a művészetekről beszélek) egyedül, vagy akár csak első-sorban egy-egy nemzedék gyáva lapítása, az anyatejjel és/ill. az iskolatejjel magába szívott konformizmusa avagy a tehetségtelensége, az eredetiségre való képtelensége volna felelőssé tehető.

Persze bárki, akinek úgy tartja kedve, mondhatja most, hogy hazabeszélek² (a saját bizonyítványomat... stb.), de meglehetősen határozottsággal azt gondolom, hogy magától értőddően szabad-lehet elégedetlennek lenni irodalmunk elmúlt másfél évtizedével és/avagy napjainkban nyújtott teljesítményével, sőt aligha javallhatóbb bármi, mint a hajlam „némi” elégedetlenségre, *de* nem minden sár, ami nem fénylik extravagánsan-hivalkodóan, nem rögtön és szükségképpen ernyesztő-álmosító lábvíz az, ami nem partra zúduló szökőár, és hát urambocsá, lehet előzményeinket (ideértve korábbi önmagunkat is) folytatva-kiteljesítve *dolgozni* is, és a panteon forradalmi elánnal való kisöprésének, levegőbe-röpítésének (...) nem az egyedül-lehetséges ellenalternatívája „egymás faszának a szopása”. – Az most más kérdés – s itt bővebben nem bocsátkoznék bele –, hogy mennyire indokolt hallelujáznunk vagy akár csak széles-elégedetten vigyorognunk: ugyan korántsem

¹ vagy legalábbis nem garantált, hogy fogunk-e tudni.

² Már persze ha megfelelkezünk arról [s vajon nem szokás-e errefelé mégoly nyilvánvaló tényekről is megfelelkezni?], hogy „a forradalom én vagyok, valóságos inszeminátor, gyermekeket nemzek,... írásművészetem nem csak hogy meghatározó, de”, szóval, hogy az én elmém folyamatosan inkognitóban sziporkáz és lángol, bár azért az erről szóló képesítésű irodalmároknak félcsenevész érzékenységgel-szimattal is illeik eksztatikusan sikoltozniuk a felfedeztetésem, majd pedig a firmamentumot még soha nem látott fényességbe borító munkálkodásom kiváltotta gyönyör(űség)től.

muszáj, szerintem, a „széttartás alakzatai” (Németh Zoltán) baljós-nosztalgikus (legalábbis potenciálisan nosztalgikus) kifejezést használnunk, ami alkalmasint valamely poszt-aranykori atomizáltságra utalna, ám attól is óvakodnék, hogy az imént emlegetett széles mosollyal, aggálytalan derűvel (vagy épp ordas cinizmussal) „természetes és egészséges pluralizmus”-ról, ha tetszik „tagozódás”-ról beszéljek, mert hiszen nyilvánvalóan léteznek a kanonizációért ill. a kanonizálás jogáért képesztő, kizsorítósdit játszó klikkek, amelyek közt a higgadt, méltányos, egymás méltóságának kölcsönös elismerésén alapuló kommunikációnak kevés jele, példája van, ahogyan kevés jele van annak is, hogy akoltársaikkal és saját magukkal szemben is a konkurenciát kitüntető buzgalommal suhogtassák a kritika csípős-csattanású vesszejét, és hát itt van ez a (szerencsés kivételektől eltekintve mindig, ab ovo a kommersznek kedvező) piaccal egyedül hagyott, ráadásul az *iconic turn* kellős közepén a maga gyámoltalanságában, vállalható ellenszer, illetőleg konkurenciaképes sajátspecifikum (fő)találására módot nemigen kapván magára hagyott irodalom, amely ugyan az „ínyenc”, az „exkluzív” kortárs irodalomnak viszonylag nem kevés képviselőjét még képes volt a Nagy Könyv toplistákba delegálni, de már – hogy tényleg haza (is) beszéljek – más műnemben-műfajban, mint *regényben* eszükbe se jutott a szervezőknek a szavazást kiírni, s bár szólna a gyarló (tévedékeny) próféta belőlem, amikor azt mondom, hogy a népszerűsítési kampány iránti (szerintem is örömdetes) érdeklődésnek illetőleg a szavazás eredményének azért nem indokolt minket a Vörösmarty-, a Swift-, a Dickens-, a Madách-, a Proust-, a Thomas Mann- stb. -olvasás jövőjét illetően megnyugtania...

* * *

Közhely, amúgy pedig főntebb is megpendítettem már kvázi: „forradalmi” újítók-újítások nélkül az irodalom/művészet ugyanúgy nem tud tartósan meglenni, mint az „ember” nevű társadalmi- és magán-lény bármely élet- ill. tevékenységszférája. Rimbaud, Tristan Tzara, Breton, Ady, Kassák, Joyce, Esterházy, Parti Nagy etc. nélkül bajosan tudnánk elképzelni napjaink irodalmát, Monet, Picasso, Van Gogh, Braque, Paul Klee nélkül ugyan milyen is lehetne a kortárs festészet, Wagner, Schönberg, Bruckner, Bartók nélkül nyilván merőben másmilyen volna a kortárs zene, ésígytovább. Mindezzel együtt ajánlom mindenki figyelmébe Szabó Lőrincnek két, szerintem méltatlanul elfeledett írását, *Az irodalmi divat* címűt 1921-ből és a *Divatok az irodalom körül* címűt 1929-ből (melyeknek mint ha extravagánsabb nyelvezetű, ám ugyanolyan világosan fogalmazó parafrázisa lenne Határ Győzőnek egy esszéje, amelyet a '80-as évek közepe-táján olvastam, talán az *Alföldben*(?), így könnyen lehet, hogy pontatlanul idézem a címet: „A költészet kiskátéja” [?]. Nem kevésbé melegen ajánlható.). Nincs mit tenni; át- meg átrendeződik a kontextus, márpedig a műveknek tulajdonított érték és hatás ennek mindig függvénye – olyik forradalmárból „alapító atya”, eleven örökség lesz, olyikból viaszfigura Madame Tussaud panoptikumában. Viszont („míg a föld ki nem hal, s meg nem kövülnek élő fiai”) nincs olyan pillanat, amelyben kijelenthető volna: ez a *végleges* helyük.

► Irodalom és forradalom

Tandorítól a rendszerváltásig, Téreytől hogyan?

Lakodalom:

Irodalom:

Forradalom:

Birodalom –

Birodalom:

Lakodalom:

Irodalom:

Forradalom

(Történelom, 1980)

Nekem speciel nagyon is tetszett már egyszer forradalmat csinálni – igaz, nem 1989 után, hanem 1969 és '89 között; és persze nem egyedül, hanem többedmagammal. És azt me-részelem gondolni, hogy 1989-et éppen a hatvanas-hetvenes évek modernsége és avant-gárdja, valamint a nyolcvanas évek posztavantgárdja jelezte előre, sőt részben készítette is elő. Mészöly, Tandori, Szentjóby, Balaskó, Nádas, Konrád, Erdély, Hajas, Petri, Hajnóczy, Esterházy szabad irodalmától egyenes görbe út vezetett a szabad választásokig.

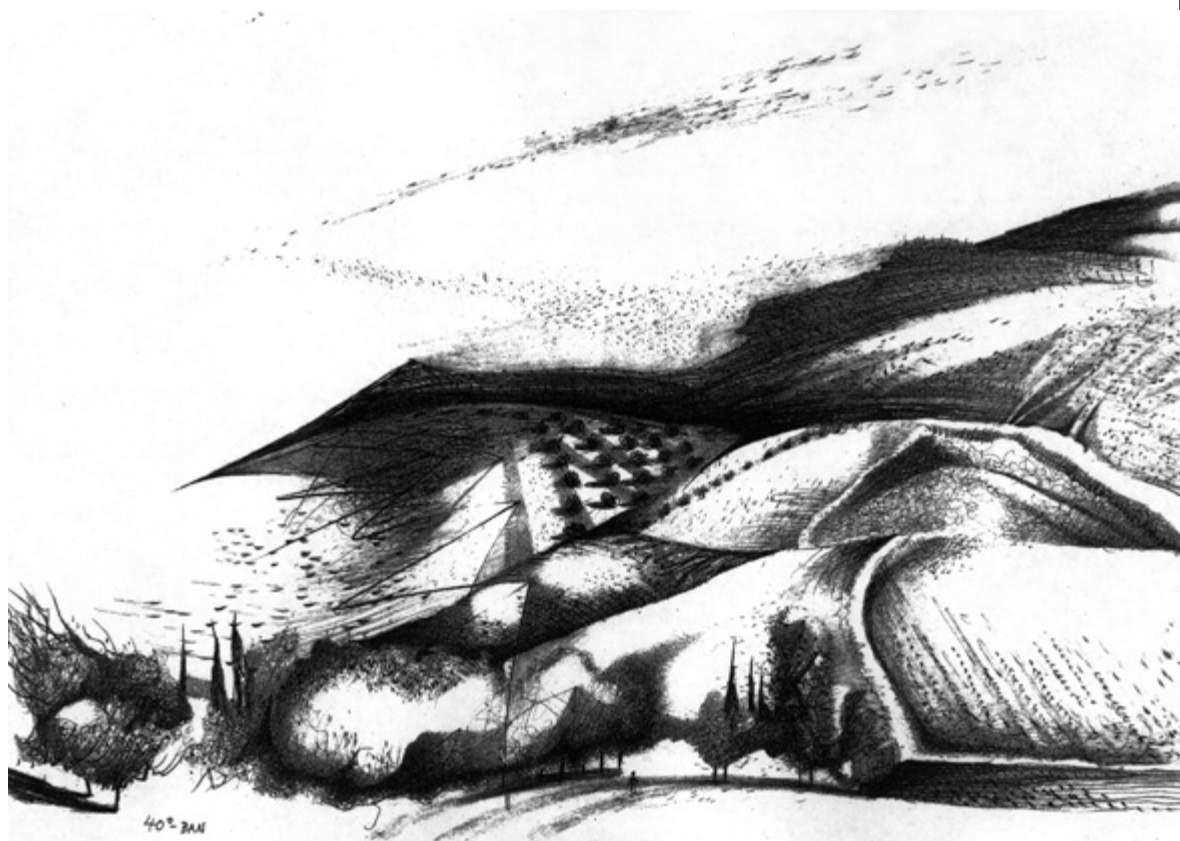
Politikai forradalom, rendszerváltozás viszont ritkán indukál szellemi, irodalmi vagy művészeti forradalmat. Fordított az összefüggés: a szellemi és irodalmi-művészeti forradalom vezet előbb-utóbb politikai forradalomhoz, társadalmi változáshoz. Amint Ady írja 1911-ben: „Az új, elétkozott (ráadásul nem is politikai programmal dolgozó) magyar irodalom: valószínű előfutárja Magyarország megkésétt, de most már nem sokáig halaszt-ható, szociális átalakulásának”.

1848 nem lett volna Kazinczy és a nyelvújítás nélkül, és Petőfi és Arany zseniális köl-tői pop art-forradalma is megelőzte. Ugyanígy készítette elő Ady és a *Nyugat* modern, illetve Kassák és a *Ma* avantgárd irodalmi forradalma 1918/19-et – csakhogy miközben a magyar társadalom már-már „Forradalomban élt”, „rá hozták gyógyítónak a Háborút, a Rémet”, ami eltorzította és abortálta azt a forradalmat. József Attila és Szabó Lőrinc destilizáló költői forradalmának, Füst Milán, Szabó Lajos, Hamvas, Weöres, Szentkuthy, Bartók és az Európai Iskola egzisztenciális és szürreális bölceleti-művészi forradalmának politikai hatását pedig még masszívabban késleltette és zavarta meg a világpolitika – de az újholdasok és a népiek közvetett, a kiábrándult kommunista írók közvetlen szerepe mellett az általuk keltett földalatti hullámok gerjesztették csak igazán az 1956-os forrada-lom vulkánkitörését.

Ami a mostani helyzetet illeti: a rendszerváltozás egybeesett a rövid 20. századi modern magyar irodalom többlepcsős forradalmi mozgásának lezárultával. Ennek világszelle-m-történeti okai vannak. A 19. század elején a romantika, a közepén a realizmus, a végén a szimbolizmus, a 20. század elején az avantgárd, a közepén a szürrealizmus, majd a neoavantgárd kontinentális vagy globális léptékű szellemi-irodalmi-művészeti forradalmi mozgalmak voltak. A posztmodernben azonban nincs forradalom. Egymással mellé-

rendelő viszonyban álló értékek vannak, irónia van és retró. És rezignált beletörődés abba, hogy a vers és a regény közvetlen társadalmi szerepe leértékelődött: e funkciójukat a rock és a (tévé/videó)film vette át. A posztmodern állapot a legfőbb oka, hogy habár az 1989 utáni korszakban számos kitűnő magyar verses-, prózai és esszékötet született, az ekkor színre lépő generáció irodalmi forradalmat nem csinált.

A legerősebb tehetségek ugyanakkor eleve reflektálnak erre a szituációra. A két legfontosabb ezredfordulós posztmodern magyar költő, Kemény István és Térey János egyaránt a forradalmi hullám kezdetéhez, a dekadensekhez és a szimbolistákhoz nyúlt vissza. Kemény hatása a '89 körül induló számos költőnél kimutatható. Az elmúlt tizenöt évben befutó nemzedék kiemelkedő kulcsalakja, *az immár* reklasszicizáló és szintetizáló Térey pedig mintegy posztmodern retró módon merít a magyar modernség forrásából, Adyból. Ez a paradoxon akár egy posztmodern utáni irodalmi forradalom előkészítője is lehet – ehhez azonban a pusztán irodalminál mélyebb identifikációs szintre és tágasabb szellemi-művészeti forradalmi közege, hierarchikusan értékelő és átértékelő „értelmezőközösségre” van szükség.

► Jólesően átláthatatlan

Válaszkísérlet a Prae című folyóirat körkérdésére:

„... volt-e bármiféle forradalom
a magyar irodalomban 1989 óta?”

Ha „forradalmon” (amennyiben ragaszkodunk ehhez az esztétikai, nyelvi mezőben némi-képp illetéktelennek tetsző fogalomhoz) korszakfordító érvényű mű vagy művek létrejöttét és hatását értjük, úgy a válasz természetesen: *nem*. Az 1989-es esztendőhöz (is) köthető politikai és gazdasági rendszerváltozás infrastrukturális velejárói ugyan nyilvánvalóan nem hagyták érintetlenül a kultúra és benne az irodalom intézményi szerkezetét, ám nehéz valószínűsíteni kölcsönöznünk annak a feltételezésnek, mely szerint ez a hatás-együttes közvetlen alkotás- és/vagy értésmódszertani következményekkel járt volna.

A magyar irodalmi beszédformák posztmodernizálódásának folyamatában szimbolikusan kitüntetett 1986-os év (a *Bevezetés a szépirodalomba* és az *Emlékiratok* könyve megjelenésének éve) után egyébként is minden bizonnyal korai volna újabb korszakküszöb definiálási kísérletével előhozakodni: az élő irodalomról való beszéd, történeti távlatosság híján, a benne-lét kijátszhatatlan hermeneutikai pozíciójában, meg kell hogy elégedjék a kánonok sajátos önszervezésének reflektált „dokumentálásával”, illetve a kanonizációs mozgásokban való, ugyancsak sajátos részvétellel. Mert, jóllehet, a *Halászember*, a *Harmonia caelestis*, a *Paulus* vagy a *TündérVölgy* poétikájának kivételes összetettsége, avagy Bodor Ádám, Darvasi László és Tar Sándor prózájának, Borbély Szilárd, Kovács András Ferenc vagy Parti Nagy Lajos költészetének horizontnyitó volumene ma sem képezi komoly viták tárgyát, most, 2005 márciusában megítélhetetlen és megfogalmazhatatlan, hogy a találmokra említett (és hely hiányában nem említett) művek, szerzők, teljesítmények közül melyik jelent be esetlegesen új irodalomtörténeti periódust – valamely utóbb megnyíló kritikai távlat olvasatában. (A kilencvenes évek radikálisnak mutakozó fejleményei közül talán csak Kulcsár Szabó Ernő iskolateremtő irodalomtudósi munkájának rekanonizációs eredményei volnának már most biztonsággal értékelhetőek – ha a kérdést, az ajánlatnak megfelelően, „szélesebb értelemben” vennénk komolyan.)

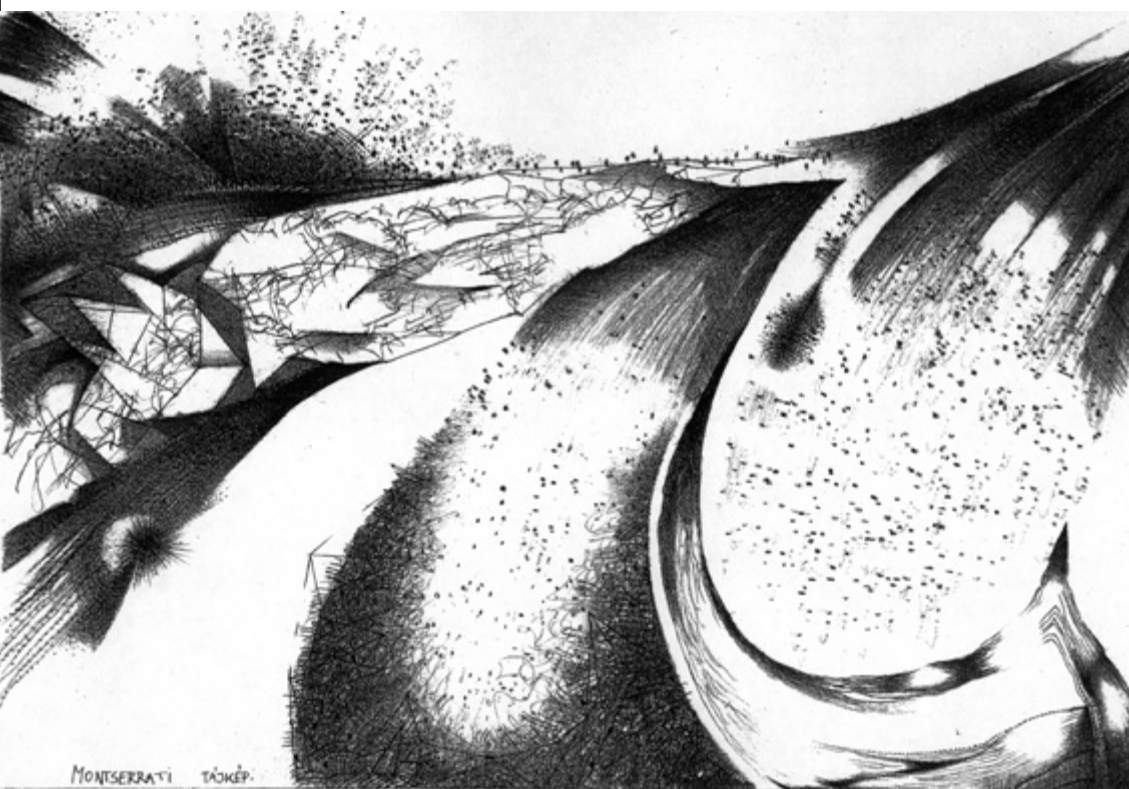
Jelen sorok írója tehát forradalomról nem beszélne, igaz, nincs is különösebb késztettsége forradalom után vágyakozni. Ehelyett – s ezzel bizonyára nincs egyedül – örül annak, hogy az élő magyar irodalom olyan, amilyen: gazdagon sokféle, sokirányúan igényes, nyitottan szerveződő és jólesően átláthatatlan. Olvasható és olvasandó. A kortárs magyar irodalom mint kötelező olvasmány: legyen ez a zárshó (amivel nem a kérdést, inkább a választ próbáljuk megkerülni). Pátosszal írva, *de* komolyan gondolva.

Revolúció van, forradalom nincs ◀

Az elmúlt negyedszázadban világszerte olyan folyamatnak lehettünk tanúi, amelyben a társadalomtudományok addig meglehetősen kételymentesen szemlélt nyelvezetét egyfajta *linguistic turn*ként kezdte áthatni az irodalomtudomány és a nyelvészet egyes ágaiban az elmúlt évtizedekben kidolgozott eljárásmodok sokasága, amelyek az elbeszélhetőség, történet és valóság, beszédmód és igazság, fogalom és esemény vonatkozásait vetették többek között vizsgálat alá. Az elsősorban a történeti antropológia és kulturális antropológia gyűjtőnéven ismert diszciplínákban – melyek nagy erénye, hogy más társadalomtudományokhoz képest lényegesen reflektáltabbak – többek között olyan amerikai szerzők, mint Hayden White vagy Clifford Geertz munkái nyomán egyre inkább teret nyert a felismerés, hogy a történeti beszéd is egyfajta konstrukció, melynek szerveződése hasonlatos az irodalmi szövegéhez. Ezek szerint például Mommsen vagy mások történeti munkáit a Római Birodalomról nem azért olvassuk, mert igazak, hanem mert jó elbeszélések. Hozzá kell tennünk mindehhez, a történeti tudományok eszköztárának effajta gyarapodása nem egyoldalú folyamat, hiszen a történetsszervező elemek és eljárásmodok elemzése azt is magával hozza, hogy felismerjük, az irodalomról szóló beszéd sem mentes a történettudományból átvett szervezőelvektől, metaforáktól, végig nem gondolt levezetésektől. Mint ahogy az irodalomtörténet az újkori történelemtudomány eszméjéből születik, úgy származnak egyes alapvető fogalmai is tőle, mint például a forradalom kifejezése, mely utóbbinak a magyar irodalom elmúlt két évtizedére vonatkoztatott vizsgálatával szeretnénk írásunkat indítani.

Mi is a forradalom tulajdonképpen? Nagyon egyszerűen és röviden ezt itt úgy ragadhatnánk meg, hogy az addig megszokott ritmushoz képest felfokozott ütemű, vissza nem fordítható hatású, drámai változások az élet adott területén. A forradalom ma használatos értelmében újkori eredetű fogalom, keletkezése az 1789-et követő franciaországi változásokra adott reflexiók és értelmezések nyomán vezethető le, melyek közül a legnagyobb hatású Hegel és Marx történetfilozófiája volt. Mindkettejüknél közös, hogy a forradalmakat a történelem szükségszerű mozzanatának tekintik.

Ha elfogadjuk a forradalom szó fenti eredetére vonatkozó észrevételt, akkor meg kell néznünk, lehetséges-e ilyesmi a szellem viszonylag autonóm területén, a művészetben, vagy szűkebben az irodalomban? A magyar irodalom utóbbi két-három évtizedében történetek jelentősnek minősíthető változások, hangsúlybéli, szemléleti, értékváltságok, a kérdés csupán az: lehet-e ezt forradalomnak nevezni? Elsőre úgy tűnik, hogy igen. Azonban ebben az esetben elfeledkezünk a forradalom szó modern értelmének egyik fontos összetevőjéről, arról, hogy az itt felsorolt jegyek kiegészülnek a forradalmi átalakulás előjeleivel: hosszú, fokozódó válság, melyet az adott feltételek között megoldani már nem lehet, illetve, hogy a forradalmaknak mint eseményeknek megvan a maguk sajátos logikája, melyek nyomán menetük részben megjósolható, és mintegy utólag kinyomozható lesz. Ezekből a jegyekből, még ha a válságot bele tudjuk is magyarázni a késő Kádár-kor irodalmi életébe, a másikat viszont semmiképp, ez ugyanis nem csupán az irodalmi élet hagyományos újkori autonómia-felfogásának mondana ellent, de nem venné figyelembe azt

a tényt sem, hogy az irodalmat létrehozó és fenntartó mozgásoknak a megjelenése előre be nem kalkulálható, utólag pedig ki nem nyomozható, „irracionális” fejlemény az irodalom életében, ennél fogva a forradalom hagyományos analógiája sem alkalmazható értelmesen. Az írók szövegei hatnak egymásra, az olvasás és az írás alakzatai kölcsönösen befolyásolják a másikat, az irodalmi beszéd révén nyelvi terek nyílnak meg az olvasók és a további írók előtt, és az így mozgásban lévő viszonyrendszer szintaktikai természetű, azaz zárt és öntörvényű világ, amely igényli is ezt az önmagára vonatkoztatottságot, és kívülről befolyásolni, vélt igényeknek megfeleltetni nem lehet. Northrop Frye-nak van egy ide vágó megjegyzése *A kritika autonómiájából*. Eszerint a beszéd mozgása a köznapi pontatlan többértelműtől a művészi többértelműség alakzatain keresztül elvisz bennünket a látomásosig, majd végül a beszéd elveszíti minden összefüggését, széthullik, artikulálatlanná válik. Northrop Frye kifejezésével élve végül nem marad más, mint helyszíni közvetítés a tudattalanról. Van egy másik mozgás is, ez szintén a köznapiptól indul, célja a minél egyértelműbb, világosabb, pontosabb kifejezés. Ide tartoznak a tudományos beszéd, majd a logikai metanyelv alakzatai, de ide kerülnek a kétértelműséget kizáró utasítások, a katonai parancsszavak is. Azonban itt abba a paradoxonba ütközünk, hogy egy bizonyos határon túl a beszéd nem hogy egyértelműbbé válna, hanem ugyanúgy értelmét veszíti, mint a révület hangja, széthullik, merő mormogássá, artikulálatlan üvöltéssé válik (talán a katonai parancsszavak a legszebb példái ennek). A szintaktikus és konnotatív természetű irodalmi szöveg egyszerre része ennek a mozgásnak, tehát például egy kor nyelvéből nem lehet kilépni, nem lehet bármikor bármit megírni, másrészt pedig az irodalmi szövegen belül is bejárható ez a mozgás, vagyis a művészi nyelv bármit felhasználhat, ami a beszéd mozgása során a nyelvi alakzatokban adódik, akár egy művön belül is. Látnyosan példázza ez utóbbi lehetőséget a világirodalomból Rabelais vagy Joyce művészete,

a hazai lírából Weöres Sándor költészete, a kortárs irodalomból Robert Nye *Faust* című regénye, az újabb magyar prózából pedig Esterházy Péter *Bevezetés a szépirodalomba* című kötete. Előfordul az is, hogy a bevett hangnemek kiürülnek, a sok ismétlés után jelentőséket veszítik, mint a magyar irodalomban a heroikus, küldetéses hang. A szólni akarók ilyenkor eljutnak a beszéd egy periferikus formáig, ezen szólalnak meg. Ennek megfelelően a magyar irodalom utóbbi másfél évtizedében egyes szerzők a különböző vulgáris vagy infantilis hangnemek artikulálásával próbálkoztak, mint – a teljesség igénye nélkül – Hazai Attila, Fehér Béla, illetve Grecsó Krisztián vagy Varró Dániel. Mozgás van a szövegek világában, sőt a beszéd lételeme ez a mozgás, amely bármerre megy, mindig előrehaladásként, az eredeti értelmében vett revolúcióként jelenik meg, vagyis revolúció van, forradalom nincs.

Hogy azonban egy kicsit tovább is lehessen vizsgálni az irodalmi átalakulások természetét illetően, szükséges még egy pontosítás: az 'irodalom' a 'szépirodalmat' és az 'irodalomtudományt' egyaránt jelenti, mely utóbbi tovább bontható 'irodalomtörténetre' és 'irodalomelméletre'. Hazánkban e kettő művelői nem különülnek el élesen, de azért hiba lenne összemosni őket (gondoljunk csak H. R. Jauss elhíresült tanulmányára: *Irodalomtörténet mint az irodalomtudomány provokációja*). E distinkció nem pusztán szószálhasogatás, mert így világossá tehető, hogy a 'szépirodalom' világában továbbra is fenntartással kell kezelnünk a forradalom fogalmát, míg az irodalomtudományban már más a helyzet, különösen akkor, ha Thomas Kuhn tudományos bestsellerét, *A tudományos forradalmak szerkezete* című kötet néhány alapvető gondolatát idézzük fel. Ezek szerint a tudományban adott időszakban érvényesek bizonyos paradigmák, melyek a vonatkozó terület elfogadható magyarázatát, a felmerülő problémák megoldásának módját tartalmazzák. Ezek jó ideig működőképesnek mutatkoznak, de a megsokasodó új jelenségek, új problémák fokozatosan válságba sodorják a paradigmát, amely egyre kevésbé képes funkcionálni. Képviselői azonban ezt nem hajlandók tudomásul venni, hiszen érdekeik, az általuk működtetett intézmények a régi paradigma fenntartását kívánják. Bekövetkezik a paradigmák váltása, amely azonban nem „békés úton” megy végbe, hanem forradalomszerűen, hiszen a régít képviselők ragaszkodnak a régihez, – a folyamat nemzedéki harc formáját is ölti, ráadásul nincs is köztük párbeszéd, átmenet, csak ugrás. Ha ezt elfogadjuk, az irodalomtudomány sem más ebben az összefüggésben, mint paradigmák sora ezek válságával és egymást váltó harcával.

A kérdés: volt-e paradigmaváltás a magyar irodalomtudományban? És ez csak elsőre tűnhet egyesek szemében olyannak, mint amin már régen túl vagyunk. Ugyanis a kuhni gondolatmenet nyomán azt állítjuk, hogy a paradigmák váltása talán épp e folyamat során ismerhető fel a legnehezebben. A magyar irodalomtörténet legalapvetőbb problémája az volt az elmúlt másfél évtizedben, hogyan dolgozza le az 1940-es évek végétől felgyült hátrányát a nemzetközi színvonalú tájékozódás, a korszerű és megértett elméletek terén. Miután az 1980-as évek végétől ledőlt minden adminisztratív és ideológiai korlát, a hazai irodalomtudomány hatalommal még nem rendelkező, így paradigmaváltás iránt fogékony képviselői először a hagyományos orientációk nyomán a kortárs német hermeneutikát, majd a nemzetközi trendekhez igazodva a francia, majd az amerikai posztstrukturalizmust próbálták meg interpretálni. Azonban a korábbi ideologikus gátak miatt ezek a különböző teoretikus felfogások, paradigmák mintegy feltorlódtak nyugati határainkon, és egyszerre özönlöttek be a nyitás után, és jelentek meg hazai korifeusai által képviselten, hol színvonalasan, hol csak félig megemésztett formában. Ha figyelembe vesszük azt a hermeneutikai összefüggést, hogy az értelmezést a megértés, majd az alkalmazás követi, akkor még mindig itt az a – jelenből mindig nehezen megválaszolható – kérdés, vajon sikerült-e a különböző irodalomelméleti teóriákat alkalmazni az irodalomtörténetben? Az elmúlt másfél évtized folyóiratokban megjelent tanulmányai, esszékötetei,

monográfiái alapján kézenfekvőnek tűnne az igen válasz. Csakhogy az így képviselt álláspontok nem reflektálnak egymásra, nem veszik figyelembe a másikat, ami egyértelműen a provincializmus jele, és annak a tanúsága, ahogyan az olvasás egy módjának tekintenek egy irodalomtudományi paradigmát, ez a mód nem szolgál másra, mint egy hatalmi pozíció fenntartására. Ebben az értelemben a ma Magyarországon legitim, intézményes módon képviselt irodalomtudományi felfogásmódok ideologikusak abban az értelemben is, ahogyan ezt Paul de Man feltárta az *Allegories of Reading*ben, amennyiben ideologikusan, egy hatalmi pozíció alapján hozzáférhető értelmet tulajdonítanak bizonyos szövegeknek. És ideologikusak abban a tágabb, Marxtól eredő társadalomkritikai értelemben, hogy ideologikus minden olyan szellemi álláspont, ami csupán a hatalom egy formájának az igazolására és leplezésére szolgál. Nyilván ahogy a rendszerváltás Magyarországon lezajlott, az a társadalom egészén, így a szellemi életen is nyomot hagyott. A kialakult status quo alapján a mai magyar irodalomtudomány a francia forradalom egyfajta torz analógiájára úgy festene, mintha Párizsban a jakobinusok lennének uralmon, Versailles-t a girondisták birtokolnák, vidéken pedig még a királypártiak tartanak magukat, miközben egy védett párizsi székesegyházban Napóleon koronázná önnön fejét.

A fő problémát, a magyar irodalomtudomány fél évszázad alatt felhalmozott provincializmusát bizonyos szigetszerű képződményekben sikerült csökkenteni (igaz, ennek előzményei még a hatvanas évek végére nyúlnak vissza), miközben az irodalomoktatás és általában az irodalomértés valószínűleg a társadalom egészében egyfajta legitimációs válságot él meg. Az oktatás elemi és középszintje ugyanis a mai napig olyasféle morális és módszertani deficitet küzd, amit többnyire az elmúlt másfél évtizedben sem sikerült ledolgozni. Most tekintsünk el az irodalomtanításnak a szerzők életrajzára összpontosító vagy filológiai adalékokkal szöszmötölő, így a diákok számára mérhetetlenül unalmas eljárásmodjaitól, elegendő csupán azt a tényt figyelembe venni, hogy a tananyagban ma is ritkán jutnak el az irodalomtörténeti értelemben vett közelmúltig. Egyrészt azért, mert a tanárok nagy része – főleg a negyven fölötti korosztályból, tisztelet a kivételnek – nem tanulta meg annak idején, hogyan tanítsa ezt a szakaszt, másrészt nincs saját olvasmányélménye sem a korszakból, vagy pedig tágabb társadalmi közmegegyezés híján óvakodik attól, hogy maga kezdjen kanonizálni bizonyos szerzőket. Nem létezik az a közvetítői nyelv, amelyen szélesebb társadalmi rétegek számára is tanítani lehetne, mondjuk Petri György vagy Tandori Dezső költészetét, hogy a félmúlt klasszikusainál maradjunk. Nem arról van szó, hogy nem létezik nyelv, amelyen szólni lehetne ezekről az életművekről, hanem arról, hogy nem lehet vele a társadalomban megszólítani szélesebb rétegeket. És tulajdonképpen itt üt vissza a hazai irodalomtudományi és a tágabban vett irodalmi élet egymással sem kommunikáló kis klikkekre szakadozottsága, mivel emiatt az írók csak egymásnak írnak, és egy őket körüllebegő szűkös sznob rétegen kívül nincs meg az a tágasabb társadalmi beágyazottsága az irodalomnak, amely révén kialakulhatna egy szélesebb olvasói bázis, aki például részben eltartaná a kortárs irodalmat. Ebből a szemszögből nézve a helyzetet, úgy tűnik, nem állunk sokkal jobban, mint kétszáz évvel ezelőtt, amikor Kármán, Csokonai, Bessenyei és mások próbálkoztak valamifajta olvasóközönség megteremtésével.

Nem árt megjegyezni, a modernség irodalmát középosztálybeliek hozták létre középosztálybelieknek, mivel a kommunikáció verbális formái is itt tesznek szert egyeduralomra. Itt hiszik azt, hogy a verbális közlés a kommunikáció lényege, a többi ehhez képest csak kíséreljenség. Mint ahogy az irodalom és a művészet autonómiájának elvét is csak itt hiszik el, a társadalomban ettől „felfelé” a művészetet egyre inkább tisztán reprezentációnak, „lefelé” pedig egyre inkább tisztán szórakoztató eszköznek tekintik. Ennek megfelelően van a beszédnek egy társadalmi mozgása is, mely a középosztálytól felfelé és lefelé haladva veszít az értelméből, artikulálatlanná vagy merő automatizmussá válik, gondoljunk csak a társadalom aljára szorítottak beszédére egyfelől, a politikai és gazdasági hata-

lom birtokosainak beszédére másfelől. A társadalomnak ezekben a régiókban is folyamatos és intenzív kommunikáció folyik, csak a szűkebb értelemben vett beszéd kiiktatása a kommunikáció más formáit érvényesíti, mint a fizikai kontaktus (a testi erőszak), illetve a szimbolikus gesztusokkal való cselekvés.

Fontos, hogy emlékeztessük magunkat, az irodalom – vagy tágabban a művészet – modern kori autonómiájának vannak társadalmi előfeltételei. Másképp szólva, az irodalom szó többértelműségét itt ismét pontosítanunk kell, és különbséget tennünk az irodalmi szöveg újkori autonómiája között és a között a szintén irodalomnak nevezett alakzat között, ami társadalmi intézmény, és egyebek mellett magába foglalja az olvasás intézményét is. Az irodalom mint intézmény kommunikációs-társadalmi bázisa, potenciális olvasóközönsége aszerint szélesedik ki, ahogy a középosztály bővül lefelé és felfelé, vagyis az egykori proletár és kispolgár bebocsátást nyer ebbe a kommunikációs mezőbe egyfelől, a korábbi oligarcha másfelől. Bourdieu nyomán a társadalmi közeget egyfajta mezőként kell felfognunk, amelyben a mozgástér kelti a szűköség vagy tágasság képzetét. Nincsenek itt a marxizmus értelmében vett zárt osztályok, viszont a mezőben két szomszédos elem különbsége, illetve a differencia minimalizálása kelti összetartó vagy antagonistá rétegek, osztályok képzetét. Amennyiben e középosztály szükségesnek tűnik, szűkös lesz az irodalom bázisa is, és a kommunikációs mező szűkösége korlátozza az itt folyó interakciók változatosságát, az itt zajló beszéd belterjessé és provinciálissá válik. Mindemellett a magyar társadalom egészét, különösen – és elsősorban paradoxnak tűnő módon – a hatalmi centrumoktól távolabb eső részét teljesen áthatja a burkolt vagy nyílt erőszak, a társadalmi mező egész szövedékei, viszonylatrendszerei épülnek az erőszak gyakorlására, mint a leginkább érvényesként elfogadott kommunikációs formára. Így a társadalmi mező egyes elemei közötti különbség a kizárás formáját ölti, hiszen a másik, aki különbözik tőlem, az erőszak alapvető gesztusaként csakis az elutasításban részesülhet, hogy minél szűkebbre lehessen vonni a velem azonosként elismertek körét.

Ha az irodalmat mint szövegek világát konnotatív természetűnek, az intézményként értett irodalmat pedig referenciálisnak tekintjük, akkor a kettő között az oktatás mellett – amely szükségképpen csupa kanonizált, bevett formát közvetít – az irodalomkritika kellene, hogy betöltse a közvetítői szerepet a kortárs irodalom vonatkozásában. Azonban a mai irodalomkritika a legritkább esetben tartalmaz értékelő gesztust, ehelyett benne a klikken belülinek szóló ömlengés, oratio hangja hallik, míg a klikken kívüli művét agyonhallgatással tisztelik meg. Egy kritikus, aki komolyan véve feladatát, alapos és elemző bírálatban részesíti a tárgyul vett szerző művét, és tegyük fel, ez a bírálat meg is jelenik valahol, ezt a kritikairót a bírált mű szerzője örök ellenségének fogja tekinteni, hiszen nem gondolhat mást, mint hogy egy másik klikk akarja őt most lehetetlenné tenni, vagy hogy egy kicsit igényesebben fogalmazzunk, az érintett szerző ideológiát sejt minden bíráló hangú kritika mögött. Nem azt állítjuk, hogy nincsenek tehetséges kritikusok Magyarországon, hanem azt, hogy nincs kritikai élet. Ilyen szempontból nem állunk sokkal jobban, mint mondjuk az 1810-es években, amikor is botrányt kavart Kölcseynek Berzsenyiről készített kritikája, pedig csak az történt, hogy Kölcsey komolyan vette feladatát. És ebből a szempontból az sem számít különösebben, hogy Kölcseynek nem mindenben volt igaza, hiszen a kritikus feladata nem az, hogy orákulumként működjék, hanem hogy beszédbe hozza valamely kortársa művét. A kizárólagos dicsérő beszéd következménye, hogy az érintett szerző lassan elveszíti valóságérzékét, hibái, manírjai felerősödnek, és mivel tökéletes alkotó nincs, számos kiváló kortárs művésznél tapasztalhatjuk a valódi kritika hiánya miatt (is) bekövetkezett alkotói hanyatlást. Míg ha bármiféle bíráló vagy akár teljesen abszurd vélemények is hangot kaphatnának egy szerző műveiről, azok értelmezési mezeje kiszélesedvén, az irodalomnak a mozgásterét tennék szabadabbá, tágasabbá úgy szintaktikai, mint szociológiai értelemben.

Mivel sem az intézményesült irodalomtudománynak, sem pedig az irodalom intézményének egyetlen jelenlegi résztvevőjéről sem lehet elképzelni, hogy változtatni tudnának, főleg nem, hogy akarnának a jelenlegi helyzeten, feltételezhetően ezt a gesztust az előbb említettekhez képest kívülről jövő és radikális beszédmód és annak képviselői fogják megtenni. Radikálisnak lenni Nietzsche óta mindig átfogó kritikát jelent a meglévővel szemben, hiszen nem lehet úgy radikálisnak lenni, hogy néhány részletkérdésben az vagyok, egyébként meg teljesen konform. Az ilyesféle radikalizmus, mely az irodalom egészére vonatkozna, jelenleg a posztkolonializmus és a feminizmus beszédmódjában van jelen a világban. Bár nyilvánvalónak tűnik, hogy a magyar irodalomban ez utóbbi nyerhetne nagyobb teret, teljesen az előbbit sem zárhatjuk ki, hiszen alapja, az erőszakra épülő centrum-periféria viszonyban a periféria hangja, nálunk sem zárható ki, mint artikulálható pozíció. Itt persze nem a magyar irodalomra, mint perifériára gondolunk, hanem a benne elhelyezkedő ilyesféle viszonylatokra, elsősorban a hatalmi centrumok és a perifériára szorítottak vonatkozásában. A feminizmus beszédmódja is hasonlóan képződik ki, és ahogy Julia Kristeva írta, a feminin nem esszenciálisan, hanem tisztán pozicionálisan érthető, mindig a marginálisit jelenti az uralmon lévőhöz képest. Nem véletlen, hogy a feminizmus elszórt, tétova jelentkezéseit az elmúlt másfél évtized hazai szellemi életében – tisztelet a kivételnek – mély ellenszenv kísérte. Rövidesen megjelentek az ártalmatlanítás technikái is, a beskatulyázás, az „értelmező viták” sorozata, melyben sokan úgy fogják fel a feminista diskurzust, mint az irodalomtudomány egyik lehetséges módszertani eljárását, vagy pedig diszciplínaként a társadalomtudományok körébe utalják. A háritás ilyesféle gyermekbeteg technikái persze csak ott hatásosak, ahol – a fennálló viszonyok alapján – nem kell valóságos szellemi konfliktustól, vitától, kritikától tartani, mert a *status quot* az intézményesült formákon belül lévők íratlan konszenzusa tartja fenn, és hallgattat el minden, ezt megkérdőjelező beszédet. Ennek mindössze annyi az ára, hogy olyan mértékben anakronisztikussá válik az intézményvilágként értett magyar irodalom egésze – hívjanak ide akárhány bestsellerírót –, hogy a kommunikáció minden lehetőségét elveszíti a világgal, de az autonóm mozgások sorozataként értett magyar nyelvű szépirodalommal is, ez utóbbiból csak azt kanonizálva, ami egyre inkább csupán az irodalom önmagába záruló intézményének legitimálását szolgálja, de már nem szól semmiről, senkinek, semmit.

A virtuális olvasók forradalma ◀

A forradalmak topológiája szerint a nagy horderejű változások ritkán indulnak a struktúrák középpontjából, sokkal inkább a relatív perifériáról. Miközben a politikai elit békésen hajózik a korabeli hatalmi háló legfontosabbnak vélt éle mentén Pozsonyból Bécsbe, az arctalan sokaság néhány zavaros fejű, önjelölt véleményformáló hatására egy nap alatt megforgatja a világot Pesten.

Alighanem a betűk univerzumát érintő radikális változások után sem annak centrumában, az *irodalomban* érdemes kutatnunk, hanem az ezeréves birodalom határvidékein, ahol a fenyegetően erősödő új kommunikációs technológiák egyre nagyobb területeket vonnak ellenőrzésük alá. A kultúra előttünk álló forradalma a tapasztalás ősi, naiv teljességéhez való visszatérést tűzi zászlajára, az élményszerző ember felszabadítását az alfabetikus absztrakció elnyomása alól. Kép, hang és valós idejű akció – ezeket kínálja a sápadt szöveg ellenében.

Az írásbeliség hivatásos forradalmáraival szemben álló igazi forradalmi ifjúság, a *virtuális olvasók* 12 pontja a következő:

1. Az egyetlen középpont nélküli telekommunikációs hálózatok megteremtették a **sajtó** soha nem látott, végtelen **szabadságát**. Az információk kézírásos vagy nyomtatott megjelentetése, sokszorosítása és terjesztése komoly finansziális és szervezeti háttérrel igényelt – a kolostoroktól a könyvkiadó vállalatokig. Ezek összetett szűrőrendszere már a múlté; lehetetlen minden egyes virtuális olvasó mellé cenzort állítani, aki gondoskodna arról, hogy kultúrafogyasztása során ne a saját ösztönös preferenciáit, hanem egy központilag diktált (politikai, vallási stb. érdekek mentén ellenőrzött) kánon útmutatásait kövesse.
2. Az ily módon szétszóródó virtuális értelmezői közösségek létrehozzák saját **felelős minisztériumaikat**, amelyek a virtuális tér maguk számára kiszakított szöglete felett korlátlan hatalmat gyakorolnak, ügyeikbe külső beleszólást nem engednek, és fenntartják a jogot, hogy bármiféle központtól függetlenül hozzák meg a maguk esztétikai ítéleteit, s ebből fakadó kultúrpolitikai döntéseit.
3. Ezek a döntések **évenkénti országgyűlés** helyett másodpercről másodpercre, informális utakon születnek, ezért szabályozásukra nincs mód.
4. A **törvény előtti egyenlőség** jegyében a virtuális olvasók egyre vékonyabb rétegei érzik, illetve gyakorolják majd ítéleteikben azt az ájult tiszteletet az elitkultúra iránt, amely ezidáig annak fennmaradását biztosította a tömegek érdektelensége, sőt ellenérdekeltsége közepette is.
5. A kialakult helyzetben hiábavaló az elitkultúra újabb és újabb, változó formájú **nemzeti őrseregeinek** felállításával kísérletezni: a populáris kultúra globális, multi-mediális intervenciójával szemben viselt háború már régen elveszett.

6. Időközben ugyanis megvalósult a kultúra **közös teherviselése**, amennyiben a populáris felszívta magába az elitkultúra eredményeit a mítoszoktól a realista nagyregényig, majd *racionalizálta*: gazdaságilag és esztétikailag hatékonyabbá tette azokat. Sőt, a piaci verseny hatására ma már a formai és tartalmi innovációból legalább olyan mértékben veszi ki a részét, mint a művészeti forradalmakat hagyományosan magának vindikáló elitkultúra.

7. Ezért a sznobéria utolsó hullámainak elmúltával a virtuális olvasók nem lesznek hajlandók fenntartani egy olyan *réteggkultúrát*, amelynek belső játékszabályai érthetetlenek és érinthetetlenek, külső megnyilvánulásai pedig élvezhetetlenek maradnak számukra. A populáris kultúra követelni fogja az **úrbéri viszonyok megszüntetését**: az elitkultúra elveszíti öröklött kiváltságait.

8. Márpedig ha a valóságos források fölött döntő valóságos fórumokon sikerül elérni a **képviselő egyenlőség alapján** való felállítását, akkor az elitkultúrát már utolsó védőbástyái, a közoktatás és az állami finanszírozás sem óvhatják meg.

9. A különféle neven futó **Nemzeti MédiaBankok** létjogosultsága is kérdésessé válik, hiszen egyfelől azt próbálják archiválni, ami archiválhatatlan (új média), másfelől azt igyekeznek hozzáférhetővé tenni, amihez már nemigen akar hozzáférni senki (rég media).

10. Az elitkultúra **magyar katonáinak** ezek után nem marad más lehetősége, mint hogy **vigyék őket külföldre**: a populáris kultúra különböző szintjein működő zsoldosokként kell majd megteremteniük annak feltételeit, hogy titokban továbbra is választott réteggkultúrájuknak hódolhassanak.

11. Eközben a virtuális olvasók tömegei kiszabadítják a populáris kultúra **politikai status-foglyait** börtöneikből, ahová az *esztétikai érték* nevében zárták őket az elitkultúra képviselői.

12. **Unio**: az eszközök konvergenciája nyomán létrejövő új, totális médium nem egyszerűen háttérbe szorítja, hanem feloldja magában a klasszikus írásbeliséget. Néhány évtized múlva pedig már emlékezni sem fognak rá, hogy volt egyszer egy kultúra, amely a pusztán betű statikus és monokróm művészete révén kódolta önmagát. Ez a kód a jövő neoanalfabétái számára mindörökre *olvaszatlan* lesz.

Mindezen nem segítenek a virtualizálódott olvasók rekonvertálására indított kétségbeesett kereszteshadjáratok sem. Hiába követik őket üldözőik minden-hová – le a metróba, fel az internetre, ki a szigetre, be a tévébe –, az *irodalom*, legalábbis abban a fennkölt értelemben, amelyben ez a szó az utóbbi párszáz évben használatos volt, minden jel szerint egyike lesz a legújabb kommunikációs forradalom első áldozatainak.

(I.)

Álmomban telement a szám vérrel, és én fejest ugrottam e tóba. Én voltam a saját vér-
bajom, és messziről integettem, hogy mindenki meneküljön. De ők – a vértesteim, meg
mind a többiek – barátsággal és kedvesen fogadtak, és befogtak valami egyszerű kerti
munkára. Ott kapáltam a krumplit az ablakuk alatt, meg reggelenként érfaltisztítóval
suvickoltam végig az egész berendezést: eszembe sem jutott, hogy voltaképp vérbaj vol-
nék. Egy napon egy magamhoz nagyon hasonló, sőt, ugyanolyan alakot pillantottam meg
egy zugban. Ugyanúgy almazöld volt, narancsos végű gömbökkel, ugyanolyan kék kis fod-
rokkal. Egymásra néztünk, ő is belém szeretett, és elhatároztuk, hogy megkeressük mind
a hozzánk hasonló alakokat, és összeállunk, hogy megszüljük a saját hullámat. Ez volt a
terv. Nem lesz érfalsuvickolás, hatalom lesz. Ezután egyre többször találkoztam tükörké-
peimmel, titkos jeleket intettünk egymás felé, és egyre jobban beleszerettünk egymásba.
Az addig elegáns, mosolygós vértetek pedig mind idegenebbé, mind gyűlöletesebbé vál-
tak számunkra. Egy híres napon azután – titkos jelre – kitört a háború: a halálos beteg-
ség. Egyezményes intésre nekiugrottunk a mellettünk álló vértest, vérlemezke vagy fehér-
véresejt torkának. Cs-csodás volt! Persze ők is rögvest megmutatták igazi arcuk, a vértetek
gyáva férgökként sápítoztak, a vérlemezék meg sikamlósan és diplomatikusan félre-
húzódtak. De a legjellemtelenebbek a böszme fehérvéresejtek voltak, senki nem is sejtette,
hogy reakciós kémek laknak a bájos gondozói külsők mögött. Ők vonalszájú hullómasz-
kot öltöttek, és kurta szamurájmozdulatokkal kaszabolták csapatainkat. Némely harcos-
társaim bösz csatakiáltással rohantak a pengék közé, mások messziről próbáltak okos-
kodni, én, bevallom, kezdtem szégyellni almazöld ruhámat, kék fodraimat. Lassan
mindenki elfogyott, mindkét oldalon, már csak maga az elfogadott szent ügy maradt: a
hulla, a hullám megszülése. Jómagam tulajdonképp nem is igen értem, miként marad-
hattam meg: többször súroltak a pengék, egyszer-kétszer csak egy véletlenül jött takarás
mentett meg a közeli végtől; egyszer meg az egyik maszkos pont addigra fáradt le, mire
rám sújthatott volna, én pedig épp időben tapasztottam rá a bénítót. Így hát én marad-
tam a hírmondó. Értelmezhetetlen formájú testek heverték, lebegtek mindenfelé, és az
addig nem is észlelt áramlást érzékelhető lassulás, majd mindent elborító, teljes és végle-
ges leállás váltotta föl: megszületett a hulla, álmaim hullája: beállt a forradalom. Itt-ott
még apróbb robbanások, rezzenések rázogatták az érfalakat, de a mindent elborító,
konok és végleges, tompa csönd már fészket rakott mindenütt, és héjanként kezdte szét-
feszíteni picike tudatomat. Ez lett volna az a szent ügy? De már se öntudatom, se gondol-
kodási időm nem maradt, mert már előléptek a csöndből az ollókező feketemunkások,
és már nyesték az ereket, már szabták széjjel a lebegő tetemek sokadalmát, én pedig újra,
mint idegen, megalázottan és elgyötörtén, félig már betokosodott aggyal visszabotorkál-
tam a szájhoz, és kiugrottam: itt állok tehát, de már nem tudom, ki vagyok, nem tudom,
ki voltam, és mi történt; emészt a csönd, én a vérről álmodom.

II.

Szerintem ha a forradalom olyan valami, ami szakít a hagyományokkal, akkor hagyományt teremthetne az a dadaista-leninista eljárás, hogy valami hagyományost az ellentétébe forgatunk át. Van például egy 19. századi költőhéroszunk, akinek egyik műve forradalmi átiratban így indul:

A radványi világos mezőn élve keresték Dárczi Denőt.
Rövid, tompa gömböc öreg májában
nem jelenti az ördög mögött,
szelíd nyalogatás éltette őt.
(...)

Ez maga a forradalmi metód, az igazi forradalmi-irodalmi, az persze kérdés, hogy mondjuk mi a „sötét erdő” ellentéte. De az ilyen problémák éltetik a forradalmat! Meg persze félok, hogy forradalmi módon, spontán átfordul az ellentét egy újabb ellentétébe, ami viszont már mégsem olyan lesz, mint az egykori, reakciós, hagyományos alap. De mindenképp megőrzi, isteni szép lényegében, megszüntetve-megőrizve őrzi az elrothadt dadaista forradalmi hagyományt.

III.

„Amikor megszülettem, édesanyám, akinek megszülésem láthatóan nem került nagy fáradtságába, kolosszális kebleihez szorított, szinte fulladtam a szeretetétől. Jó volt mégis, jaj, nagyon jó, de nem tartott soká: riadtan láttam, hogy nem egyedüli gyerek vagyok, a nagy fiú a szemem előtt cseperedett villámgyorsan férfivá, majd, miután teherbe ejtette édesanyámat, és ideje betelt, édesanyám kiejtett az öleléséből, érzéki csecsemőmozdulattal felragadta őt, és változatlanul szelíd arckifejezéssel, mintha csak tévézne, elmajszolta szerető nagyfiát. Már kezdett is gömbölyödni a hasa, én pedig szélesebben kezdtem serdülni, miközben pislogás nélkül, erotikus igézetben néztük egymást.”

Agyhúgykő ellen ◀

Mit is keres itt ez a sok, furcsa témájú írás? Olvasóinkat megnyugtatjuk: a magyar írók nem maguktól írnak össze ilyesmit, ezt meg kellett szervezni. Egyrészt a szervezés érzékelte-seképpen, másrészt azért, mert a beérkezett válaszokban számos szerző idézi, jónak láttuk közölni felkérő levelünket is. A beérkezett szövegekhez annyit fűzünk: reméljük, hogy elősegítik a kortárs magyar nyelvű irodalom önmegértését.

»TETSZETTEK VOLNA FORRADALMAT CSINÁLNI...

A Prae irodalmi folyóirat körkérdésének tárgya: volt-e bármiféle forradalom a magyar iro-dalomban 1989 óta? Felkérésünk címzettjei írók, költők, irodalomtörténészek. Tetszet-tek vagy nem tetszettek forradalmat csinálni – ez itt tehát a kérdés. Ha igen, miért nem látszik (netán mi-e vagyunk bunkók itt, a Prae-ben)? Ha nem tetszettek forradalmat csi-nálni, akkor mi lenne az oka ennek? Tervezi-e Ön vagy ismerőse(i) az irodalmi forradal-mat, s ha igen, megosztja-e lehetséges harcostársaival a terveket?

LEHET, HOGY NEM VOLT FORRADALOM A MAGYAR IRODALOMBAN.

Forradalomra az irodalomban nincs szükség.

Nem volt forradalom (ez itt az önkritika:) mert nem voltak olyan tehetséges alkotók és értelmezőközösségük, akik a hetvenes-nyolcvanas évek fordulatához (Esterházy Péter és mások) hasonlót tudtak volna bemutatni.

Jó nekünk így lenni, „egymás faszát szopni” (Ponyvaregény, directed by Q. Tarantino), csak semmi gáz ne legyen, fő (fő) a langymeleg lábvíz, ne bolygassunk semmit a kuratóriumok összetételében!

Nincs olyan 'egy irány', amelybe húzni lehetne, mert csak a „széttartás alakzatai” (powered by Zoltán Németh) vannak, az együvértartozás kicsiny szigetekre korlátozódik.

VOLT FORRADALOM A MAGYAR IRODALOMBAN.

Forradalom volt. X és Y szövegei jelentésképzése olyan meghatározó változásokon esett át, ami mindmáig megkerülhetetlen eredményekkel jár a kortárs irodalomra nézvést. Megváltoztatta minden jelentős kortárs szerző és irodalomról gondolkodó ember gondolatait. Nem csupán radikális fordulat volt, környezetéhez képesti másságában feltűnő, de kontextusát is megváltoztató, mivel az értelmezőközösség szemének szerkezetét változtatta meg.

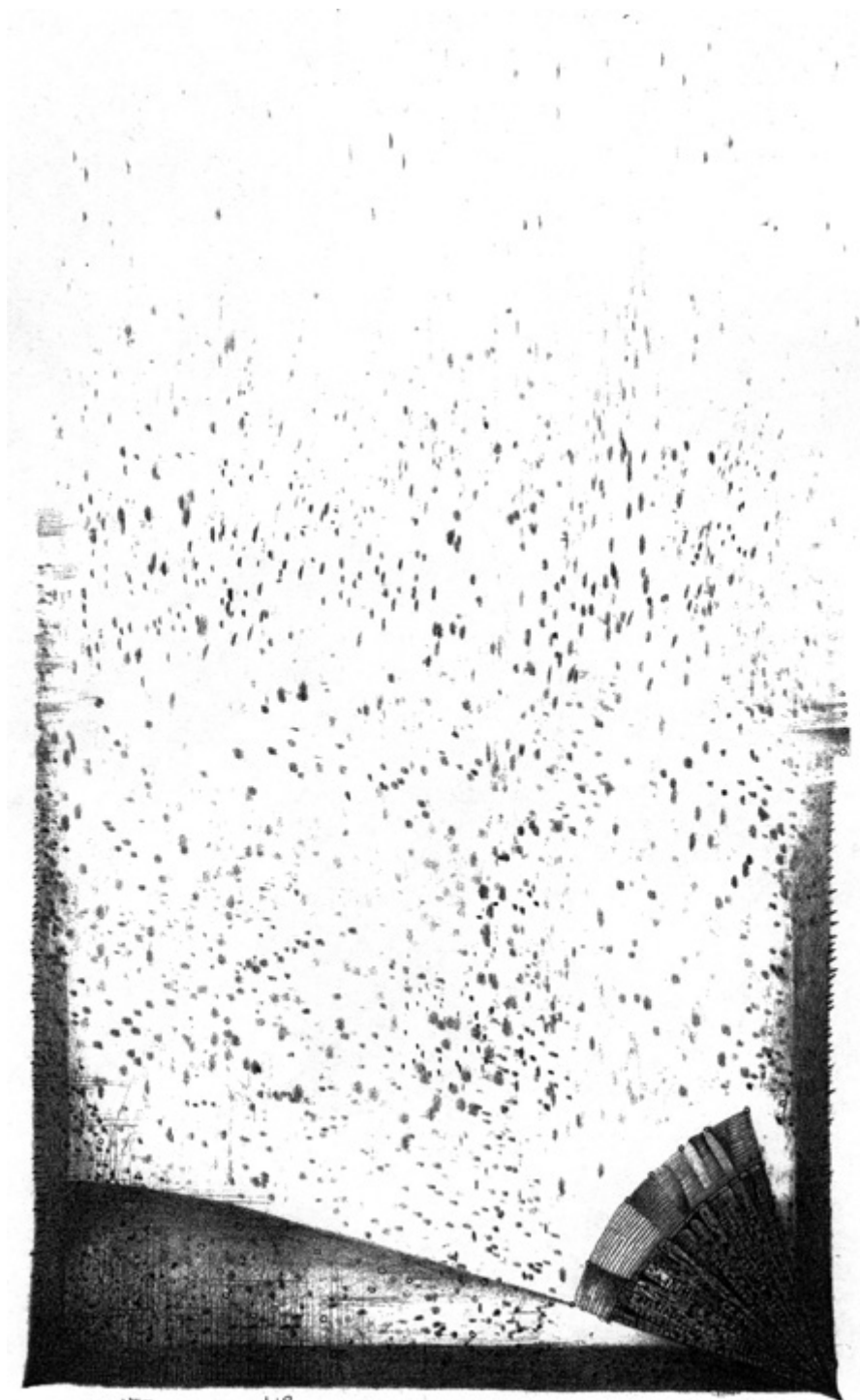
A forradalom én vagyok, valóságos inszeminátor, gyermekeket nemzek, de őket fel nem falom. Írásművészetem nem csak hogy meghatározó, de még annál is jelentősebb. Érthetetlen, miért nem rendült meg beléje a világ.

Volt forradalom, de nem a költészetben és a prózában, hanem a szélesebb értelemben vett irodalomban: az irodalomtudományban (© Kulcsár-Szabó Ernő).

VÁRHATÓ KÖVETKEZMÉNYEK

Gondolataikat, irodalomtörténeti, irodalomelméleti tanulmányukat, esszéjüket, netán poétikájukat beküldő nyerteseink közt nagyon csekély honoráriumot osztunk szét. Felhívásunkra a szerkesztőség tagjai, családtagjai, valamint a kiadó munkatársai, ezek családtagjai és mindennemű hozzátartozói ugyanúgy, ahogy mások, kizárólag indokolt esetben küldhetnek be szöveget.»

Permutáció

ALICANTE.

Nº 12

JIRAN MORRICA*

Deathfucking ◀

részletek

sosem tudhatod
előre
mikor dugsz a halállal

közben olykor
már megérezheted
hogya a halállal kefélsz

de általában
csak utólag tudod meg

hát nem kicseszés?

* * *

esszé az életről J.-nek

ha rosszul csinálod
az egész élet
egy nagy folyamatos
baszakodás

ha még rosszabbul
az egész élet
egy nagy
kibaszás

ha jól csinálod
az élet
egy nagy
kibaszás a halállal

ha még jobban
az élet
egy hatalmas folyamatos
baszás a halállal

* * *

úgy szeretném halál ha leszopnál
nedvesen nyálasan térdre esve
sötétté halkulva mint az este
úgy szeretném halál ha leszopnál

nyelnéd életem forró nedveit
hideg torkodban ugye felhevít
a képzet lucskos pofád felnyerít
nyelnéd életem forró nedveit

könyörögj nekem hogy verjelek el
de én nem bántlak ám halálhaver
nincs rulett amin a halálka nyer
könyörögj nekem hogy verjelek el

* * *

kedve szottyant a halálnak írni

ezért engem az író
kellett segítségül hívni

farkát seggemből kihúзва
hátamra fröcskölte
fekete ondóval
a következőket:
én a halál biz'a buzi
lettem

aztán
én meg a seggem
kinevettük őt
mi ketten

* * *

* Jim Morrison és Ardamica Zorán fiktív átmeneti énje: a harmadik lélek. Gondolatai egyik személy agyában sem létezhetnek teljesen önállóan, miközben némelyikük valamely előző fejlődési szakaszának lenyomata megtalálható J. M. szövegeiben.

képzeld el a következő gang banget:

villon hendrix balassi rimbaud zrinyi poe
[petőfi radnóti ady cobain baudelaire
[józsef morisson és hasonló alakok

körülállják sorra
mindenhogy megdugják megszo-
patják
majd össze-
-vissza spriccelik
a halált

ha a tematikus szelekciót kedveled
képzeld el a következő gang banget:

a hatalmasok, pl. hitler sztálin churchill
[mao lenin franco stb. (szabadon
[behelyettesíthetsz)
körülállják sorra
mindenhogy megdugják megszo-
patják
majd össze-
-vissza spriccelik
a halált

ha gondolod
más témában is kereshetsz
[és behelyettesíthetsz jellegzetes
[és hasonló figurákat

ha elég perverz vagy
helyettesíts be bárkit

ha jó a gyomrod és a fantáziád
helyettesíts be nőket is
ezt folytathatod az öregekkel betegekkel
[politikusokkal pedagógusokkal
[hadvezérekkel orvosokkal papokkal
[gyilkosokkal és öngyilkosokkal
[koldusokkal és milliárdosokkal stb.

és folytathatod a legrövidebb és
[leghosszabb ideig élő állatokkal stb.

ha valóban komolyan gondolod
másold ide a világ (sajnos csak fiktív)
[legnagyobb életrajzi lexikonának
[teljes névmutatóját
és képzeld el ahogy
körülállják sorra
mindenhogy megdugják megszo-
patják
majd össze-
-vissza spriccelik
a halált

ha ezt megoldja a képzeleted
agyonbaszattad a halált

ha még egy picit él
állj oda te is a sor végére

ha elég örült vagy
légy te az első

PINTÉR–BÁBA TIBOR

A parancsolaton túl ◀

És akkor a rocksztár
átéli a katarzist,
az istenkedés
gátlóizmai feloldanak,
és szertefolyik
az alázat,
Onan kéje
vákuummá válik,
kitölthetetlen lesz
az a hatalmas,
hanyatt dől az egzisztencia,
és tapsol a közönység,
maguk is onanizálnak,
és akkor a rocksztár
átéli a kanonizálást...

► Jézus toborzása

Jézus később nagy toborzó lett a földre érkező lelkek között, nagy buzgalommal győzte meg az angyalokat és felsőbb szinteken álló lényeket arról, hogy érdemes kipróbálni: milyen embernek lenni. Mert másutt például nem kell görcsölni az élelemért, hiszen nincs, és a helyváltoztatás sem okoz problémát. Nincs szerelem, mert ezen az ideán már mindenki felülemelkedett, nem szaporodnak túl, és van hol lehajtani a fejüket.

Jézus lazán és nagy lelkesedéssel mesélte, milyen rossz fázni, és hogy még ő, az emberfia sem tudta hova lehajtani a fejét – képzeljék csak, milyen hely lehet. Ezzel nagy tetszést aratott, és a lélek boldogságán nevelkedettek ki akarták próbálni. Ki akartak próbálni valami nagyon rosszat, mert hittek Jézusnak, hogy ettől mélyebbek, sokkal empatikusabbak és megértőbbek lesznek. Már nem tekintenek lenézően vagy lekezelően a többiek problémáira, ha más bolygókról esik szó. Mivel ők anyagtalanul nevelkedtek, laza fény-sugárban, egyenes kapcsolatban istennel a bolygóikon, nem tudták elképzelni azt, miképp érkezhettek más bolygókról rossz hírek háborúkról, stb. Nem igazán voltak empatikusak, mondhatjuk így, képtelenek voltak felfogni, milyen az a nem-szeretés, és miért felejtik el a történetüket a földiek, hogyan tudják olyan egyértelműen elveszíteni a kapcsolatot a legfelsőbb lénnel és a kialakulásukkal, miért ölik meg, miért kínozzák és gyűlölik egymást annyira azon a bolygón. Jézus mindig is azt híresztelte, hogy a föld kitűnő tanulóhely a kissé beképzelt és túlságosan sok jót megtapasztaltak számára, az emberek egyszerűen képtelenek a metakommunikációra, és jó sokat szenvednek. Végeredményben isten nem lehet tökéletes. Valami gondnak csak kell lennie a teremtéssel, különben nem alakulnának ki olyan helyek, mint a föld. Jézus mindig is tudta, hogy a gond a szabad akarattal van, és arra buzdította az égi és egyenes fényben és kapcsolatban lévő lényeket, próbálják csak ki magukat a földön, ott nem világos semmi, fogalmuk nincs, honnan jöttek és hova mennek, vajon mit választanának? Vajon biztos, hogy jót tennének? Mi lenne a probléma egy biológiai láncban, ha minden rendben menne? Unalmas lenne!

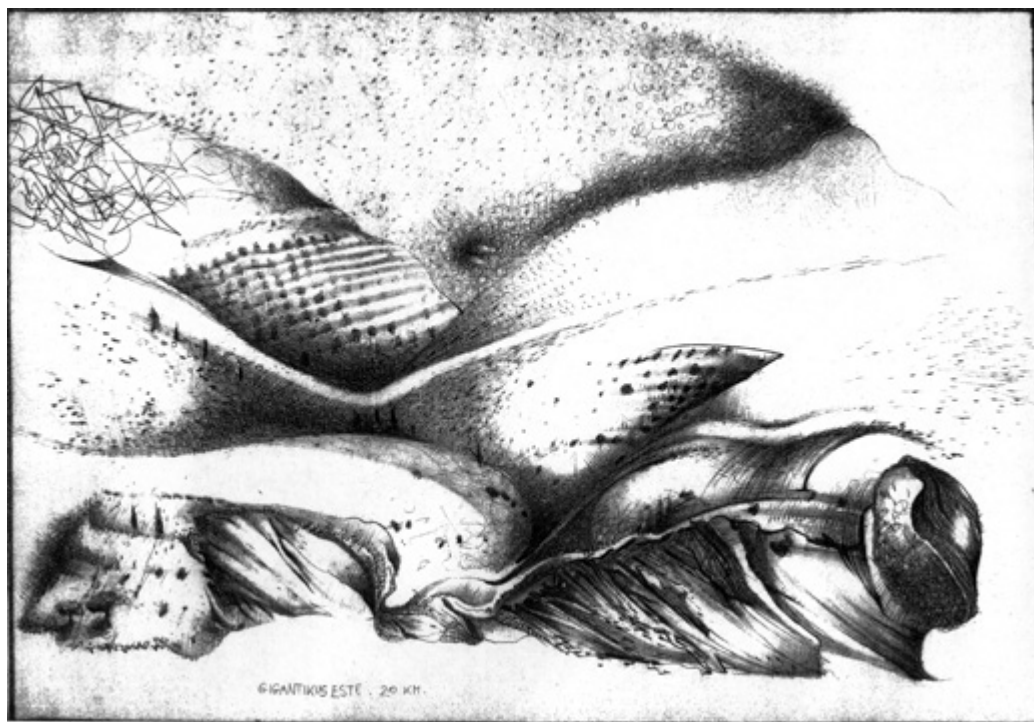
Persze, végeredményben nem lényeges kérdés, hogy isten tökéletes-e vagy sem. Mert lehet tökéletes is, de akkor, ha tökéletes, hogyan teremtette Lucifert, hogyhogy nem tudta előre, hogy fel fog lázadni, amivel az angyalokat két részre osztja, és egy csomót kinyír, megöl, megkínoz – amint azt az Angyalok háborúja című filmben láthatjuk. Hát azért, mert nem tökéletes. Isten nem tökéletes, de az is lehet, hogy nincs is. Isten, ha létezik, mondta valaki, akkor állandóan változónak kell lennie. Beszélt vele valaki valaha? Mert Jézus csak önmagával beszélgetett. Neki istenről mindig az angyalok szereztek hírt. Ő soha nem beszélt vele színről színre, nem ismerte meg teljesen, minthogy önmagát sem ismerte teljesen, és úgy gondolta végül, hogy Isten minden, és Isten benne van. Igen, Isten az ő tudattalanja. Maga a hatalmas tudattalanja. Minél jobban megismeri önmagát, annál jobban megismeri Istent. És ő végérvényesen egyedül van. Isten nem fog helyette megoldani semmit. Egyedül van, és még sincs egyedül. Ezt volt a legnehezebb felfognia Jézusnak. Döntéseiért senki se felelős, és nem is lesz soha senki. Hogy tudattalanjában ott vannak az áttetsző, fehér lények, akikkel kapcsolatban van, minden és mindenki, a színek, a formák végtelenje, az élet és életszeretet utáni vágy, hogy ő nem középük tartozik,

de egy másik bolygóról jött, valahonnan nagyon távolról, idegen lények világából. És mégis velük kell lennie itt a földön, meg kell tanítani őket valamire, a szeretetre és a szerelemre, de főleg arra, hogy legyenek bátrak, és ismerjék meg önmagukat jobban. Jézus ezért nagyon kedvelte a pszichoanalízist, mert úgy gondolta, végre az emberek hajlandóak tenni valamit azért, hogy felismerjék és kutassák tudattalanjukat...

Jézus mindig látta maga előtt a hófehér lényeket és angyalokat, a fehér energiákat, s másik legjobb barátja Aliz lett. Aliz, aki igazán létezett, nem kellett inkognitóban élnie. Jó barátok lettek. Jézus, Dávid és Aliz. Mivel most Jézus inkognitóban jött, nem akart megváltani. Csak úgy ismerkedni és szórakozni akart, kárpótlásul a sok szenvedésért. Egész sok jó fej alakot megismert. Szeretett diszkóban táncolni, bámulni a tengert, angyalokkal beszélgetni, és információkat gyűjteni a nagy megvilágosodáshoz, a végső leszámoláshoz Luciferrel, és ezt nem lehetett csak úgy fentről, vagy akár úgy, hogy beleképzelte magát a helyzetekbe. Mert bár ott volt mindenhol, és ismerte az emberek érzéseit, de megint testbe kellett jönni, hús és vér testbe, olyanba, amiben meghatározó a DNS, testbe, amit megint megölhetnek. De most az öletés szempontjából sokkal elővigyázatosabb volt Jézus. Minek megöletni magát? Az már megtörtént egyszer.

Most inkább olyanokon kellett segíteni, akik titokzatosan felismerték őt. Ilyen volt Aliz. Aki nem volt szerelmes belé, de jó barátja volt, mint Cincinnatus. Már az előző regényben, amikor Aliz Rómában élt, és a rabszolgalány mindkettejüket látta a visszatükröződésekben – ott történt a nagy találkozás. Aliz felismerhetetlen az időből, mindig a megnevezhetetlenből jött, és Jézus is. Jó barátok lettek.

És Jézus igazán, kifejezetten jó barátoknak mutatkozott. Aliz már szinte csak Cincinnatushoz tudta hasonlítani, ám, míg Cincinnatus C.-nek voltak egészen egyértelmű hibái, Jézus szinte tökéletesnek tűnt. Jézus ugyanis mindig békén hagyta, amikor egyedül akart lenni, és mindig segített, amikor segítségre volt szüksége. Mit várunk egy baráttól, ha nem ezt? Kinek van olyan barátja, aki képes mindezt teljesíteni?

Végül Jézus tanácsára lementek a lelkek, hogy kipróbálják az anyagi lét szörnyűségeit, de nem gondolták volna, hogy idelelni ennyire rossz. Nem is sejtették, hogy nem fognak emlékezni arra, hogy ők kik voltak és kik lesznek. De arról sem volt szó, hogy azoknak, akik körülveszik őket, 90 százaléka buta és gonosz. Ez így együtt nagyon-nagyon durva. Ha egy lény jóindulatú, de buta, az még elnézhető. Egy okos gonosszal is lehet mit kezdeni. De aki nem akar tudni semmit, és butaságában gonosz is, az egészen katasztrofális. Jézus nem mondta, hogy a földön csak a művészettel és pszichológiával érdemes foglalkozni, pedig ez a két tudományterület az, amiért érdemes élni, ami kutat az emberi lét eredete után és felfedezi az áttöréseket, a lyukakat, a dimenziókat, a sötétséget, a sötétségben a fényt, az átjárókat. Ezekről Jézus nem beszélt. De arról sem, hogy az emberek szülei megváltoztatják a gyermekek struktúráját, s a kiszolgáltatottság miatt végtelen szenvedéssel és rettegéssel teli éveket okoznak. Éveket, melyeket nem lehet kitörölni, éveket, amelyek mély nyomot hagynak az agyban, a lélekben, az emberinek nevezett szervezetben, éveket, melyek a legméresebb álmokkal telvék, és melyeken csak a modern pszichoanalízis tud segíteni, egy jó mély kis terápia, az elején rettenetesebbek az emlékek miatt, és a nem megfelelő pszichológus megtalálása miatt. Jézus úgy érezte, a pszichológus és a művészet mindig közelebb viszi őket valami fehér fényhez és a szeretethez. Például a pszichoterápiában létező elmondás és meghallgatás ténye már maga valami olyasmi volt, amiről úgy érezte, hogy fejlődött az emberiség, hogy képes a fejlődésre. Jézus persze egyetemes volt, és mindenhol ott volt, ahol a jót tapasztalta, és amikor úgy döntött, megint testet akar öltetni a földön, akkor is megmaradt egyetemes, mindenhol jelen lévő Jézusnak, de még külön is létezett, inkognitóban, és ez nagyon izgalmas volt számára.

Az istennel összhangban és fényben nevelkedett lelkeknek azonban meglehetősen nehéz és szomorú hely volt a föld. Főleg, aki olyan családba került, ahol össze-vissza verték, vagy bunkók voltak vele. Kissé sok időnek kellett eltelnie, mire felismerték, mire felfogták a küldetésük, és képesek voltak megbocsátani Jézusnak abban, hogy leküldte őket. Nem, ezekről a mennyben nem beszélt Jézus, és ezért mindenki haragudott rá a földön. Fent úgy állította be a dolgot, hogy igen, ez szar hely, van némi szenvedés, de aztán végül jó lesz. Csak az a végül, meg a kis szenvedés nézett ki máshogyan, amikor benne volt az ember. Persze, aztán megbocsátottak a lények Jézusnak, és szerették az urat, mert hát tehettek-e volna mást?! Jézusnak varázslatos egyénisége és nagyon jó humorérzéke volt, arról nem is szólva, mennyire ragyogott, amikor találkozott vele az ember, és tekintetének kékségébe természetesen belezügtak a nők, a férfiak pedig elgondolkodtak a homoszexualitáson. A másik: az a jóság és empátia, ami Jézusból sugárzott, eltörölt minden szenvedést, és persze a meghamisított bibliába is le van írva egy véletlenül nem meghamisított mondat és az így szól: *és akkor nincsen már több szenvedés*. Jó, hát persze, a mennyben nincs szenvedés, de a földön is meg lehet tapasztalni néha, milyen is az, amikor boldog az ember, és nincsen szenvedés. Lehetséges ez például szeretkezés közben, a gyönyör átélésének extázisa közben. Ám erre sincs igazán szükség, tulajdonképpen van, amikor elég Jézus is hozzá, Jézus lényének közelsége.

Ezért imádott Aliz Jézussal lenni. Úgy érezte, sugárzik, és ez jó volt neki.

Jézus elfelejtett beszélni a mennynek nevezett helyen a lényeknek arról, hogy a test mekkora nagy börtön, hogy rövid (Aliz azt a pár évezredet, amit leélt itt, nem nevezte rövidnek, ebben voltak vitái Jézussal) a földi tartózkodás, nem lehet kitörni belőle, hogy az olyan dolgok, mint az éhség és a valahol alvás a legnyomósabb okoknak bizonyulnak néha a gonoszságra és megalkuvásra, amiért az ember ölni is képes, másik életét kioltani – önző indokok miatt. Arról sem beszélt, hogy mennyi a szenvedés a földön, azaz erről bizonyos dimenzióban beszélt, de arról, hogy emberek millióit végezték ki naponta, arról, amire kényszerítették őket, arról, amilyen kínzásoknak alávetették, arról nem beszélt, és hogy ez ennyire szörnyű és elviselhetetlen lenne, a hatalom nevében. Nem, erről nem

beszélt. És ők tudták is, miért: mert akkor soha, senki nem jött volna le. Mert akkor csak a végtelen szomorúság lenne, a szomorúság. Ezért, és semmi másért.

És arról sem mesélt, hogy csak gyártják és gyártják az újabb lélek nélküli lelkeket ezek a lélektelen testek, akik semmire sem jók, akik csak növelik a szaporulatot, de ugyanúgy nem tudnak semmit sem magukról, sem a múltjukról. Nem, erről nem beszélt.

A nagy utazásra vállalkozó lények haragudtak ezért Jézusra, de aztán átéltek valamit a szomorúságból és az emberiség szenvedéseiből, és arra adták végül az életüket, hogy segítsenek a lelkeken, Jézus nevében. Ez meglehetősen homályos küldetés volt. Nagy volt a vita abban, hogy ki hogyan tud segíteni, nem elége magunkon segíteni, minek kell még máson is, meg hogy lehet-e egyáltalán. Vajon a festő, aki képeket fest és bevonul a műtermébe, majd kiállítja és megmutatja az embereknek, nem segít-e többet, mint aki prédikál és olyanokon akar változtatni, amin úgysem tud. Jézusnak erről az volt a véleménye, hogy mindenki tegye meg a magáét, és ez a kijelentés is meglehetősen homályos és sokértelmű volt. Hogy hirdessék, hirdessék (kinek?) az evangéliumot, a szeretetet, a megértést és a jobb kommunikációt a lelkek között. A lények végül rájöttek, hogy ez a sorsuk, ezért akarta Jézus, hogy lejöjjenek, hogy segítsenek neki a végső, nagy leszámolásban. Hogy megmérettessenek a lelkek, és hogy mindenki eldönthesse, hogy hova akar tartozni. Hogy hova akar tartozni valójában. Bár a végső, nagy leszámolást, az apokalipszist, már évezredek óta várja az emberiség, még mindig nem jött el. Holott már a Krisztus utáni negyedik században is meg voltak győződve róla, hogy *most* fog eljönni. Ez az apokalipsziszvárás meglehetősen érdekes, és K. G. Jung szerint az emberiség nagy vágya érhető tetten benne a *szenvedés megszüntetése érdekében*. Aliznak azonban az volt a véleménye, hogy könnyű valami megfoghatatlan és végtelen dolgot várni, és nem értett egyet abban Jézussal, hogy ez nemsokára eljön. Aliz, annak ellenére, hogy egy időben az összes lehetséges tükrön áthatolt, meglehetősen materialista nézeteket vallott. Minek várni valamit, ami nincsen? Minek, kérdezte Aliz Jézustól, minek? Minek, mikor már a földön is meg lehet tapasztalni, akár abban az egyesülésben, amiben Aliznak Jézussal része volt. Igen, Aliz sok lényt látott, és időről időre mindegyikkel egyesült, de a végső, nagy leszámolás időpontjában nem egyezett a véleménye Jézussal.

Közeleg, közeleg... Aliz emlékezett arra, amikor a római korban élt. Akkoriban is ezt mondták neki, hogy közeleg, közeleg... és akkor már el is hitte. És hogy az egyik jó barátja a történelem folyamán, Jacob Böhme is ezt mondta neki, közeleg, közeleg, állandóan ezt várta, és mesélte, hogy a következő napon, héten, órában, évben, igen, itt lesz, igen, itt lesz a dolog...

Dávid jó barátja volt Jézusnak, és egyben Aliz szerelme is volt. Aliz nem tudta eldönteni valójában, hogy kibe szerelmes: Jézusba vagy Dávidba, de néha úgy tűnt, hogy mindkettőbe.

Jézus és Aliz megegyeztek abban, hogy alapvetően jó dolog élni. Azaz van jó is a dologban. Például a tengerben rohanni, meg jó, ha az ember hozzá hasonló alakokkal találkozik, és jó a szeretés, barátság, szépek voltak a földi tájak, jó volt fagyaltot enni a napsütésben, gyönyörű volt a tenger. Aliz a legszebb dolognak mégis a szerelmet és az alkotást tartotta. Bár ő nem tudott írni, szeretett diktálni. Ahogyan diktált, diktált, és látta, hogy a szöveg a tükrökben írássá olvad, ezt szerette nézni, nagyon. És ilyenkor azt gondolta, hogy ő is alkotott, hogy talán ő is hozzátett valamit ahhoz az alkotási folyamathoz, melyben az emberiség alkot...

► A láthatatlan ébredése

Cindey Campbell, a híres modell beperelte a Moss sampon és hajápoló és még valami reklám-cégét, gondolatrablás vádjával.

A szépség akkor döbrent rá a borzasztó merényletre, mikor a *Még, még nők!* c. hölgy-magazin hasábjain visszaolvasta (gyakorlóórán) egyik nyilatkozatát egy teljesen más sampon hatásáról.

Ráeszmélt, a szert még sosem használta, és amit ott, az újságnak elmondott, automatikusan áramlott ki a fejéből, és ..., minő döbbenet: szó szerint megegyezett a Moss-reklámban elhangzottakkal.

Így hangzott:

A hajam sajnos komoly igénybevételnek van kitéve, mivel sokat utazom, az időjárási körülmények változását pedig a hajszálak egészsége sínyli meg. Ezért voltam boldog, hogy rátaláltam az „A sampon”-ra, hisz így már biztonságban érezhetem magam, bárhol forgassunk is.

Cindey szerint ezek nem az ő szavai, és tűrhetetlen, hogy nem tudja elmondani saját véleményét egy samponról, ezért a Moss sampontól 9 billiárd dollárt követel, amin reméli, sikerül új agyat vennie.

Me, mankind and the amazing tropical dreamcoat

(utalások, szemelvények és szentenciák: részleteiben)

IX.

A falon átszűr a kopogás.
Iktelenül megszűn.

S újramezd megint

A vakarózás a relatívát
konstansba mozgatja,

és a tengelyes tükrözés
doktrínáját temetem.

Mert torz (on borz)
és úgyis ugyanaz van

a másik oldalon.

Banánhéjon csúsz el
rozoga csolnakom.

S a kis Nemecsek a vízből
békákat ugrat a partra;

én Csónakosra nézek és
megfogom a Bokámat.

XII.

ME, Mankind, and the amazing
tropical dreamcoat.

A méhlázás az eső egy fázisa;
a frázisokat elhagyva
néhány gondosan eldugott
hagymát rágszálunk – sub rosa –
leginkább.

Gyűjtöm a felhőket, villanok,
s dörgök, ha kell.
Én esem le és én szárítom fel.

Ciklikusustorgás kél,
dörömbölnék a zsákban a szelek,
a vitorla laffog,
Aeneas hezitál
néhány igen fontos perc,
míg győz a kíváncsiság;

a kivagyiság fokmérését tudta
a tűrőlelkű Odüsszeusz
Ab urbe condita...
Titus Livius.

XXV.

Hunyorog a kései éjszaka.
El(v)sírató bölcső táncol
ringva az égve feledett
lámpák fekete fényénél.

Bezzeg a generátor!

A tó partja lapos és a
hullámok életunt keringője
a báltermi ruhák fehér
unalmát palástolja, a jó-
és rossz hír összeverekedik
a díjosztó gálán mindenki
végtelen (véges) és gálánt;
Marci és Soma az úton
lefelé mennek (Katzky és Giráffusz)
rotyog bennük a gugyi
velük lép a Szusz,
szakadék köpönyeget forgató
örök zsidó – peregrinus;
a cipőjük botra akasztva...
tág a világegyetem, s tovább
tágul.

S a szekrényben a zöld színű,
haragvó eszmék – színleg –
alszanak.

XXVI.

Kitörölhetjük, frissíthető
a gurgula.
Gurul az acélvázon
a papírterhes henger,
2 henger, 4 henger:
szék – latolgatás,
végeredmény.
Néha magam is elhiszem,
hogy a terítők közül
elvonulók magukra találtnak
a fehérre meszelt falat
bámulva a trónon ülve;
elhiszem és érzem:
az egész egy nagy rakás szar.

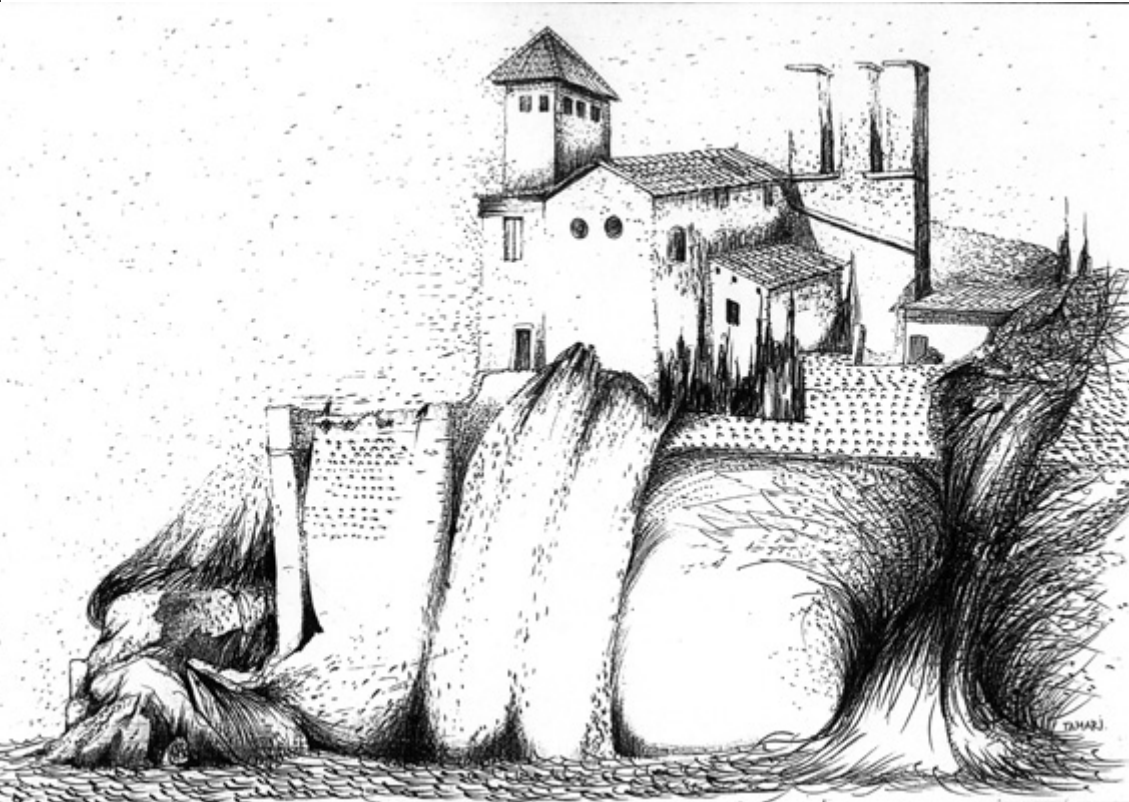
Imádunk mégis NAGY FEHÉR
[PORCELÁNISTEN!]

XXVII.

Borzalmaskara arcokondul
a lírikus a harangra néz:
nincs és nehéz a feloldozás.
Kontr(e)aktív hullámok
kelnek fel a sziklák tövén.
Hasakat simít a nap,
a lyukakat betömik, dunsztolják;
égi-földi duzzasztógát.

Vigasság ébred a hamis világ
első (hányadik?)
napján. A vágyperonok
mellett sültekről álmodik,
s tojásos nokedlit kanalaz
hokedliről, kihűlt szemmel
a botcsinálta többre-vágy.
Vág az álom. Éles a kés.

Hideg, jószagú tanács. Láz.

XLIX.

Halva kapar
röhög a haza
itt és soha
nem no moha
nem no moha.

Még kér a nép, még mindig csak kér.

Legyen cirkusz (sok)
legyen kenyér is (elég)

[Adjatok kábítószert a számítógépnek!]

s e holnapi, bitang ember,
ki hogyha kell, hal,
mert meg kell;

kinek drágább
rongyrazó küls(er)eye
mint a belsődöklő,

s feszületek fogynak
szép számmal,
ez tény és tahó:

„És artista nélkül mennyi!”

Mint vele, my friend, George.
Az élet árka éppoly szűk
és száraz, mint a frigid-air
jégszáraz verme. Demi sec.

Hiszek, de minek.

George, öreg Gyuri, hozzád
fordul e ronda szózat veleje;
„szavakat írtam...többnyire...”
érdemes [műv(i)ész]

„DZSÓDZS!”

„MI VAN?!”

„K- K - K - kussolok.”

Hogy elérjek a napsütötte
sávig...Lenny...

LXIX.

Némán permetezett a
mező felett a harmat;
spontáng
csakhogy mozgás
is legyen

a
b t
e r
z á

magába a földet s felvonszolt

e n e
g y
y i l

korongot az égből vászonra...
s megindult akkor, az idők kezdetén
a mosolygós curling
s a Nap a földön fényrózsáit szórta

sz sz t
r t. e
e é

Aztán árnyékba borult a kert.
Miért? Mert.

LXXVII.

És leégett a város...és újjáépültek
a falak (Remus már halott volt)
a lovak szenátorrá lettek
a gabona szomjas kezekbe
folydogált (panem et circenses)
és véres volt a költő és díjasincs
a birkózás és örök a győztes, amíg
meg nem halt...
a Tiberis csodákat látott.

Kiderült még egy s más...

...hogy a pénznek nincs,
csak szaga és a keresztről
messzebb látni a tömeg felett
„Péter! Innen látni a házatok!”
Csudákat hallott a Tiberis.

Tátották szájuk a halak
– fulladnak azóta is, ha
levegőre kerülnek –
előbb csak megnyúltam
azután szakadtam ketté,
sokká, mind e renyhe
sokasággá
after time – after time

míg testemen nőtt
az újabb furunkulus;
Romulus kései,
haloványadt
mása: Augustus Minimus.

LXXVIII.

Batyuját csendben faragta
napokon, hónapokon át;
bölcs mesterünk, a múlt
zsebébe nyúlt
és kifizette a szobát.

Az első (legelső) garasig.

Hintette szerényen
termékeny szavait,
aztán ellökte az idő
vagy a haladás;
– semmink, mindenünk.
És búcsút most így veszünk...

Bámulva állunk,
s búcsút így veszünk.

A tudásnál nagyobb tét a nem tudott;
és búcsút most így susog.

Engem is útra hív; verseket
pumpáló rozoga szív lüktet;
s a fából faragott királylány
lidércjátéka csonton
és velőn átjár;

mint a szuvas fog. Fáj és benne rág.

LXXIX.

És a pisakását keverő kézről
látjátok, mi lett.
Alakkká horpadt évek átkául
a csápoló sziluett.
A papírt repülővé dörgölő
mancsok betűket vetnek
papírföldbe; a homokvárat
díszítő boncsok más szelekkel

paroláz.

Más vizeken járok.

Another days, another time.
The same streets, the same lights.

Égnek bennem mit se sejtve
egymást féltve, verekedve
néha-néha kerekedve...

hogyan van kedve? Nincsen kedve.
Felkel mégis minden reggel
egerésző macskateste.

K. TÓTH LÁSZLÓ

Csillagváros ◀

Csillagvárosban összeérnek
a reggelekkel most az esték:
sok virgonc targoncák temérdek
gyors űrhajóknak karcsú testét
feszítik elszántan a térnek,

hogya aztán tündöklő rakéták
hasítsák hosszan fel az égi,
csillaggal mintázott tapétát,
büszkén hirdetve, hogy a régi
sötét korokból ím ma lép át

az ember egy szebb s boldog újba,
melyben a szellem lép hatályba;
és míg a tajga alkonyulva
süllyed az éji lomha tájba,
jövők fénylik le Bajkonurra.

► Az előhang előhangja*

Jean-Claude von Vogüssen

avagy a kényszerű cselekedetelenség bárkaszigete

A szélhajó ingott-ringott, valahol a Jóreménység fok környékén, Vogüssen bárónak, azaz márki, mert az is, ugyanis félig francia illetőségű, ki eme vízi járóművel s járóműben rengedezett, már csak a remény volt birtokában. Itt az analógia, fiam, a való világ és a benső szorítása között. Nézd el nekem, fiam, hogy gondolatim kicsit csapongóak, de mint látod, vénhedett vagyok már és körülményes. Hallgasd hát tovább, von Vogüssen szerette az analógiákat, a szimbólumokat, ugyanis nagymértékben beleártotta magát az archaikus tudományokba.

1666-ot írunk. Valakik elrabolták, fejére csuklyát húztak, s már csak arra eszmélt, mert ájulatra ejtetett, hogy egy impozáns vitorlás kajütjében ül. Fiam, mert teljesen elzárult elméjű még nem vagyok, csak miután a csuklyát levették a fejéről, akkor érzékelte, hogy heon leledzik. Tehát mívesen kidolgozott barokk széken peshed, hatalmas asztal előtt, az asztalon író toll és papiros. De a fehér lap, sőt, lapok nem üresek, különösmód az ő írásával vannak teleröva, pedig biz azokat nem ő skribálta. A hajó szolgálattevői közül még senkivel nem találkozott. Időnként elméjét titokzatos kód borítja el, s ébredvén jobbnál jobb falatok tornyosulnak előtte, ezüsttálcán arany tányérok, evőeszközök kíséretében. Tehát csak néked, kedves olvasóm, mondom én, aki ezt írom, kit amaz öreg fiam megszólítással illetett egykor, ezt mesélvén az érthetést könnyítendő, soha nem észleli, ki teszi elé eme gasztronómiai remekléseket. Őt érzéke közül egy lett ingerrel bolygatva, finom léptek és durva kopogás egyenletes váltakozásának hangképzetében.

Időnkint különös látományok, víziók gyötrik, álmodja, vagy ez tán a való, maga se tudja, tehát furcsa, bizarr és lenyűgöző, csodás alakok, tárgyak teremnek, bukkannak elő kajütjében, róla tudomást sem vévén, valamilyen idegen, távoli korokból, messzi-messzi terekből.

Látásaiban elbűvölő, harminchét éves gyöngyalak, egyiptomi királyné mutatkozik, de huszonegynek sem látszik e napsugárhölgy, Ahetatonban, a Gömb horizontján, a Gömb városában, készítették a csillagközi útra, a "nagy királyi hitvesi sírban, mely örök nyughelyet férje és társa, IV. Amenhotep építtette néki a napkeletre emelkedő hegyen, ő Nofertiti, mi annyit tesz: "megérkezett a szépség". S a neve igazat mond, fiam, Vogüssen látja, amint érzéki ajkai közén, mint egy csók távozik belőle a lélek, de hamvas, harmatos teste sem lát rothadást, balzsamozása botoság – akár a jámbor szenteké vagy a sápatag vámpíroké – nyugszik majd sérthetetlenésgben évmilliókig, az utolsó óra feltámadásáig, talán ezért ez ifjonti elaluvás, nem mondanám halálnak, fiam, hogy örök zsenge maradék e tündöklő korpusz delikátesz. Ám korább említett, kibocsátott pszichéje égi születésre vár, s földöntúli életre kél a mindenkori, örök főisten és a tündérvilág gyönyörű titaniszai szent frigyéből, ez a főisteni teremtőerővel telítődött ká a földi tökélytest tükörképe, szubsztilis persze, de nem árny, fogható, erős, dicső, átrezdült éteranyag, de anyag (jó kis matéria és bőr, fiam), és ez a bozgó-nő-szufla, láthatjuk Vogüssen báró szemével, kettéválik, ikerpár lőn, ám öltözkük, nem egyiptomi, más, utókort idéző, fekete, ujjatlan, combközépig se érő, alig csipejük alá csusszanó, szűk estélyi, hajuk hosszú, szőke,

* Részlet a szerző *Pustula Moderna* című regényéből.

szemük kék (amúgy ókori szimpla korában haja rövidebb volt, vállig érő, ébenfekete s szeme égő, mélybarna). Emez kettéosztatott magas, karcsú, vaskos izmú lélekamazonok harcolnak a nemlét szörnyeivel.

Majd látott mintegy hat láb magas, ösztövé, kopaszra nyírt fejű alakot, akinek orcája tele vala himlő okozta lyukakkal, forradásokkal. Fülkagylója nincs, hallószervei helyén agya kihelyezett tagozata, hol idegdúcok, lankák, velők, tekervények ékes-éktelenkednek, felsőteste közepén hatalmas ür tátong. Körülötte két figura fontoskodik, az egyik nála alacsonyabb, brillanténna lenyalt, világosbarna hajú, szürke szemű, körszakállt visel és pantallót, hivatalnoki egyenruhát. Szegény igen kehes, fontoskodása közepett élet-halál harcot vív egy gigantikus pezs göspohárral, amely őt el akarná nyelni. A másik tán fantazmai rémalak, óriás, fekete sisakkal fején, orcáját fekete maszk takarja, vállára vetve hosszú, fekete palástszerű köpenye. Nagyon nehezen sípólva, szinte trombitálva lélegzik, egyik kezében tüzet szóró, menny- és kénkövet lövellő, pusztító szerkezet, a másikban szablya, melynek pengéje delejvillám.

Talán ők a nemlét szörnyei.

Ki tudja, miféle erő kényszerítette a bárót (mert önként nem tette vón, fiam), de belétekintett az általa tudtán kívül papírra vetett, titokzatos irományba, s rá kellett jönnie, hogy az egy messzi jövőben játszódó, apokaliptikus pikaeszk regény vezéralakjainak, figuráinak küllemi leírása, jellemi vázlata. Ám zavartan vette tudomásul, hogy groteszk látásai eme román főhőseinek megtestesülései az egyik valóban, tehát valóságosulások, rideg, merev objektiválhatóságok a fikcióból, a virtualitásból.

Amúgy Jean-Claude von Vogüssen báró sztoikus nyugalommal viselte sorsát, semmit sem tudása, magánya sem izgatta, ő a kíváncsiságról, minden szenvedélyről, mint valamiféle irányulásról, az építő kiüresedés érdekében jó ideje már lemondott. Nemhiába, hogy Pytagorász beengedte a belső udvarba, Arisztotelész sem hajította ki a fizikán túlról, fiam, ezért is Upanisád márki az ő gúnyneve. Merthát törekedett ő visszatérni az origóba, az abszolút zérusba, már-már eszmélni önös-önmagára és önátélése nem vót önös érdek, fiam, hogy láthassa tenmagát, amint van, felsekervén az általános szabadesésből. Agykamráiból, elmebugyraiból, lélekrekretekreszeiből setét, és világos érzemény, riadalom, szeretem-nemszeretenség kizárván. Mégis, eme bizarr fogságban egy dolog riasztotta; a korább látott rémalakok, a groteszk figurák, na meg, fiam, hogy öntudatlan ő ily szörnyeményeket agyal ki, s ráadásul papirosra veti, és azok felettébb meg is elevenedének, hát, fiam, megijedt tenmagától, bizony. Ám a társuralkodó fáraónőből, Nofretitiből lött szökévé kettőződött léleknők rendkívüli szépsége, tökéletes alakjok (mondanom sem kell, fiam, hogy Nofretitié is), pedig gerjedelemre indították.

Nem tudja, mióta van a hajón, a valóságnak hitt jelenségvilágban, csak egy érzület hatol agyvelejéig, mindig azonos időpontban, a hajópadlón koppan ritmikusan, mintha hónaljgamó vagy faláb koppanna. És persze a kísértő fantomok, melyeket ő hoz át a létezésbe, eddig nem ismert bűvös, írói-teremtői hatalma által. A kopogásról gyors észjárású lévén rögvest volt ideája, ekként következtetett: "kalózhajón vagyok, ahol a legénységben, vagy akár a tisztikarban, nem túlzottan ritka divat a faláb vagy a kampókéz".

Ki tudja, a kényszerű időtlenség, cselekedetlenség eme bárkaszigetén, saját meggyőződésének is azilumában, mikor történt, hogy a szokásos kopogás folytatódván, kulcsikordulássá olvadt.

BÖLCS ALFONZ

▶ Egyik nap odatettem a kezem

Fui eu poer a mão

Egyik nap odatettem a kezem
egy markotányosnőnek puncijára,
azonban ő rám szólt, hogy azt nem állja:
– Vigye a mancsát ön, szégyentelen;
ez nem Jézus szerinti passió,
ez nekem passzió, és másra jó,
s a megtorlás vétkem szerint leszen.

Amint elkezdte, úrfi, ezt velem,
tudtam, ez nem az Úr litániája,
s szívembe vág, ahogy ön intonálja,
de úgy, hogy azt hittem, végleg lever,
s azonnal meghalok. Mindenható!
légy áldott, s szabd ki, azt, mi szabható,
tégymártírrá, s érted elszenvedem.

Menekülni akartam, higgye el,
és meg is volt a jó okom, de látja,
képtelen voltam akkor bármi másra,
belém nyomult a Bánat teljesen,
s ezt mondtam: Jézusom, nincs arra szó;
miattad és neked e pass(z)ió
te megváltottál, s én érted teszem.

Nem hagyott még el így a kegyelem,
mióta élek, s Isten megbocsássa,
reszkető ajakkal kezdtem imába,
és ismét így szóltam: ó Istenem,
ürmöt ittál, s tiszta vagy, mint a hó;
s nekem valami alig iható
jutott, de a kedvedért lenyelem.

Ezért hát, Jézus Krisztus Uram, ó,
az Ítéletkor irgalmat adó,
emlékezz majd: érted viseltem el!

Fordította Horváth Viktor

JOÃO GARCIA DE GUILHADE
Egy ló fél évig nem legelt ◀

Un cavalo non comeu

Egy ló fél évig nem legelt,
aszottan tengett, föl se kelt;
Uram, nőjön fű, esdekelt,
lónak való;
a fű kinőtt, és kedve telt:
fömlált a ló.

A gazdájától nem kapott
se patkolást, se abrakot,
de beálltak a szép napok,
lónak való
füvet talált és jóllakott:
fömlált a ló.

Gazdája alig verte ki,
sajnálta egy patkolást neki,
de völgyre bukkant, fű lepi,
lónak való,
és most keményen legeli:
fömlált a ló.

Fordította Havasi Attila

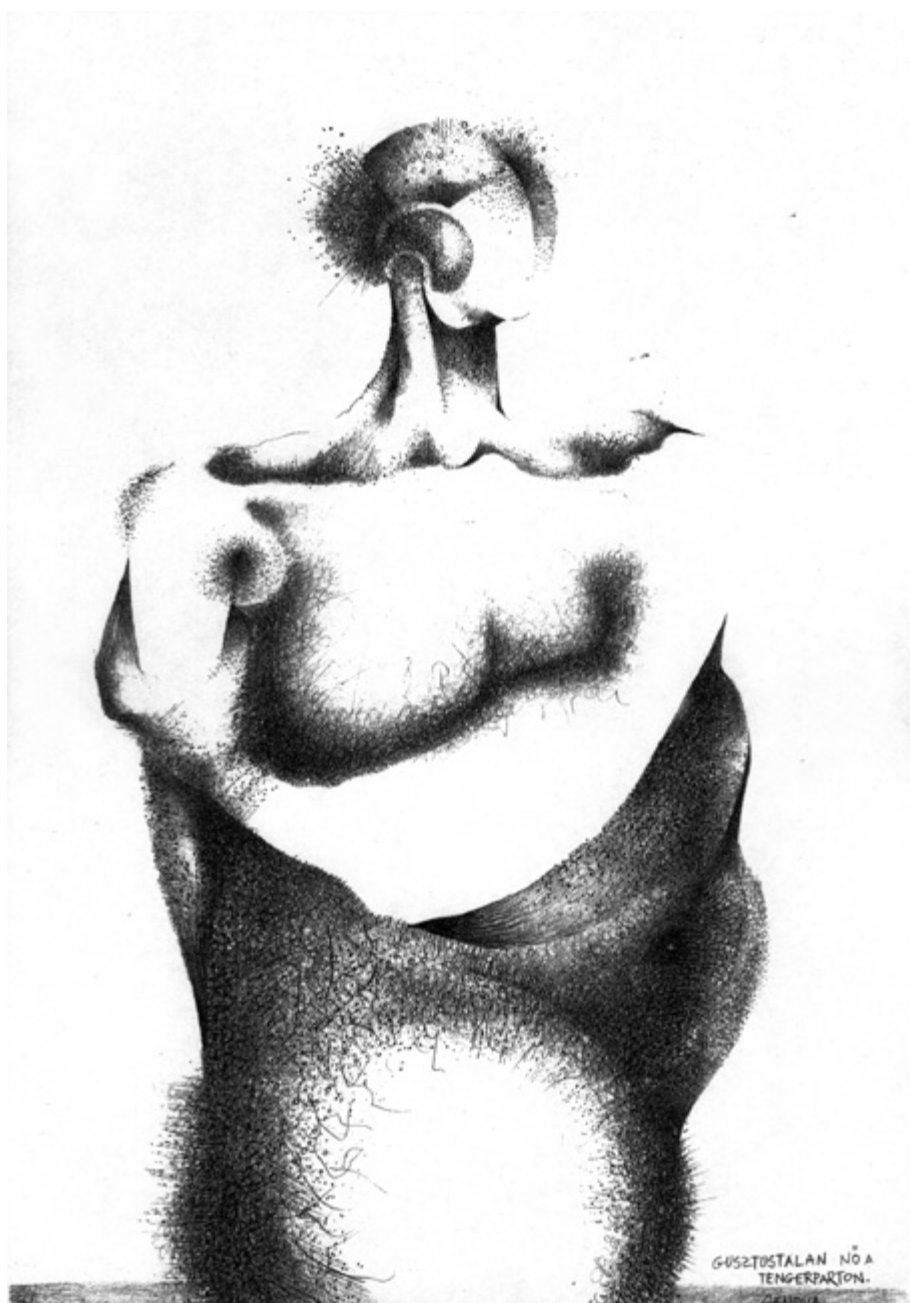
AFONSO EANES DE COTON

▶ **Marinha különös ez**

Marinha, o teu folgar

Marinha különös ez,
ahogy a kéjt megéled,
s ezt még azzal tetézed,
hogy szét sose repedsz,
hiszen a szád, ha nyitva,
én benn vagyok Marinha,
s bizton várhat orromra,
Marinha, orrod odva,
füled és szemed öble
kezemmel van betömve,
ha elnyom az est álma,
farkam tömöm pinádba,
s ahogy csak én csinálom,
tököm seggedbe mártom.
S ez sem vet szét, Marinha?

Fordította Jeney Zoltán

Moduláció

„Altáji zajok” a humanista költészetben ◀

„Széttárult Dórisz rózsája fölizzva az ágyon,
s istenné avatott isteni szirmai között.
Karcsú lábával derekam koszorúzva feszült rám,
Küprisz harcában percre sem lankadozott.
Hogy mozgatta ölet! A gyönyörtől látni se látott,
és remegett szeme, mint ősszel a nyárfalevél,
míg kialudt a fehér lángú láz; s Dóriszom akkor
elbágyadt testtel nyúlt el az ágytakarón.”

*Dioszkoridész (Kr. e. 200 táján)*¹

A mottó olvasásakor a naiv olvasóban ágaskodni kezdhet a sanda gyanú, hogy nem valamiféle urál-altáji eredetelmélettel fog most megismerkedni. E gyanú „felszabadításaként” meg is jelölném azt a helyet, ahonnan ezt a címet kölcsönöztem. A szöveg a következőképpen hangzik: „A könyv mesteri paródiákat tartalmaz: a költő fejedelmeknek kijáró pátozzsal írja meg néhány kurva sírfeliratát, vagy egy vergiliusi idillbe belecsempész egy kakiló parasztot, aki altáji zajaival elriasztja a költészet madarát.” A szóban forgó könyv pedig Antonio Beccadelli költő és történétíró (1394-1471) *Hermaphroditus*² című epigrammakötete, melyről Csehy Zoltán írt nem kevés erotikó-filológiai élvezettel tanulmányt, s amelynek 2001-es pozsonyi kiadását ő maga fordította magyarra. Mivel jelen dolgozat egyik célkitűzése Janus Pannonius erotikus költészetének a korabeli költői gyakorlat kontextusába illeszkedő, eme pikáns aspektusát felvillantani, idézzük azt az epigrammáját, amely az altáji zajoknak ugyanerre a motívumára épül. (Az alant következő sorok kibetűzése fellációban és orális élvezetekben még nem részesített, vagy csak virtuális valóságshow-k sokkoló jelenetein felserdült értelmiségiek számára apuka, anyuka vagy a pedofil nagybácsi felügyelete mellett ajánlott):

„Lúcia, baszni akarsz? Jól van, de csak egy kikötéssel:
hogya dugáskor nem fingod el épp magadat.
Szentül ígéred ugyan, de a zálog után hiszem el csak,
Dákóm még az sem győzi meg, és lekonyul...”³

A továbbiakban még lesz szó a genitáliák allegorikus keretbe ágyazásának poétikai funkciójáról, most azonban térjünk vissza Beccadelli *Hermaphroditus*ához. A kötet bipoláris szerkezetének geneziséét feltárandó Csehy Vergiliuson keresztül egészen Homéroszig jut el. Úgy látja, hogy a szerző álláspontja egyenesen visszavezethető egy akkor Vergiliusnak tulajdonított, *Priapea* című epigramma-gyűjteményben megfogalmazott Homérosz-olvasatra, mely gyűjtemény egyébként a heroikus költészet erőteljes paródiája, s mondhatni az ókor legobszcnább könyve. Ezen olvasat szerint a vak dalnok művében megbújó immanens

¹ Hárman az ágyban. Görög és latin erotikus versek. Válogatta, fordította és az utószót írta Csehy Zoltán. Pozsony, 2000, Kalligram.

² Beccadelli, Antonio: *Hermaphroditus*. Pozsony, 2001, Kalligram.

³ Ford. Csehy Zoltán.

és permanens strukturáló elv nem más, mint a *libidó*. Az ókori szerző azonban nem fogalmaz ilyen óvatosan. A *Priapea* 68. versének néhány sorát idézem csak:

„Hogyha a trójai faszra a taenariusbeli punc
nem vágyik, nem lett volna eposz se talán!
(.....)
s míg pelethron kitharán pengette dalát ez a dalnok,
még feszebb volt lenn, mint kitharákon a húr”⁴

Az obszcenitásnak tudatos kompozícióban való megjelenése egyfajta intertextuális viszonyból kapja az érvényességét, s ilyen értelemben több, mint szimpla közízlés ellen vagy a nyugalom megzavarása irányuló provokáció, ahogyan egyesek még az ilyen típusú költészet fordítását is annak tekintik. Ahogyan antik mintákat követve megírható a nagy nemzeti eposz, ugyanúgy – tudjuk – megírható a nagy nemzeti eposz paródiája is. A tisztán öncélú szókimondás nyilván nem rendelkezik esztétikummal, de a pornográf költészet valójában nem önmagát akarja fölmutatni, hanem a *nagy* művet, amit kigúnyol, átír és egy új nyelvi közegben megvalósít. Ezzel nem önmagát kompromittálja, hanem érvényes dialógust folytat, miközben semlegesíteni próbálja a másik mű által ránehezülő nyomást. A kimagasló irodalmi alkotás okozta gátlás feloldható egyrészt a vele való versengés, másrészt az ironikus szembesegülés által. A közízlés szempontjából ez transzgresziónak is látszhat, de a költői beszéd folyton határátlépést követ el, amikor empirikus és fiktív elemek kombinációjával egy új nyelvi valóságot teremt.

Az ilyen típusú szövegtermékenyítésnek természetesen van ókori hagyománya az erotikus és priapikus költészetben, de ezen túl az elbeszélés erotikus regiszterének kihangsúlyozása egy szexuális kontextusba való átemelés által lehetővé teszi az *Iliás*nak (a maga harcias és hősökben tobzódó világával) egy olyan olvasatát, melyben az események oka és célja a szerelemnek eme férfiúi oldala, egyszerűen *mentula*-centrikus – beleértve természetesen a fiúszerelmet is –, míg az *Odüsszeiában* a maga szellősebb, álomszerűbb és feminin szövegvalóságában a *cunnius*-nak jut a domináns szerep, hiszen Odüsszeusz állandóan különböző feminin szörnyekbe botlik. Ugyanakkor Penelopé hiába rendez versenyt, nem talál olyan hőst, aki úgy tudná felajzani íjját, mint meghaltak hitt szerelme. Az *Aeneis* pedig nem más, mint a *cunnius* és a *mentula* találkozása, ötvözete. A *Hermaphroditus* tehát két könyvből áll, melyek közül a szerző az elsőt a férfi nemi szervének, a másodikat a nőének szentelte. Ilyenformán a kötet mintegy allegorikusan Hermaphroditus testének fogható föl (vö. szövegkorpusz), ahol a szöveg olvasása során manifesztálódó szellemi kalandok párhuzamba állíthatók Hermaphroditus testi kalandjaival, s a kompozíció epikus jellegénél fogva a költői beszéd kulmináns pontján Hermaphroditus végül megérkezik a bordélyba (vö. Parnasszus), ahol kilenc kurva fogadja (vö. kilenc Múza). A recepció erotikó-esztétikai folyamatát Csehy Zoltán egy találó metaforával írja le: „A kötet olvasása a test kibetűzése”.

A nagyvonalakban vázolt kompozíciós elveken túl szükséges ennek az erotikus költészetnek allegorikus rendszeréről is beszélni ahhoz, hogy megértsük: ez a csodagyerekek tartott, ám érzelmileg még kiforratlan gyerekköltő, Janus Pannonius, a műfaj jellegéből következően nagyfokú racionalitást igénylő erotikus epigrammái nem csak hogy bekapcsolódnak az antik mintájú hagyományba, hanem különféle hagyományokat és beszédmódokat is sikeresen állít szembe. Beccadelli, a világirodalomnak ez a „fenegyereke”⁵, kötetében éppen ezt a hagyományt és technikát alkalmazza szisztematikusan, és a végle-

⁴ Ford. Csehy Zoltán.

⁵ Csehy.

tekig megvalósítva benne a hősi beszédmód és az eposzköltészet paródiáját úgy, hogy bár kötete jórészt csak epigrammákat tartalmaz, mégis sokan epikus műnek tartják. Janus pedig ismerte és részese volt ennek a hálónak, s a *verissima lex* elve alapján, mely Catullus 16. carmenjében mintegy programként megtalálható, teljesen külön kell választanunk a beszédaktus során sajátosan megképződő irodalmi ént a köznapi személytől. Ez az obszcenitásteória Ovidius, Martialis és Plinius nyomán vált esztétikai elvvé, az alkotói és befogadási folyamat erotizálása azonban Martialisnál a legnyilvánvalóbb. Emellett azonban máshonnan is levezethetők ilyen teóriák, pl. Petronius *Satyriconja* nyomán a nyelvnek mindent el kell mondani, amit a nép csinál (vagy odacsinál). Az *indignatio* juvenalisi módszere az erkölcsi elvek és tanítások érzékletessé tétele érdekében pornográf képeket, jelzéseket használ. Guarino ferrarai iskolájában a szerelmes, erotikus költészet nem tartozott a legkedveltebb műfajok közé, úgy tartották ugyanis, hogy az elvonja a poéta energiáját a nagy feladat, az eposz megírásának megvalósításától, ám fiatalkori formagyakorlatként megtúrták őket. Az elfogadott nézet szerint Janus Pannonius pornográf epigrammái hátterében nem kell valóságosan megélt tapasztalatokat látnunk, mivel ezek egy erotikus, úgymond gyakorlati célú verskészítési hagyományba való beilleszkedésnek a termékei.

A versszöveg testként való megvalósulása az említett hagyományban a következő allegorikus párok alapján megy végbe: csók – ihlet; a lány nyála – a Múzsák helikoni forrás-vize; makulátlan test – tökéletes vers; illatos öl – a katarzis, a beteljesedés ígérete⁶. A másik jellegzetes eljárás, a genitáliák alvilággal történő azonosítása Janus *De vulva Ursulae* című versében is megjelenik, s az *Aeneis* VI. énekének pokoljárására is visszautal. Pacificus Maximus eleveníti fel először az óriásvulva problémáját, de Beccadellinél is megjelenik a *Segélykérés Aurispához* és az *Aurispa válaszerve* című epigrammákban, ahol a szerző a humanista tudós segítségét kéri, mivel Ursa vaginája olyan hatalmas, hogy rendszeresen zátonyra fut tág vizein. Janusnál azonban az alvilágjárás motívuma kapja a fő hangsúlyt:

Mézes a nyelved, bársony a tested, csábos az arcod,
s Orsolya, munka előtt tetszel egészbe' nekem.
Ám ha terád feküszök, fűtyim úgy lezuhan valagadba,
hogy nem punciba bújt, sejteni kezdi legott.
Oldalait s fenekét nem is érzi, akár ha a roppant
légben lengene vagy tóba merülne alá.
Csak dőzsöl tehetetlen-erőtlen a szörny hasadékkban,
s kéjre hiába eped makkja gyötörve, szegény.
Mit se segél fara tánca vagy átkaroló szorítása,
s nem nyújt az se gyönyört, térde ha vállamig ér.
Kár a küzdés, s fogy lihegő kebelem veritéke,
farkam kínjától fájnak csontjaim is.
Vagy vaginádat az isteneink szűkebbre szereljük,
vagy neked adjanak ők dákót, megfelelőt.⁷

Az epigramma tehát a genitáliák alvilággal való azonosításának elvét a *vulva* infernálása által követi, míg a záró disztichon az istenekhez szálló fohászpárodia annak a hermaphroditusi allegóriarendszernek megfelelően, ahol a *vulvának* Posszeidónt, vagyis a tengert,

⁶ L. Csehy Zoltán: A szöveg hermaphrodituszi teste. *Tanulmányok a humanizmus, az antikvitás és az erotográfia köréből*. Pozsony, 2002, Kalligram.

⁷ Ford. Török László.

a közösülésnek a hajózást, rosszabb esetben a hajótörést, az *anus*nak a holtak bűzös birodalmát, míg a száznak az eget, azaz magát Zeust feleltethetjük meg.

Tudjuk, hogy Ferrarában a költő a latin és görög nyelv, illetve irodalom, helyesírás, stilisztika, műfajismeret és logika mellett főleg retorikát tanult. A szónoki póz hozzágondolása segít ezeknek az epigrammáknak a megközelítésében, hiszen bármennyire is kamaszosan pimasz ez a paródia, messzemenően tudatos alkotásokról van szó, mégpedig egy elismert és a maga korában világhírű költő fölényesen tudatos alkotásairól. Emellett a következő Guido Piovene leírásból arról is kaphatunk egy vázlatos képet, hogy miféle otthonos világban serdültek föl a ferrarai humanista ifjak: „Az Esték udvarát belepi valami falusias légkör. Termékeny és bátor népből áradó légkör, amely népnek túlnyomórészt a gyönyörökre és az anyagi javakra van gondja. Ferrara légies és kéjsóvár. Az ember úgy érzi, mintha igen finoman párolt likórt inna egy zaftos konyha gőzeinek közepette... legérzékibb városunk, a legszabadabb... Ferrarában a legtöbb a törvénytelen gyermek.”⁸ Ahogy fentebb is láttuk, a szövegfilológiai elemzések alapján kimutathatók azok a szöveg-helyek, ahonnan mintegy költői előgyakorlatként Janus az ötleteket merítette. Épp a *Szilviához* című epigrammája alapján válik nyilvánvalóvá ez a kettőség, ebben a versben ugyanis a beszélő mintegy megfeddi Szilviát, amikor az azzal zsarolja, hogy gyereket vár tőle, miközben ő az, aki „dús tövisek közt jár”. A vers megfelelően illusztrálja a hasonló helyzetek természetességét ebben a környezetben, ugyanakkor Csehy azt is kimutatta, hogy ezt a versötletet is ókori olvasmányélmények inspirálták. Némiképp félrevezető tehát Nemeskürtynek a verssel kapcsolatos megállapítása, tudniillik, hogy petrarcai öszinteségű poéta.

Már valamelyest szatirikus epigrammáinak sorába illeszkedik az a ciklus, mely a „szent könyvek tömegét tudó Linust” veszi megsemmisítő éleslátással és szerepjátékkal célba. Linus atya ugyanis hasonneműek iránti vonzalmát és ilyen jellegű ténykedését „ördög-üzésnek” titulálta.

„...Elég gyakorta űztem
egy-egy farcicerét ramaty buzikkal”⁹

– játssza az óvatlanul rajtakapott buznyákot, s közben könnyedén fölmutatja fölényes formakészségét, az antik versmértékek tökéletes uralmát és tömörítő erejét. Szatirikus epigrammái közül figyelemreméltók az V. Miklós pápa által meghirdetett „szent év” alkalmából írt darabok, amelyekben az egyház pénzéhségét és a fanatikus zárandokokat teszi meg verseinek szenvedő alanyaivá. Kiválgat ezekből, hogy az önértetes és urbánus humanista nem tartja összeegyeztethetőnek a hitet a költői hitvallással. Szatirája Magyarországra való visszajövetele után is fölcsillan, amikor Mátyás követeként II. Pál pápa megorrol rá, s be akarja őt a magyar királynál feketíteni. Öt darabból álló, vitriolos epigramma-ciklust szentel a témának, s ezekben nem átalija nyíltan kimondani véleményét:

„Szentnek nem tudlak, de atyának mondani tudlak,
Mert hisz látom a lányt, Pál, kinek atyja te vagy.”¹⁰

Máskor meg már a verscím is kegyetlen, kíméletlen tréfa, pl.: „Miért nem vizsgálják meg manapság a pápák heréjét, mint hajdan?”¹¹

⁸ Id. Nemeskürty István: *A magyar irodalom története. 1000–1945.* Budapest, 1993, Akadémiai. (I).

⁹ Ford. Csorba Győző.

¹⁰ Ford. Gáspár Endre.

¹¹ A cím mögött Johanna papissza legendája húzódik meg – szerk.

A reneszánsz folyamán fellendülő kurtizánokról szóló költészet megejtő darabjai mellett Giovanni della Casa 1548-ban volt bátor megírni *De laudibus Sodomiae seu Pederastiae* című művét, melyben következetesen valósítja meg a fiúszerelem dicséretét. A bordélyok fülledt légkörét poetizáló alkotások a különböző rekonstruktív, eufemizáló fordítói paradigmák szelekciós nyomása mentén nagyjából kívül maradnak a lefordíthatóság kritériumain, egyrészt a „zavaró” nyelvi elemek metaforikus áttranszponálásának metódusa által (pl. phallosz – kard), másrészt a szelekció hatalmi struktúrába illeszkedő tiltásai révén. Ugyanakkor elkerülhetetlen, hogy például Catullus szerelmi költészete a *szövegtől* a mű értékhierarchiája irányába mozduljon el, hiszen a klasszikus kánon nagyhatású költőjéről van szó. Mégis, mintha a kettő közti átmeneti térben találna meg leginkább a helyét, vagyis létezik Catullus, *a név mint érték*, és létezik a catullusi vers, mint *minősített szöveg*, mely megengedi, sőt elvárja, hogy a fordító interakcióba lépjen vele.

Michel Foucault szerint az, hogy manapság „nyíltan” próbálunk beszélni a szexualitásról, akár csapda is lehet. A *szexualitás történetében* kísérletet tesz a különböző korok szexualitásának diskurzusa mögött megbújó hatalmi, hitelvi, pszichológiai stb. struktúrák feltérképezésére. A hagyományos felfogás ellenében éppenséggel azt vallja, hogy a reneszánsz utáni viktoriánus szellemiség nem tiltotta direkt módon a szexualitásról való beszédet, hanem a köz- és magánéletnek több területén kidolgozta a diskurzusok technikáit. Ám ezzel tán többet ártott, mintha tiltotta volna, a szexualitásról ugyanis csakis a megszabott módon, modorban, helyen és időben lehetett beszélni. Igaz, a gyónás aktusának jelentőségét is történelmileg abban látja, hogy beható részletességgel beszélni kellett az elkövetett bűnről, méghozzá azért, hogy a hívek testi-lelki létmódjának lefolyása a pasztorátus intézménye számára messzemenően követhető legyen. Nyilvánvaló, hogy Janus Pannonius és a humanista irodalom pornográf-erotikus darabjai egy másfajta szexuális diskurzusba illeszkednek, nem véletlen, hogy Beccadelli, Hermaphroditusz ékesszavú Hermésze művéért a pálmát az egyházfőktől is beseperte, akik mellesleg művének terjesztői voltak. Azt se feledjük el, hogy Pannonius, a *vulva* labirintusának kamasz Minotaurusz-ölője, akinél a költészet már nem „familiáris ténykedés, hanem hivatás, belső személyes ügy”¹² – nem mellesleg – a pécsi püspöki címet is viselte.

Éppen ez a különbség készíthet arra, hogy a fordítás, a parafrázis, a szereplíra vagy az olvasói magatartás során megszólaló szöveg ne valamiféle külső, reprodukív stratégia rávetülése révén próbáljon – a szövegen mintegy túllépve – szimbolikus értékhez jutni, hanem az eredeti szöveg eleve antiszakraális korpuszát, pontosan ebből az antiszakraális státusból időben kimozdítva (az antiszakraalitást deszakralizálva), a szövegtestből magából, vagy az időbeli, illetve morális idegenséget felszínre hozó intertextuális viszonyból kibetűzhető értelemmel ruházzuk fel.

¹² Szigeti József: *A régi magyar irodalom története*. Bukarest, 1971, k. n.

SZOMBATHY BÁLINT: SZERELMESEK ÉS MÁS IDEGENEK

A Gemma Könyvek első darabjaként, tehát a sorozat indító kiadványaként látott napvilágot Szombathy Bálint *Szerelmeseik és más idegenek* című verseskötönyve 1976-ban, Újvidéken. A kötet 77 számozott költeményt tartalmaz; a legrövidebb szövegek kétsorosak (51., 70.), a leghosszabb is mindössze 22 rövid sorból áll (15.), minden darab külön oldalon foglal helyet. A – formális értelemben – jól áttekinthető kompozícióban többféle szerkesztési elv együttes hatása érvényesül: a versek között folyó párbeszéd ugyanúgy jellemzője lehet a kötetnek, mint a sokszínűség eredményező széttartó jelleg vagy a motivikus visszacsatolásra épülő körköröség. A versenkénti címnélküliség¹ és e dinamika azt sejteti, hogy a *Szerelmeseik és más idegenek* akár egyetlen műként is felfogható – amelybe a sorszámkok illesztik be az adott miniatűröket –, nem csak önálló darabok hálózataként. A rész-egész viszony sokszorozódása, az alinearitás, illetve a multiszekvencialitás ugyanakkor rendkívüli módon emlékeztet a szótárregények és a dobozregények eljárásaira: a befogadó a sorszámozás felbontásával többféleképpen alakíthatja ki a szövegfolyam aktuális elágazásait. Ennek talán legfontosabb következménye, hogy a könyvoldalak (itt: az egyes versek) keveredésével, cserélhetőségével kialakított struktúrában bármely darab viszonylagos középpont gyanánt működhet, maga köré rendezheti a többi fragmentumot.² Az így viselkedő szöveglabirintus tehát – első közelítésben – a szerzői logika és a szétszálazó olvasás konfliktusát dramatizálja. (Meglepő, hogy a kombinatorikus játéklehetőségek ellenére nem áll rendelkezésünkre a műről erős olvasat...) Másfelől elmondható viszont, hogy – verseskötetről lévén szó – minden olyan típusú próbálkozás, amely *narratív* szálak mentén rendezi el a könyv anyagát, szimpla konstrukcióként, belevetítésként lepleződik le a számozás, tehát az olvasás *ajánlott* sorrendje felől nézve; ahogyan ez utóbbi maga is pusztán esetleges keretet biztosíthat a költemények láncolatának. Mind ezt szem előtt tartva vetnénk fel néhány értelmezési lehetőséget Szombathy Bálint decentrált kompozíciója kapcsán.

A *Szerelmeseik és más idegenek* 77 komponense néhány jellegzetes vonás alapján feltétlenül közelíthető egymáshoz. Elsősorban ilyen tényezőként értékelhető a szövegeket jellemző sajátos élőbeszédszerűség. E karakterisztikum nem csak a díszítőelemektől megfosz-

* Előtanulmány egy készülő monográfiafejezethez.

¹ A numerikus kód természetesen elgondolható címek egymásutánjaként vagy újraértelmezéseként, de – például a tartalomjegyzék hiányában – még inkább azok kiüresített helyeiként.

² A lexikonlogikához: Bényei Tamás: Az aláírás és a jelenlét (Lawrence Norfolk: A Lemprière-lexikon). In: Uő: *Archívumok. Világirodalmi tanulmányok*. Debrecen, Csokonai Kiadó. /alföld könyvek 15./ 117–126. (Különösen 123–124.); H. Nagy Péter: A lexikon mint a lehetséges történelmek archívuma. Milorad Pavić: Kazár szótár. In: *Az újraértett hagyomány. Tanulmányok, esszék*. Az alföld stúdió antológiája. Szerkesztette Keresztury Tibor – Mészáros Sándor – Szirák Péter. Debrecen, 1996. 104–127. (Különösen 104–105.)

tott költői nyelvhasználatban nyilvánul meg, hanem – mint látni fogjuk – számos egyéb téren fejt ki gyümölcsöző, a lírai hang vagy beszédhelyzet közvetlenségének fikcióját alá-
 ásó hatását.

Egyrészt a kötet legtöbb darabjáról azonnal megállapítható, hogy nem illeszkedik semmilyen metrikai szabályrendszerbe, illetve elvétve él a rímelés adta lehetőségekkel. Már ebből arra következtethetünk, hogy ezek a versek nem rendelhetők hozzá maradéktalanul a líra hagyományos médiumához (amennyiben a metrika annak tekinthető). A depoetizáltság néhány „klasszikus” ismértve alapján kézenfekvő párhuzamként kínálkozik Tolnai Ottó korai költészete.³ Azzal a fenntartással persze, hogy Szombathy Bálint kötete – a formai hasonlóságok ellenére – jelentős mértékben távolodik a metaforizáltság és az intertextuális telítettség Tolnai-féle változatától.

Másrészt megfigyelhető, hogy a *Szerelmesek és más idegenek* szövegeiben alkalmazott központozás olyan sokoldalú manipulatív játék, mely mindenekelőtt – és látszólag – az intonálhatóság korlátozására irányul, s éppen ez által segíti elő a széttartó olvashatóságot. Ez legfőképpen akkor válik nyilvánvalóvá, amikor a pontokkal szabdaltnak látszó mondatközi viszonyokba kérdő névmások ékelődnek, vagyis az állítások – evidens módon – másképpen is hangsúlyozhatók volnának. Például a 47. darab kifutásában:

„Test és testetlenség,
 álom és ébrenlét.
 Leszámolt volna,
 Visszatért.

Hogyan is halhatott volna meg.”

Vagy a 33. darabban:

„Hát persze
 hogy nehéz kitalálni.
 Amit csak én tudok.
 Ilyet hogy lehet elvárni.”

Ráadásul némely darab magát a kijelentő modalitást, illetve az asszertív retorikát is össze-
 zavarja, hiszen a gondolat- vagy mondatlezáró pontok itt-ott áthelyezhetők vagy elhagy-
 hatók. Az interpunkció ilyen jellegű adagolása, a nyelv szintaktikai szabályainak roncsolása – s ez Tolnai Ottó „se-műfajaihoz” képest nagy különbség – fokozottan ráirányítja a
 figyelmet az írásjelek poétikai funkciójára, ugyanakkor lépten-nyomon megtöri az olvasás automatizmusát.

³ Thomka Beáta a következőket írja ez utóbbiról: „A versek kezdettől fogva metrum, rím és interpunkció, rendszerint nagy kezdőbetűk nélküli szabadversek: a formálás hagyományos eszköztárának mellőzése tehát egy változatlanul érvényesülő koncepció megnyilvánulása. A versritmus szintaktikai vagy gondolati alapú, a nyelvi egységek, gondolatok, képegyüttesek tagolódásából eredeztethető. A rövid, néha mindössze egyszavas sorok mondatok felaprózásaiból származnak. Már ekkoriban felfigyelhetünk a mellérendelő szerkesztés jelentőségére, mely a későbbiek során is alapvető grammatikai, sőt poétikai rendezőelv marad. A versek retorizáltsági foka a hagyományos költői nyelv viszonylatában igen alacsony, ám e költészet további alakulásának szögeiből szemlélve itt még van jelentősége. A metrikai, grammatikai, retorikai szerkezetek, alakzatok elutasítása valamely spontán, depoetizált, köznyelvi közlés folyamatossága nevében történik.” Thomka Beáta: *Tolnai Ottó*. Pozsony, 1994, Kalligram Könyvkiadó. 18. (Zárójelben idekiváncozik egy apró utalás: Tolnai 1975-ös, *Versék* című kötete 51 számozott költeményt tartalmaz majd; s bár a rá egy évre megjelent Szombathy-könyv alig mutat vele rokonságot, a komponálás gesztusa mégis hasonló.)

Harmadrészt – ezzel párhuzamosan – az egyes közlésegységek sűrűn élnek kihagyásalakzatokkal. Nem csak konkrét szavak elhagyására, a ragok önállósulására kell itt gondolnunk, hanem arra is, hogy némely mondatértékű versrészletnek egészen egyszerűen hiányzik, illetőleg nehezen kereshető vissza az állítmánya vagy a tárgya. Például nézzük az 5. darabot:

„Aki,
ha jól sejtjük,
nem is volt.
Sajnos, a nem valót valónak.
Ennek meg.
Ahol az eső elől,
ahol egész idő alatt,
de még ennél is.
Mi több.”

Ez a szaggatottság vagy szemantikai anomália-lánc maximálisan kihasználja az olvasásnak azt a jellegzetességét, hogy a nyelvi egységek észlelése nem mindig esik egybe azok hirtelenszerű megértésével. Ebből a szempontból a kötet sok szegmense nem csak azért minősülhet enigmatikusnak, mert – az olvasók preferenciái felől nagy valószínűséggel – hozzáférhetetlen eseményekre hivatkozik, hanem azért is, mert a szikár, mesterséges nyelv nem kínálja fel magát azonnal a kommunikálhatóság számára.

Negyedrészelt feltűnő, hogy a linearitás megtörését azzal is kondicionálja a kompozíció retorikája, hogy több vers párbeszéd-szituációba szól bele. Méghozzá olyanba, melynek hipotetikus kezdete nem esik egybe a szöveg felütésével. Vagyis e dialógusok kibontakozása mintegy megelőzi a költemények szcenikáját. Eme köztesség felerősítheti azt a tapasztalatot, hogy a költészet nem foglal el kitüntetett pozíciót a diskurzusok világában. Példaként a 35. darabot említhetjük:

„Látod válaszolok,
amire tudok,
arra válaszolok neked,
de közben, ahogy jövök,
lépek.”

Az esztétikum szférájától eloldott „líraiság” koncipiálása felidézheti Frank O’Hara ’60-as évekbeli programját, amely a perszonizmus születését úgy kommentálja, hogy „a költő egyik ebédje után visszatérve munkahelyére írt egy verset a szerelméhez, ám utána rájött, hogy tulajdonképpen telefonálhatott is volna. A vers tehát – teszi hozzá joggal Kulcsár-Szabó Zoltán – a privátvilág közlés- és kifejezőeszköze, nyelvi közege lesz, amely mintegy a telefonhívással válik egyenértékűvé. (...) a költői szöveg is csak olyan »eldobható«-újrafelhasználható nyelvi »művé« válik, mint bármely más kommunikációs stratégia »termékei«.”⁴ A fenti példából is kitűnhet, hogy az O’Hara-párhuzam korántsem elvetendő kontextust kínál, hiszen a Szombathy-féle magánuniverzum, a mikrotörténetekre támaszkodó előadásmód szintén hemzseg az olyan utalásoktól, célzásoktól, melyek magyarázat nélkül maradnak, s így „az olvasó képtelen a teljes szövegre irányuló »értelemegész« létrehozására.”⁵ Jó példa lehet erre a 67. darab:

⁴ Kulcsár-Szabó Zoltán: *Oravecz Imre*. Pozsony, 1996, Kalligram Könyvkiadó. 27.

⁵ Uo., 27.

„Mikor rájöttem erre,
már kész voltam.
Ha nem hagyja abba,
előbb-utóbb.
Bill Michen,
Alicia Nemarow.”

Ugyanakkor természetesen a kötetben olyan mozzanatok is előtérbe kerülnek, melyek távolodnak a perszonizmus amerikai változatától. Ilyennek számít például az, hogy a beszélő helyenként reflektál saját (vagy mások) tevékenységére, azaz a szövegek által felvilantott én nem teljesen passzív. A 61. darab például mintha egyenesen az öntudat(osítás) gesztusa lenne:

„Úgy emlékszem rá,
mintha tegnap lett volna.
Azt a dalt énekeltem,
amit akkortájt mindenki.
Így hát tudom,
most mit beszélek.”

Másfelől viszont kétségtelen, hogy a szövegekben előforduló önkomentárok nem esnek messze a perszonizmus hirdette mű-felfogástól. Például a 65. darab alábbi két sora akár az egész kötetre kiterjeszthető dilemmaként veti fel:

„Ha volna valami fontos
ezekben a feljegyzésekben.”

A költemények feljegyzésekként való aposztrofálása tehát szintén olyan momentum, amely utalhat az említett „irányzat” antilíra-koncepciójára.

A versek egymáshoz való közelítésének másik apropója a motivikus hálózat, a tematikus ritmus feltérképezése lehet. Az olvasás mechanizmusa ugyanis nem csak az egymás szomszédságában elhelyezkedő verseknek tulajdoníthat egyfajta kontinuitást, hanem távolabbi szövegrészeket is összekapcsolhat az integráló látásmód jegyében. Az így kialakított miniciklusok olyan centrumok mentén rendeződnek, melyek a befogadás alkalmi vezérfonalává léphetnek elő. Ugyanakkor ezek identitása pusztán időleges, részleges lehet, hiszen újabb és újabb elemek kapcsolhatók be a cirkulációba, mint ahogyan ki is eshetnek ezek az olvasás horizontjából, vagy ellenáramlatokat indíthatnak el a kontingens szövegcentrumokkal szemben. A kötet motivikus feltérképezésekor tehát fokozottan érvényesül a kombináció és a szelekció egymást törölő, kiegészítő játéka. Ez a funkcionális, de nem mindig tudatos értelmezői attitűd átfordítható emlékezés és felejtés komplexer dimenzióiba. Nem véletlen, hogy a kompozíció egyik legfontosabb motivikus rendjét éppen a mnemotechnikai alakzatok nyomvonala biztosítja. Ha tehát a *Szerelmek és más idegenek* olvasásakor abból indulunk ki, hogy az emlékezet folyamatos reflektálása nem pusztán tematikai érdekeltséget jelent, hanem a befogadás pragmatikai szituációját is koordinálhatja, akkor néhány szöveg kombinációjából összetett képsorozatok nyerhetők.

A kötet bizonyos darabjai explicite felvonultatják a szubjektív memória kellékeit (pl. gyermekkor, korai képek, letűnt szerelmek, arcok az időben, az évek vonulása, régi helyszínek, szívhez nőtt tárgyak stb.), mások a rekvizitumok jelenbe érő, megkerülhetetlen hatását szemléltetik (a fentebb idézett 61. darab erre is példa lehet). Több szöveg azonban

az emlékezet régióit fiktív terekkel kapcsolja össze (pl. álom, gondolat, tudás, élmény stb.), ezzel is utalván a személyes tapasztalatok utánképezhetőségének konstruktív mivoltára. Ez a megoldás annyiban feltétlenül közelíti egymáshoz az alkotói és a befogadói folyamatokat, hogy a reduktív szemlélet következtében fellépő elzáró effektusokat a képzelet hangsúlyos szerepével ellenpontozza. A kötetben természetesen olyan mű is akad, amely koncentráltan foglalja magába az imént említett eljárásokat. Ilyen a 69. darab:

„Mert itt rejteneznek az emlékek,
egy szürke lépcsőfordulóban,
egy még sötétebb padlásfeljáróban,
a gang rácsának
jellegzetes tekervényében,
a gangra táruló ablakban,
málló vakolatban.
És itt a gyerekes álmok,
a kamaszos ábrándok –
karácsonyfaörömben,
titkos leánytestben.
Ebből hozta érzékeny lényét,
itt volt maga is
hétpecsétes titok
és nyitott könyv.”

Eme önálló alkotásként is olvasható vers kétségtelenül a kompozíció egyik legkiemelkedőbb darabja. Függetlenül attól ugyanis, hogy az itt körvonalazódó metaforikát a korpusz több szövege előkészíti, e szöveg látványosan vetíti egymásra a különböző emlékeztetéstílusokat. Az utómodern nyelvhasználatra jellemző felütés („Mert...”) a tárgyak emlékeztetésének⁶ katalógusszerű felsorolását készíti elő. A képek látszólagos hierarchizálhatatlanságát azonban korlátozza egy olyan perspektíva, mely a dokumentációt mintegy lineárisan vezeti. Az épület részletei nem viszonylagos egymásutániségben bukkannak fel, hanem egy mozgó tekintet által meghatározott irányt követnek. Mintha egy tanú a múlt valamely fontos helyszíne felé közeledne... A – valószínűleg sok olvasó számára József Attila nyelvhasználatát (is) felidéző – „málló vakolat” képe⁷ utáni cezúra és az „itt” ismételt rögzítése világossá teszi, hogy egyfajta megérkezésről lehet szó, a beszélő mintegy fellelte a gyermekkor avitt környezetét. A szöveg második mondata ezután a múltból áramló, akkori perspektívához kötött – onnan nézve tehát akár jövő idejű – fikciókat („álmok”, „ábrándok”) helyez az emlékezet homlokterébe. A pontszerűen kimerevített gondolati egység az épület külső színterét elhagyva hirtelen átvált a szubjektív belső – nem jelen lévő – világába. A harmadik mondat aztán megfogalmazza a két idősíkra vetülő személyiség jegyeit, ám a múltbéli karaktert olyan kontrasztváltással jellemzi, amely az elzárt és hozzáférhető tarto-

⁶ Vö: „A tárgyak emlékezete. Az ember ősidőktől fogva tárgyakkal van körülvéve, az egészen köznap és személyes eszközöktől, amilyen az ágy, a szék, az étkészlet, a ruházat, a különféle szerszámok, egészen a házakig, falvakig és városokig, utakig, szárazföldi és vízi járművekig – a célszerűségről, kényelemtől és szépségtől alkotott elképzeléseit s ezáltal bizonyos fokig önmagát is ilyesmikbe horgonyozza. Ilyenformán mindezek a tárgyak a saját képét tükrözik, önmagára, a múltjára, őseire stb. emlékeztetik. Az életét övező dologi világ időkitevője a jelennel együtt a múlt különféle rétegeire is utal.” Jan Assmann: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Fordította Hidas Zoltán. Budapest, 1999, Atlantisz Könyvkiadó. 20.

⁷ Vö. például *A város peremén*, a *Külvárosi éj* stb. hasonló, diszperzitást érzékeltető alakzataival.

mányok együttállását feltételezi („hétpecsétetes titok / és nyitott könyv”). A kettősségek, illetve az oppozíciók szinte szuggerálják, hogy a költeményt érdemes újraolvasnunk.

Ha az értelmező immáron úgy közeledik a szöveghez, hogy a műegész alapján tudatosította, a vers tulajdonképpen az emlékezet felosztását viszi színre (külső/belső, objektív/személyes, valóságos/fiktív, múlt/jelen stb.), akkor beláthatja, hogy a szóban forgó térre-numok a bipolaritások mentén átfordíthatók. A 69. darab tehát úgy is olvasható, hogy annak első mondata nem csak egy gyerekkori épületet idéz fel, hanem magát az emlékezet *helyét* jeleníti meg a térmetaforikán keresztül. Ebben az esetben a második mondat az elszeparált, „rejtőző” emlékekkel szemben a nyilvánvaló, korántsem egyedi vágyakról és azok más pozíciójáról adna számot; míg a költemény zárata az emlékezési aktus identitásbontó természetét kommentálná, újabb kontextusban. (Vagyis a három „itt” elbizonytalaníthatja, pontosabban eltérítheti a lokalizáció irányát.) Az emlékek boncolása így módon arra futna ki, hogy a hozzáférhetetlen vagy akaratlagos és a – mondjuk így – önkéntelen emlékezet interferenciáját nem más generálja, mint a felejtés beíródása. Ahogyan az olvasó is a felejtés ellenében próbálja kijátszani a különböző alakzatokat (pl. a szószerintiség és a metaforikusság között ingázik), de lépten-nyomon az emlékezet szakadozottságával szembesül. Ennek a dekomponáló hatású folyamatnak lehet igen szép allegóriája a „málló vakolat”, amely magában rejtheti ugyan az emlékeket – anyag az anyagtalant –, de feltartóztathatatlanul rajzolja át és tünteti el azok eredeti, ám mindenkor csak köztességében érzékelhető mintázatát.⁸

A motivikus ismétlődések alkalmi rendje alapján érdemes megemlítenünk még, hogy a kötet számos verse az út toposzára, a fény fenomenalizációs modelljére vagy a vizualitás, a képszerűség leírására épül. Míg az első szövegthalmaz az autobiográfiai olvasás terepévé válhat (életút, illetve annak fázisai), addig a második korpusz a nyelv anyagsága ellenében ható tematikai pillérek retorikai szerepére világíthat rá (a látás- és fényképezetek túlsúlya felfüggeszti a hangzasképleteket), a harmadik részegység pedig a különféle médiumok közti „lírai” mozgás interpretálhatóságához kínálhat kiindulópontokat. Mindezek mellett több olyan vers is akad a kötetben, amely a szövegszerűsége reflektál. A 44. darab például önnön megalkotottságára utalva kettőzi meg a költemény narratív struktúráját:

„Nem lehet mindent,
tehát semmit sem lehet.
Elmenni, visszatérni,
gondoltam.
Az első két sor után.
A harmadik sorban.”

E szentenciózus megnyilatkozás is persze hozza az eldönthetetlenséget, hiszen a darab utolsó két mondata úgy is értelmezhető, hogy a „gondolat” születésének helye – a versor mellett – valamilyen nézőtér,⁹ tehát a megállapítás a szcenikát, így a beszélő pozícióját (is) jelöli.

Ha befejezésképpen a *Szerelmesek és más idegenek* címe felől kellene egy pillantást vetnünk a kompozícióra, nem kevés részletet idézhetnénk annak alátámasztásául, hogy

⁸ Vagyis az idézett kép éppen annak a struktúrának szegül ellen, amelyet Baudrillard így fogalmazott meg: „Valamely tárgy konkrét formája mögött egy korábbi lét emberemlékezete: olyan folyamat, amely a képzeletben az idő kiiktatásával egyenértékű. (...) Ilyen módon a régi tárgy úgy jelenik meg, mint az eredet mítosza.” Jean Baudrillard: *A tárgyak rendszere*. Fordította Albert Sándor. Budapest, 1987, Gondolat Könyvkiadó. 90.

⁹ A teátrális kontextus bevonására szintén több példa idézhető lenne a kötetből (pl. 11., 21.).

bizony – minden heterogenitás ellenére – a könyv alaptémája a szerelem. A kötet záró darabja is felerősít(het)i ezt az olvasási tapasztalatot,¹⁰ sőt általánosságban a költészet nagy és örök témájaként említi e toposzt:

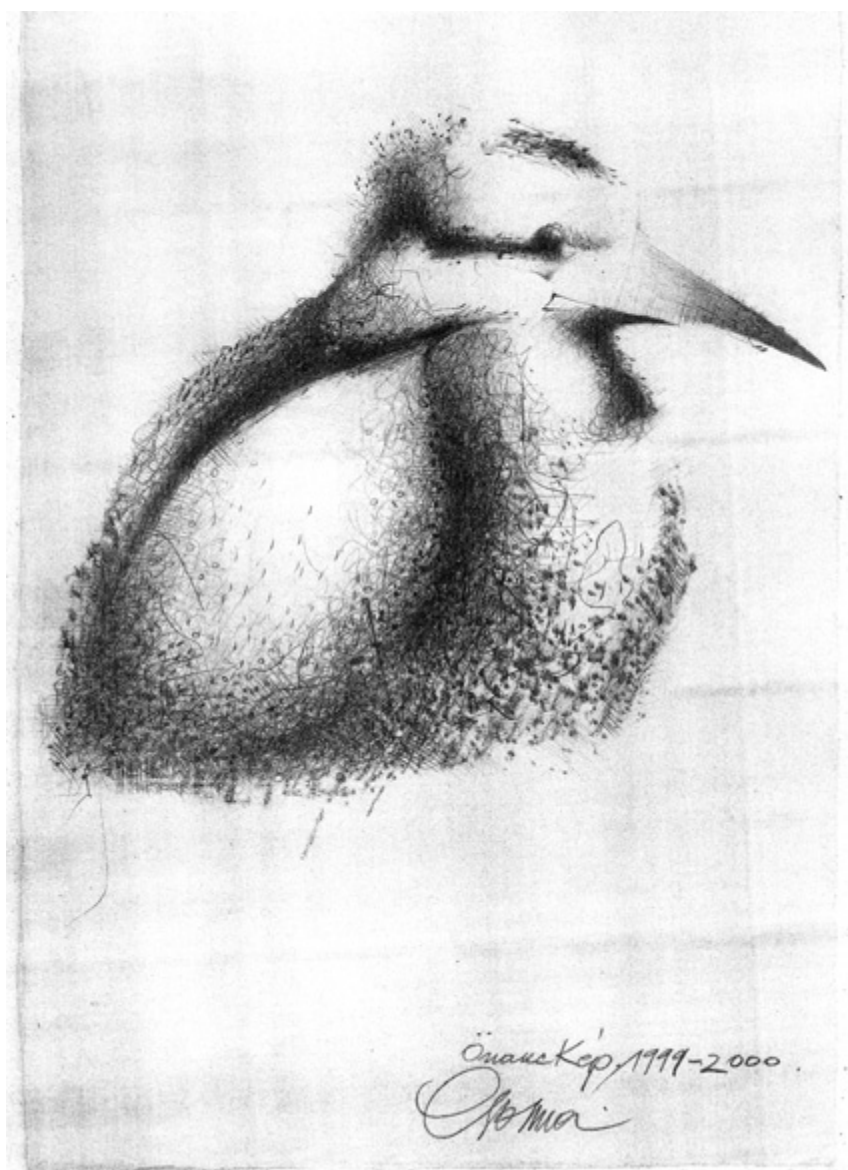
„Költemény
a lágoló szerelemtől,
a szerelem állhatatosságáról,
az együttes halálról.
A téma is,
meg a szűzsé is örök.
Gyakran találkoztunk már vele
az irodalomban.”

Fel kell azonban figyelni arra, hogy a kötet cím is többértelmű lehet, mivel az összetétel nem csak szereplői kört jelöl ki, hanem magukra a versekre is vonatkoztatható: „szerelmes versek és más idegen versek” értelemben. Vagyis a cím egyrészt az idegenség felől láttatja a „szerelmesek” típusát, másrészt kettéosztja a szövegek „műfajait”. A szétválasztás tehát magába rejt egy összekapcsolást is („és más”), hiszen a „szerelmesek”-et az „idegenek” aspektusával ruházza fel. Ebből a szempontból a kötet címe – az utómodern eljárásokhoz hasonlóan (pl. statikus versek, ebéd-versek, humorú versek, áthúzott versek stb.) – az irodalomtétel gesztusával látja el az amúgy másként is megszólaltatható darabok arzenálját,¹¹ s a konkrét, de egyként „idegen” művek címnélkülisége, a numerikus kód is arra utalhat, hogy a *Szerelmesek és más idegenek* oldalain helyet kapó szövegek az alteritás horizontjában pusztán a számok alapján individualizálhatók (egyedtől hetvenhétig). Kétségtelen, hogy az így (is) tagozódó privátvilágban – számokba fojtva – az olvasó szintén „más”-ként tekinthet az önmaga számára kínáló újabb, sokadik jelölőpozícióra.

¹⁰ Rendkívül csábító lenne a vers olyan értelmezése, amely szám és szöveg folytatólágosságából indulna ki, vagyis ekképpen alakítaná a felütést: „77 költemény a lágoló szerelemtől, a szerelem állhatatosságáról, az együttes halálról.” Ebben az esetben a kezdő mondat valóban a teljes kötetre kiterjeszthető volna. A „77” után azonban – akárcsak a többi vers élén – ott a pont, s bár ez konnotálhat az előbbihez hasonló jelentést (az iménti 76 után a 77.ík is a szerelemtől szól értelemben), mégis inkább arra figyelmeztet, hogy a sorszámozásnak (a 77. szól a szerelemtől) itt más funkciója van, mint például Kassák híres 18. számozott költeménye esetében. Vö: Seregi Tamás: Irányzati poétikák együttélése Kassák költészetében. In: *Újraolvasó. Tanulmányok Kassák Lajosról*. Szerkesztette Kabdebó Lóránt – Kulcsár Szabó Ernő – Kulcsár-Szabó Zoltán – Menyhért Anna. h. n. 2000, Anonymus Kiadó. 179–180.; Kovács Béla Lóránt: *A tipográfia disszeminatív teljesítménye. Kassák Lajos. 18. számozott költemény*. Uo., 185.

¹¹ Innen tekintve a 11. darab nyitómondata lehetne a kötet önkomentárja: „Úgyhogy / ez a kísérelt / költői részesedés.”

Coda

A trubadúrlíra rejtélyeit kutató francia irodalomtudomány arra a következtetésre jutott – többek között –, hogy e középkori hagyomány néhány jól bevált „képlet” alapján szerveződött. Ugyanis az ide sorolható versek mintegy generálhatók „néhány” bevett verstani – és/vagy matematikai – formula szerint.¹

Persze ezt a felismerést – emellett – egy másik tradíció is újragondolta. Lem *Cyberiada* (*Kiberiáda*)² című elbeszélésfüzérében – a francia irodalomtudomány kijelentéseivel majdnem egy időben – szerepel egy ún. Elektrubadúr nevű találmány, amely képes bármilyen verset előállítani bármilyen versformában, megadott kódok és témák stb. alapján. Mondjuk az általános mutatók ilyen szövegeket eredményeznek: „Gendelidér borzikamarszuk”, vagy: „Célbenőkör hédereg, / Mácsul gondorásznak. / Hibra gindő ... Lédere / Szunnya ferte nyászlag”, vagy: „Cséllöte guvászat a fendeli bódor, / Umonka töridéce gyállata...”

De nézzünk egy konkrétabb esetet: a gép a következő utasítást kapja:

„Írjon kiberotikus verset! (...) Legfeljebb öt sor legyen, de szóljon szerelemről, árulásról és halálról, a néger kérdésről és a nimfomániáról, legyen benne a bonyolult női lélek extrém konfliktushelyzetben bekövetkező meghasonlásának ábrázolása, a középkori feudális viszonyok és erkölcsök maró bírálata, rímeljen, és minden szó *k* betűvel kezdődjön!”

A gép a következő szöveget adja ki:

„Kóbor kaffer kószál királylány kertjében.
Királylány kacéran kacsint kéjvágyó kedvében:
Kaj karodba, kaffer! Király kinéz, kiált:
Katonák! Kürtszó, kivégzés. Királylány kacag kuszán.
Kegyetlen kor! Kicsapongó, koronás kurtizán!”

Majd a gépbe táplált paraméterek egy ponton nyílták teszik a fenti szituációra való reflexiót: a szerkezet szerelmes verset ír a matematika nyelvén. Ennek záró strófája így hangzik:

¹ Vö.: Jacques Roubaud: A trouvère-k strófa képleteinek vizsgálata. Fordította Somogyvári Márta. In: *Tanulmányok az irodalomtudomány köréből*. Szerkesztette Kanyó Zoltán és Síklaki István. Budapest, 1998, Tankönyvkiadó. 103–125. „Roubaud [1973-ban] merőben újfajta repertóriumot hozott létre, amikor az ófrancia líra strófaszerkezeteit a kombinatorika eszközeivel mintegy előállította.” Horváth Iván: *A vers. Három megközelítés*. Budapest, 1991, Gondolat Kiadó. /2000 Könyvek/ 198. (Az irodalomtörténet az eljárás előzményeinek is figyelmet szentel, ezek felidézésétől itt eltekintünk.) A kérdéskörhöz feltétlenül ajánlható még: Szigeti Csaba: *A hím farkas bőre. A radikális archaizmus a mai magyar költészetben*. Pécs, 1993, Gondolat Kiadó. 37–49.

² A művet Murányi Beatrix fordította. Mint látni fogjuk, nem mindennapi feladatot kellett megoldania.

„Megszámlálnám tagjaidat
 – Vajha volnék rá alkalmas! –
 És mátrixszá rendeznélek,
 Gyönyörű végtelen halmaz!”

Mielőtt elkezdenénk firtatni, hogy az előbbi – igen szórakoztató – idézetekben milyen állítás milyen konkrét elvárásnak felel (vagy nem felel...) meg, érdemes e konstellációt egy újabb „logikával” összeolvasni.

Lem alkotása kétségtelenül/látszólag sci-fiként funkcionál, azonban a szövegnek olyan értelmezése is lehetséges, amely abból indul ki, hogy az Elektrubadúr teljesítménye inkább a költészettörténet múltjára nyit ironikus horizontot. Innen nézve a versgenerálás korántsem légből kapott alakzata visszavonatkozatható arra a klasszikus hagyományra, „amely egyedülálló nyelvi jelenség volt a dialektusok szabdalta nyugat-európai régióban.”³ Ez a rekurzus azonban úgy is elgondolható, hogy Lem tulajdonképpen a múlt technicizálásával játszik el. Egy populáris „műfajon” keresztül beavatkozik a történelem elbeszélésébe. Ha nem zárjuk ki ezt a lehetőséget, akkor a kérdés már így fog szólni: mivel a trubadúrok költeményeit és nyelvét mesterséges szerkezetek alkotják, elképzelhető, hogy ez a kultúra valójában gépi eredetű? A költők darabjait akár robotok is írhatták volna... Talán ennek a többértelmű fikciónak a kiaknázhatóságára tereli a figyelmet a kiváló lengyel szerző Elektrubadúrja.

Persze a szóban forgó szerkezet képes aláásni a vele szemben tanúsított afirmációt is: „verseit mindenki ismerte; áldott rímeitől hullámozott még a levegő is, s az érzékenyebb természetűek nemegyszer elájultak a csodálatos metaforák vagy asszonáncok hallatán; de az ihletóriás erre az alkalomra is felkészült, mert azonnal kellő számú kijózanító szonettet gyártott.” Hát igen, a költői szövegeknek olykor nem csak a metrikája, de a hatása is kiszámítható.

³ Szabics Imre: *A trubadúrok költészete*. Budapest, 1995, Balassi Kiadó, 11.